

ธรรมะ ๒๕ เทลียม

สำหรับนักเรียน

๕

๑. ธรรมะ ๒๕ เทลียม

๒. การปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน

๓. สัมผัสทางจิตวิญญาณ มีรากฐานอยู่บนความไม่แน่นอนทั้งตัว

๔. ความสุขุมทั้งปวงเป็นสุขุมทั้งธรรมะสูง

พุทธศาสนาโลก

ธรรมะ ๒๔ เหลี่ยม

พุทธศาสนิกขุ

ได้รับความเมตตาจากธรรมทานมูลนิธิ

ให้จัดพิมพ์หนังสือชุดลอยปทุมออกเผยแพร่

เพื่อประกาศพระสัจธรรมและรักษาต้นฉบับเดิมของธรรมทานมูลนิธิ

หนังสือชุดลอยปทุมนี้ได้จัดพิมพ์ในสมัยที่หลวงพ่อกุศลศาสนิกขุยังมีชีวิตอยู่

ธรรมสภาขอกราบขอบพระคุณธรรมทานมูลนิธิ ผู้จัดพิมพ์ครั้งแรกเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

คำนำในการจัดพิมพ์หนังสือชุดลอยปทุม

ธรรมะ ๒๔ เหลี่ยม

ธรรมสังการะในมงคลกาล ๑๐๐ ปี ท่านพุทธทาส พระพุทธศักราช ๒๕๕๙

หนังสือชุด 'ลอยปทุม' ชุดนี้ ธรรมทานมูลนิธิ โดยคุณเมตตา พานิช ประธานมูลนิธิฯ ได้เมตตามอบให้ธรรมสภาจัดพิมพ์เผยแพร่แก่พุทธศาสนิกชน หนังสือชุดลอยปทุมนี้ ทางสวนโมกขพลาราม ได้จัดพิมพ์เป็นธรรมบรรณาการแต่สาธุชนที่มาเยี่ยมชมสวนโมกข์ ในกาลสมัยที่ท่านเจ้าประคุณพระธรรมโกศาจารย์ (หลวงปู่พุทธทาสภิกขุ) มีชีวิตอยู่ และในปัจจุบันมีผู้สนใจสอบถามมาทางธรรมทานมูลนิธิเป็นจำนวนมาก ด้วยปรารถนามิใช่เป็นสมบัติส่วนตัว เพื่อศึกษาปฏิบัติและเก็บไว้เป็นหนังสือประจำตน หรือมอบเป็นที่ระลึกในงานพิธีต่างๆ อันเป็นการช่วยเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้แพร่หลายได้อย่างกว้างขวางและทั่วถึงยิ่งขึ้นได้เป็นอย่างดี

เพื่อเป็นการบูชาพระคุณ แห่งพระเดชพระคุณท่านเจ้าประคุณพระธรรมโกศาจารย์ (หลวงปู่พุทธทาสภิกขุ) ผู้ก่อตั้งสวนโมกขพลาราม ธรรมทานมูลนิธิจึงได้มอบหมายให้ธรรมสภาดำเนินการจัดพิมพ์เผยแพร่ เพื่อเป็นธรรมสังการะและ

แสดงกตเวทิตา ถวายแต่พระเดชพระคุณ ท่านเจ้าประคุณ
พระธรรมโกศาจารย์ (หลวงปู่พุทธทาสภิกขุ) เนื่องในมงคลกาล
๑๐๐ ปี ท่านพุทธทาส ในปีพระพุทธศักราช ๒๕๔๙

หนังสือชุดนี้ ธรรมสภาได้จัดพิมพ์จากต้นฉบับเดิม
ของธรรมทานมูลนิธิ เพื่ออนุรักษ์ต้นฉบับเดิมไว้ อันเป็นการรักษา
พระธรรมคำสอนมิให้คลาดเคลื่อน โดยได้รับการตรวจสอบ และ
ตรวจทานจากธรรมทานมูลนิธิแล้ว ในกาลสมัยที่ท่านเจ้าคุณ
พุทธทาสภิกขุยังมีชีวิตอยู่ และเป็นไปตามความประสงค์ของท่าน
เจ้าคุณพุทธทาสภิกขุ

ท่านสาธุชนที่ได้อ่านและศึกษาหนังสือชุดลอยปทุม
ชุดนี้ ถือว่าได้อ่านและศึกษาพร้อมทั้งปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง
ตามคำสั่งสอนของท่านเจ้าคุณพุทธทาสภิกขุ ซึ่งธรรมสภามี
ความภูมิใจและถือเป็นเกียรติอย่างยิ่ง ที่ทางธรรมทานมูลนิธิได้
มอบความไว้วางใจให้เป็นผู้จัดพิมพ์หนังสือชุดลอยปทุมนี้ อนึ่ง
ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ ธรรมสภาได้จัดพิมพ์รวมเล่มเป็นหนังสือ
ปกแข็งและเย็บเชือกอย่างดี เพื่อความคงทนแข็งแรง ให้มีอายุ
ยืนนานนับ ๑๐๐ ปี เพื่อในกาลต่อไปภายภาคหน้า ไม่มีผู้ใด
จัดพิมพ์หนังสือธรรมะที่ดีเช่นนี้ออกเผยแพร่ สาธุชนรุ่นหลังจาก
นี้ จักได้มีหนังสือธรรมะที่ดีไว้เป็นประทีปส่องทางชีวิตและดำเนิน
ชีวิตให้ถึงพระนิพพาน อันเป็นจุดหมายปลายทางของมนุษยชาติ

หนังสือชุดลอยปทุมนี้ จัดพิมพ์เป็นชุด และจักได้ทยอยพิมพ์ออกตามลำดับแห่งเนื้อเรื่อง จนครบทั้งชุดแห่งหนังสือชุดลอยปทุมของท่านพุทธทาสภิกขุ ท่านสาธุชนจักอ่านและศึกษาเล่มใดเล่มหนึ่งก่อนก็ได้ เพราะแต่ละเล่มได้สาธยายธรรมไว้อย่างครบถ้วนและสมบูรณ์บริบูรณ์อยู่ในตัวเองแล้ว แต่ถ้าท่านต้องการสะสมหรือมีไว้เป็นมรดกของท่านและครอบครัว ขอได้โปรดติดตามต่อไป โดยสอบถามได้ที่ ธรรมทานมูลนิธิ โทร (๐๗๗) ๔๓๐๕๕๒ และ ธรรมสภา โทร (๐๒) ๘๘๘๗๘๕๐

ธรรมสภาขอปวารณาถวายแก่ ห้องสมุดของวัด หรือสถานปฏิบัติธรรม ที่แจ้งความจำนงขอรับเป็นธรรมทานไปที่ ธรรมสภา อันถือเป็นการบูชาคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ (หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ) ผู้เป็นองค์บรรยายหนังสือชุดลอยปทุม

บุญกุศลอันจักพึงมีพึงได้จากการจัดพิมพ์หนังสือชุดลอยปทุม ในครั้งนี้ ธรรมสภาขอน้อมถวายแด่พระเดชพระคุณท่านเจ้าประคุณพระธรรมโกศาจารย์ (หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ) พระผู้เป็นองค์บรรยายพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้แพร่หลายไปทั่วทุกอณูแห่งจักรวาล

ด้วยความสุจริต หวังดี

ธรรมสภาปรารถนาให้โลกพบกับความสุข

คนไม่ทน

การมีหน้าที่รับผิดชอบต่อสังคม คือ เป็นบรรพบุรุษ ในสมัย
นี้ โลกกำลังขาดแคลนคนที่จะรับผิดชอบต่อสังคม เป็นหน้าที่ มี
เหตุผล และ การแก้ปัญหา ในทุก, ภารกิจของคนไม่ทน.

คำว่า "ธรรม" ในที่นี้คือคำว่า มีความประพฤติ
ดี ไม่ประพฤติชั่ว แต่ประพฤติดีก็สำคัญที่สุดนั่น ธรรม
คือ หน้าที่ ที่ มนุษย์ จะต้องปฏิบัติ ในทุกโอกาสของ
ชีวิต ทุกที่ทุกเวลา แห่งวิถีชีวิต ของเขา,
เพื่อ ความดี ที่ ควร มี ต่อ สังคม ทั้ง นี้ และ
ต่อ คน อื่น, หรือ ทั้ง โลก.

โลก ขาด แคลน ธรรม เพราะ ไม่มี ผู้ ที่ มี หน้าที่
ที่ ธรรม ที่ ควร ปฏิบัติ ด้วย ดี แล้ว เพราะ คือ ๑
ได้ ละ ไม่ สนใจ ใน การ รับผิดชอบต่อ สังคม ที่ ตน มี
หน้าที่ ที่ ควร ปฏิบัติ ด้วย ดี แล้ว ๒
คือ ไม่ สนใจ ใน การ ปฏิบัติ ด้วย ดี แล้ว ๓
คือ ไม่ สนใจ ใน การ ปฏิบัติ ด้วย ดี แล้ว ๔
คือ ไม่ สนใจ ใน การ ปฏิบัติ ด้วย ดี แล้ว ๕
คือ ไม่ สนใจ ใน การ ปฏิบัติ ด้วย ดี แล้ว ๖
คือ ไม่ สนใจ ใน การ ปฏิบัติ ด้วย ดี แล้ว ๗
คือ ไม่ สนใจ ใน การ ปฏิบัติ ด้วย ดี แล้ว ๘
คือ ไม่ สนใจ ใน การ ปฏิบัติ ด้วย ดี แล้ว ๙
คือ ไม่ สนใจ ใน การ ปฏิบัติ ด้วย ดี แล้ว ๑๐

โลกกำลังใหญ่ กำลังถูกอยู่ในสหภาพเช่นนี้ คือ

การรู้จักกรรม คือการรู้ตัวละเว้นไม่กระทำอย่างถูกต้อง คน
 ไม่ชอบทำอะไรในสิ่งใด แม้ในยามใดหรือข้อใด ที่คิดจะรู้จักอยู่
 ก็ไม่ทำในสิ่งอย่างใดอย่างหนึ่ง. มิฉะนั้นเมื่อความทุกข์มาในยาม ย่อม
 มีเวรอันที่แท้แห่งความไม่ดีในใจ อันนั้นคือที่รู้กรรมอย่างแท้-
 ครอง. ความเห็นแก่ตัว ย่อมเกิดไม่ได้ เพราะเหตุนี้. ความรัก
 เพื่อนมนุษย์ต้องอยู่กัน มีจิตใจอย่างดี แม้ละเว้นความชั่วอย่าง
 ใดก็ตาม รู้ว่าทำกัน มาจากผลสักเพียงไร. ผู้ประพฤตกรรม ย่อม
รู้จักเมื่อมีสุข เมื่อรู้จักว่าตนได้ประพฤตกรรม หรือเมื่อได้ทำ
 หน้าที่ของตนอย่างถูกต้อง. ความโกรธอาฆาต ใน
 ข้อนี้ ทำให้รู้จักเมื่อมีสุข. ไม่ชอบความทุกข์อันเป็นบาป
 คือ สุขใจจากบาปเมื่อเห็น หรือ สุขใจจากบุญที่ดี เมื่อได้
 ใจที่ตนเป็นมาดีจากบาปเหล่านั้น ก็เป็นแล้ว.

ธรรมะ ย่อมเป็นเหตุรู้จักสิ่งที่ดี อย่างถูกต้อง รู้จักสิ่ง
 แปรต่างสิ่งที่ไม่ดี และสิ่งที่ไม่ดีอย่างถูกต้อง, มีหน้าที่ที่ทราบ
 ทั่วทุกสิ่งอย่างดี ได้ประโยชน์ของสิ่งดีอย่าง มีกรรมดี ความดีอย่าง
 ถูกต้อง สิ่งอันไม่ผิด สันติสุขอันสมบูรณ์ และ สันติสุขอัน
สงบอันรวม โดยสันติได้ชื่อ, มีสัจจะวิญญูญาณอันดี
 ใจดี แม้แต่สัตว์เดรัจฉาน และมนุษย์อย่างอื่นด้วย, มีเมตตา
 ความดีโดยใจดี หรือ หน้าที่อันดีอื่น แม้แต่หม่อมอยู่ได้ชื่อ. คือ
 นี้เรื่องต่าง ๆ, วิชาต่าง ๆ, หรือ ข้อดีของสิ่งดี ย่อมมี
 แต่ผู้ประพฤตกรรม. ข้อนี้ หมายถึงความดี ธรรมะ มีสิ่งดี
 งามดีทุกสิ่งอย่างดี, มีแต่ สัจจะดี มีแต่ดีอันดี
 เพราะประพฤตกรรม มีแต่ดีอันดี นี้ได้ชื่อ.

สารบัญ

ชุดลอยปทุม เรื่อง :

๑. ธรรมชาติ ๒๔ เทลียม	๑
เทลียมที่ ๑. ในฐานะเป็นเสมือนที่ทิ้ง	๒
เทลียมที่ ๒. ในฐานะเป็นเสมือนดวงประทีป	๘
เทลียมที่ ๓. ในฐานะเป็นเสมือนสหาย	๑๐
เทลียมที่ ๔. ในฐานะเป็นเสมือนบ่อเกิดของความดี	๑๒
เทลียมที่ ๕. ในฐานะเป็นเสมือนโอสด	๑๓
เทลียมที่ ๖. ในฐานะเสมือนร่วมโพธิ์ร่วมไทร	๑๗
เทลียมที่ ๗. ในฐานะเป็นเสมือนสระน้ำ	๑๙
เทลียมที่ ๘. ในฐานะเป็นเสมือนเกาะกลางสมุทร	๒๑
เทลียมที่ ๙. ในฐานะเป็นเสมือนกับร่มกันฝน	๒๔
เทลียมที่ ๑๐. ในฐานะเป็นเสมือนเหย้าเรือน	๒๖
เทลียมที่ ๑๑. ในฐานะเป็นเสมือนข้าวปลาอาหาร	๒๗
เทลียมที่ ๑๒. ในฐานะเป็นเสมือนเครื่องนุ่งห่ม	๒๙
เทลียมที่ ๑๓. ในฐานะเป็นเสมือนอาวุธ	๓๐
เทลียมที่ ๑๔. ในฐานะเป็นเสมือนเกราะกันภัย	๓๒

เหลี่ยมที่ ๑๕.	ในฐานะเป็นเสมือนเรือแพ	๓๓
เหลี่ยมที่ ๑๖.	ในฐานะเป็นเสมือน สิ่งประเล้าประโลมใจ	๓๔
เหลี่ยมที่ ๑๗.	ในฐานะเป็นเสมือน คนตรีและกายย์กลอน	๓๖
เหลี่ยมที่ ๑๘.	ในฐานะเป็นเสมือนกีฬา	๓๘
เหลี่ยมที่ ๑๙.	ในฐานะเป็นเสมือนมทรสพ	๔๑
เหลี่ยมที่ ๒๐.	ในฐานะเป็นเสมือนเครื่องหอม	๔๓
เหลี่ยมที่ ๒๑.	ในฐานะเสมือนสวนดอกไม้	๔๔
เหลี่ยมที่ ๒๒.	ในฐานะเป็นเสมือนของกินเล่น	๔๕
เหลี่ยมที่ ๒๓.	ในฐานะเป็นเสมือนธงชัย	๔๖
เหลี่ยมที่ ๒๔.	ในฐานะเป็นเสมือนกระจากเงา	๔๘

ชุดลอยปทุม เรื่อง :

๒. การมีกุศลชนิดที่แท้จริง	๕๓
สวรรค์ ไม่ใช่ความรอดที่แท้จริง	๕๕

สิ่งที่เรียกว่าสวรรค์	๕๘
พอใจ, ไม่พอใจ ก็ต้องเป็นทาสทั้งแง่บวกแง่ลบ	๖๐
“กุศล” เป็นเครื่องตัด	๖๗
กุศลที่แท้จริงต้องตัดได้ ทั้งบ่วงมนุษย์และบ่วงทิพย์	๗๕
บ่วงที่มนุษย์สร้างขึ้นนั้นเกินจำเป็น	๗๘
การศึกษาไม่ถูกต้องจะเพิ่มความเห็นแก่ตัว	๙๐

ชุดลอยปทุม เรื่อง :

๓. สันติภาพของมนุษย์	๙๕
มีรากฐานอยู่บนความไม่เห็นแก่ตัว	
ธรรมะเป็นรากฐานของสิ่งทั้งปวง	๙๖
ความต่างกันของมนุษย์กับคน	๙๙
ความเห็นแก่ตัวเป็นมูลเหตุแห่งวิกฤตการณ์	๑๐๐
รากเหง้าของความเห็นแก่ตัว	๑๐๕
ต้องมีธรรมะมากพอจึงจะแก้ปัญหาได้	๑๑๑
ต้องใช้สติสัมปชัญญะ ปัญญา สมาธิ ให้มาก	๑๑๕

ศาสนาเท่านั้นทำลายความเห็นแก่ตัว	๑๒๒
มูลเหตุแห่งความเห็นแก่ตัว	๑๓๐
ศึกษาธรรมะจะลดความเห็นแก่ตัว มิใช่สิ่งอื่น	๑๓๘
สัมมาทิฐิ ช่วยให้แก้ปัญหาได้ทุกชาติวรรณะ	๑๔๑
ระบบธัมมิกสังคมนิยมจะช่วยให้เกิดสันติภาพ	๑๔๓

ชุดลอยปทุม เรื่อง :

๔. ความสุขแท้เมื่อสิ้นสุดแห่งความสุข	๑๕๑
ยังยึดถือเรื่องความสุขจะไม่พบนิพพาน	๑๕๘
ต้องไม่มีสังขารปรุงความรู้สึกใดๆจึงจะถูก	๑๕๙
ดูภาวะของจิตที่ไม่รู้สึกว่าเป็นสุข	๑๖๑
การปรุงเป็นเหยื่อของความสุข	๑๖๕
หยุดปรุงแต่งได้ก็ถึงนิพพาน	๑๖๘
“ความสุข” มีหลายชั้น แท้จริงมีแต่ “สิ้นทุกข์”	๑๗๑
สุขแท้จริงต้องเป็นนิรามิสสุข	๑๘๐
พึงระวังความยึดถือในความสุข, จะไม่หลุดพ้น	๑๘๔

ของ พุทธทาสภิกขุ

เรื่อง

ธรรมะ ๒๔ เหลี่ยม

พระธรรมเทศนา
ณ ศาลาโรงธรรม สวนโมกข์ ไซยา
๑๓ กรกฎาคม ๒๕๐๘

ธรรมะ ๒๔ เหลี่ยม

นโม ศุद्ध ภควโต อรหโต สมนาสัมพุทฺธสฺส ฯ

ธมฺมทีปา ธมฺมสรณา อตฺตทีปา อตฺตสรณา

อนนฺยทีปา อนนฺยสรณา-ติ

ธมฺโม สกฺกจํ โสตฺพุโ-ติ.

ณ บัดนี้ จะได้วิสันหาพระธรรมเทศนา อันเป็น
ปุพฺผาปรลําดับ สืบต่อธรรมเทศนาที่วิสันหาแล้วในตอน
กลางวัน, ปรารภเหตุที่วัน^๕นี้เป็นวันอาสาฬหบูชา, หรือ

ถ้าจะถือเอาความหมายง่าย ๆ ก็คือเป็นวันของพระธรรม ;
 เพราะว่า เป็นวันที่พระธรรมได้ปรากฏขึ้นในโลกในวันนั้น ด้วย
 การแสดงอนุตตรธรรมจักรของพระผู้มีพระภาคเจ้า ทำให้
 เกิดอริยสาวกสงฆ์ ขึ้นเป็นครั้งแรกด้วย เพราะการประกาศ
 ซึ่งธรรมนั้น จึงนับว่าเป็นวันสำคัญ.

เมื่อถือเอาวันวิสาขะเป็นวันพระพุทธเจ้า, วัน
 อาสาฬหะก็เป็นวันพระธรรม, และวันมาฆะก็เป็นวันพระ
 สงฆ์ ดังนี้. เราจึงได้วินิจฉัย พิจารณาปรึกษาหารือกัน
 ถึงเรื่องของพระธรรม หรือความหมายของคำว่าธรรม
 ดังที่ได้กล่าวแล้วแต่ตอนกลางวันนั้น.

ในโอกาสนี้ จักได้กล่าวถึงพระธรรมนั้นอีก ใน
 ลักษณะที่จะเป็นอานิสงส์ เป็นที่พึง เป็นประโยชน์แก่กุล
 เป็นความสุขแก่เราทั้งหลาย, คือจะชักชวนกัน ให้พิจารณา
 ศึกษา เข้าใจ ในลักษณะของพระธรรม เป็นพิเศษออกไป
 โดยละเอียด ตามที่จะเป็นประโยชน์แก่เราได้อย่างไร.

๑. ในฐานะเป็นเสมือนทพ.

สำหรับข้อที่ ๑. ธรรมะนี้เป็นเหมือน ที่พึง.
 ขอให้ทุกคนมีความเข้าใจคำว่า "ที่พึง"; คำนี้โดยภาษา

บาลีก็คือคำว่า “ทป” ซึ่งแปลว่าที่ฟัง; คู่กันกับคำว่า “สรณ” ซึ่งแปลว่าที่ระลึก. ทป นี้เป็นคำๆเดียวกับ คำที่แปลว่าเกาะ หรือทวิป คือมีน้ำล้อม. เกาะเป็นที่ฟังของคนคนน้ำ, คำว่า “ทป” มีความหมายโดยส่วนใหญ่ดังนี้. ธรรมเป็นที่ฟัง ก็หมายความว่า เป็นที่ฟังของคนที่ตกทะเล คือความทุกข์. ความทุกข์ทั้งหลายเป็นเหมือนกับน้ำตกลงไปแล้วก็ลำบากถึงตาย, หรือเป็นทุกข์เจียนตาย จึงต้องการที่ฟัง; และโดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่อ่อนแอ ไม่สามารถจะฟังตัวเองได้ ก็ต้องแสวงหาที่ฟัง.

สำหรับในพระพุทธศาสนา นี้ ได้สอนให้ฟังธรรม; ไม่ได้สอนให้ฟังบุคคลอื่น. เพราะว่า การฟังธรรม นั้น เป็นอันเดียวกันกับการฟังตัวเอง เหมือนกับที่กล่าวเป็นนิเชปทข้างต้นว่า ธรรมที่ป่า ธรรมสรณา - มีธรรมเป็นที่ฟัง - มีธรรมเป็นที่ระลึก, อดุตที่ป่า อดุตสรณา คือ มีตนเองเป็นที่ฟัง มีตนเองเป็นที่ระลึก, อนนฺนที่ป่า อนนฺนสรณา - อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่ฟัง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่ระลึก เลย ดังนี้. พระพุทธภาสิต ที่ปรากฏอยู่ในที่ทั่วไป. ใจความสำคัญ

ก็มีอยู่ว่า พหุธรรมะก็คือฟังตัวเอง และอย่าได้ฟังสิ่งอื่น
เลย.

คำกล่าวนี้ อาจจะสูงเกินไป จนคนบางคนฟัง
ไม่เข้าใจ เพราะว่าคนโดยมากคิดแต่จะฟังคนอื่น โดยลืม
นึกถึงตัว. ถ้าพุทธบริษัทเป็นอย่างนี้ ก็เป็นที่น่าอับอาย
ขายหน้ายิ่งนัก เป็นที่น่าอับอายต่อบริษัทแห่ง ศาสนาอื่น
ซึ่ง เขาก็สอนกันว่า ต้องช่วยตัวเอง พระเจ้าจึงจะช่วย อย่างนี้
เป็นต้น. พุทธศาสนามีคำสอนเรื่องฟังตัวเอง คือฟัง
ธรรม, และไม่ฟังผู้อื่น ไม่ฟังสิ่งอื่น.

สิ่งอื่นนั้น ก็คือ วัตถุที่คนเคยถือเป็นที่พึ่งมาแล้ว
แต่โบราณก่อนพุทธกาล. เช่น ต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ ป่าศักดิ์-
สิทธิ์ ภูเขาศักดิ์สิทธิ์ แม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ กระทิงจอมปลวก
ศักดิ์สิทธิ์ ก็ยังมี; เหล่านี้เป็นวัตถุอื่น ที่คนถือเอาเป็น
ที่พึ่ง. และถ้าเป็นบุคคลอื่น ก็หมายถึง คิดแต่จะฟังผู้อื่น
ให้เขาช่วยตน. ในกรณีที่ผู้อื่นจะช่วยได้นั้น จะมีบ้างก็
เป็นเรื่องทางวัตถุเล็กๆ น้อยๆ. แต่ถ้าจะมองดูอีกทีหนึ่ง
แล้ว ก็จะต้องเห็นได้ด้วยกันทุกคนว่า; การที่คนอื่นจะ

มาช่วยเรานี้ ก็เพราะว่าเรามีอะไรที่อยู่ข้าง เขาจึงได้ช่วยเรา, และความคิดที่เรามีอยู่ข้างนั้นแหละ คือธรรมะ.

เพราะฉะนั้น การช่วยของเขา ที่เขาช่วยเรา ก็เพราะเรามีธรรมะ อย่างน้อยก็มีคุณสมบัติเป็นมนุษย์ที่พอทำได้, หรือว่า เป็นสัตว์ที่มีคุณธรรม คุณค่าอย่างใดอย่างหนึ่ง เขาจึงช่วย; เพราะว่ามีความคิด อยู่ในตัวของสัตว์เหล่านั้น, ความคิดนั้นเองเป็นเหตุให้เขาช่วย.

แม้ที่สุดแต่ว่า ถ้าเราจะยืมเงินของเขา เมื่อคราวมีทุกข์มีร้อน; เขาจะให้เรายืม ก็เพราะว่า เขาเห็นว่าเราเป็นคนซื่อตรง. ความซื่อตรงของเรานี้เป็นธรรมะซึ่งเราสร้างขึ้นมาเอง เขาจึงให้เรายืมเงินเพราะเรามีธรรมะ เราจึงเป็นผู้ที่ช่วยตัวเองก่อน แล้วเขาจึงช่วยเรา.

แม้ว่าในกรณีที่เป็นเรื่องทางวัตถุ ทางร่างกาย คนจะช่วยกันก็เพราะว่า คนที่จะถูกช่วยนั้น เป็นคนที่ควรช่วยเสมอไป. นี้เรื่องทางวัตถุแท้ ๆ ก็ยังเป็นอย่างนั้นแล้ว.

ส่วนเรื่องในทางธรรมะ คือเรื่องทางจิตใจ นั้น เป็นอันว่าต้องพึ่งตัวเองล้วน. เช่น กิเลสเกิดขึ้นเป็น

ความทุกข์; ไม่มีใครช่วยได้ เราต้องช่วยตัวเอง. เพราะ
 พระพุทธเจ้าท่านก็ยังคงตรัสว่า **ตุมฺเหติ กิจฺจํ อาตปฺปิ** - การ
 พยายามประพฤติปฏิบัติธรรม เป็นสิ่งที่ท่านทั้งหลายจะต้อง
 ทำเอง. **อกุขาตาโร ตถาคตา** - พระตถาคตทั้งหลายเป็น
 แต่เพียงผู้บอกทางเท่านั้น. นี่ยังเห็นชัดว่า ธรรมะแท้ๆ
 เป็นที่พึง, ธรรมะที่เราปฏิบัติเองแท้ๆ เป็นที่พึง.

ทีนี้ เราจะมองดูกันต่อไปในบางแง่ ว่า **สิ่งอื่น**
นอกจากธรรมะแล้ว ไม่อาจจะเป็นที่พึง. ที่เห็นได้ง่ายๆ
 ก็คือคนทั่วไปนี้ ไม่อาจจะเอาชนะกิเลส หรือความทุกข์
 ได้ ตามลำพัง. ต้องอาศัยธรรมเป็นเครื่องมือ หรือเป็น
 เครื่องราง; เป็นเครื่องรางในที่นี้ ขอให้นึกดูว่า บรรดา
 เครื่องรางทั้งหลาย จะมีอะไรเป็นเครื่องรางยิ่งไปกว่าธรรมะ
 เล่า? เครื่องราง เช่น ตะกรุด ผ้ายันต์ หรืออะไรเหล่านั้น
 จะเป็นเครื่องรางได้มากนักน้อยเพียงไร? จะเป็นของจริงไว้ใจ
 ได้สักเพียงไร? ลองคิดดูเองด้วยกันทุกคน ดูจะเป็นเรื่อง
 หลอกเด็กมากกว่า.

ส่วนธรรมะเป็นเครื่องรางนั้น **คุ้มได้จริง;** ขอแต่
 ให้มีธรรมะที่แท้จริง. **ถ้ามีธรรมะจริงถึงที่สุด ก็จะไม่คุ้มได้**

กระทั่งความตาย คือไม่ให้ตาย, ไม่ให้มีความตาย. เพราะ
ว่าผู้รู้ธรรมะแท้จริงนั้น ถอนความยึดถือว่า ตัวตน สัตว์
บุคคล เสียได้, เลยไม่มีอะไรตาย.

ธรรมะที่ทำให้บรรลุถึงนิพพานนั้น ก็คือทำให้
ลุดถึงสภาพที่ไม่ตาย, คือไม่มีความรู้สึกที่เราตาย; เพราะ
มีจิตใจอยู่สูงเหนือความเป็นคน ธรรมะกันเสียได้ซึ่งความ
ตาย ดังนั้น, นับว่าเป็นที่พึงได้จริง.

ถ้าปราศจากธรรมะแล้ว สัตว์ทั้งหลายก็เป็นคนที่
เหมือนกับคนอ่อนแอ ช่วยตัวเองไม่ได้; ไม่มีเครื่องมือ
ไม่มีเครื่องราง ไม่มีที่พึ่ง น้อย่างหนึ่ง. จึงขอให้กำหนด
จดจำไว้ให้ดี ว่าที่พึ่งอันไม่มีอย่างแท้จริง นอกจากธรรมะ.
แม้ในบางคราวเราจะพูดว่า พระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง, พระ-
ธรรมเป็นที่พึ่ง, พระสงฆ์เป็นที่พึ่ง, แต่ทั้งสามที่พืงนั้น
รวมอยู่ในสิ่งๆเดียว คือธรรมะ.

พระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง ก็เพราะเราปฏิบัติธรรมะตาม
คำสอนของท่าน, **พระธรรมเป็นที่พึ่ง** นี้ก็ตรงอยู่แล้ว,
พระสงฆ์เป็นที่พึ่ง ก็ไม่มีอะไรอีก นอกจากจะต้องปฏิบัติ
ตามพระสงฆ์ คือปฏิบัติธรรมะนั้นเอง. และธรรมะนั้นเอง

ทำบุคคลให้เป็นพระพุทธรเจ้า, ธรรมะนั้นเอง ทำบุคคลให้
เป็นพระสงฆ์, ไม่มีทางที่จะเป็นอย่างอื่น. ดังนั้น *ทั้ง*
อย่างเดียวกันคือธรรมะ ขอให้กำหนดไว้อย่างนี้ข้อหนึ่งก่อน.

เหลี่ยมที่ ๒. ในฐานะเป็นเสมือนดวงประทีป

ข้อถัดไป *ธรรมะนั้นเป็น ประทีป เป็นดวงประทีป*
คือเป็นแสงสว่าง. นี้เราต้องนึกว่า ถ้ามืดไม่มีตะเกียง
เราก็เดินไม่ได้, ทำงานกลางคืนก็ไม่ได้, เจ็บไข้ช้ำชอนมาก
ลำบากเหลือประมาณ ถ้าไม่มีตะเกียง. เพราะมีตะเกียง
เราจึงทำการงานหรือเดินทางได้ แม้ในที่มืด. นี้เป็นเรื่อง
ทางวัตถุ; ส่วนเรื่องทางจิตใจ ที่จิตใจจะเดินไปหาความ
ดับทุกข์นั้น มีตะเกียงแต่เพียงอย่างเดียว คือธรรมะ.

ธรรมะตั้งอยู่ในฐานะเป็นดวงประทีป ส่องไฟให้
คนเดินทาง. คนมีตาที่ยังดีอยู่ก็จะมองเห็นทาง, เป็น
แสงสว่างส่องให้เราเดินถูกทาง นับตั้งแต่ต้นไปที่เดียว.
เรามีความรู้อะไรสักอย่าง; แม้ที่สุดแต่ว่า ความรู้เรื่อง
ทำมาหากิน นั้นก็คือธรรมะเหมือนกัน. เพราะได้กล่าว
แล้วแต่ตอนต้น ในตอนกลางวันนั้นว่า คำว่า *ธรรมะนั้น*

หมายถึงธรรมชาติ, ธรรมะนั้นหมายถึง ความรู้ที่เกี่ยวกับ
 ธรรมชาติ, ธรรมะนั้นหมายถึง หน้าที่ ที่บุคคลจะต้อง
 ประพฤติตามธรรมชาติ, และธรรมะนั้นหมายถึง ผล ที่เกิด
 ขึ้นมาจากการที่บุคคลทำหน้าที่ถูกต้องตามธรรมชาติ. นี้เรา
 จะเห็นได้ทันทีว่า ความรู้เรื่องธรรมชาตินั้น เป็นแสงสว่าง
 อย่างยิ่ง.

ธรรมะในฐานะที่เป็นความรู้เรื่องธรรมชาติ ทั้งปวง
 นั้น เป็นแสงสว่างอย่างยิ่ง. เช่นที่เราจะรู้ว่า ความทุกข์
 คืออะไร, เหตุให้เกิดความทุกข์คืออะไร, ความดับทุกข์คือ
 อะไร, และหนทางให้ถึงความดับทุกข์คืออะไร; นี้ก็เป็น
 ความรู้เรื่องธรรมชาติโดยตรง เป็นกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ
 โดยตรง. ความรู้เหล่านี้จึงเป็นเหมือนแสงสว่าง คือทำ
 ให้เราเดินถูกทาง.

ดังนั้นเป็นอันว่า ความรู้ในเรื่องธรรมชาติทุก
 อย่างเป็นแสงสว่าง ให้เราประพฤติกกระทำ สิ่งที่เราควร
 ประพฤติกกระทำ ได้เป็นอย่างดี. แม้แต่รู้จักทำไร่นา
 รู้จักค้าขาย รู้จักหาเลี้ยงชีวิต รู้จักสังคม รู้จักทุก ๆ สิ่ง
 ที่มนุษย์จะต้องรู้จัก; เหล่านี้เป็นธรรมะทางสน, เป็นดวง

ประทับใจ, เป็นแสงสว่างทั้งสน. ถ้าปราศจากธรรมะนี้แล้ว ก็กลายเป็นคนตาบอด ไม่อาจจะเดินทางหรือทำการงาน ชนิดที่จะต้องอาศัยแสงสว่างไปได้เลย. เราจึงถือเอา ธรรมะเป็นดวงประทีป สำหรับส่องทางที่จะเดินไป ทั้งใน ทางวัตถุและในทางจิตใจ อย่างนี้เป็นข้อที่ ๒.

เหลี่ยมที่ ๓. ในฐานะเป็นเสมือนสหาย.

ที่นี้ เราจะดูต่อไป ถึง *ธรรมะในฐานะที่เป็น สหาย.* ในโลกนี้ คนทุกคนต้องการบุคคลที่สอง ซึ่งเรียกว่า *สหาย* คือ *ผู้ไปด้วยกัน.* คำว่า *สหาย* คำนี้แปลว่า *ไปด้วยกัน.* ในการ *เดินทาง* เรา *ต้องการสหาย,* หรือเมื่อเรามี *ทุกข์* เรา *ต้องการคนปลอบ,* หรือเมื่อเรา *ห้อย* เรา *ต้องการคน* *ที่ช่วยส่งเสริมกำลังใจ* อย่างนี้เป็นต้น. อย่างนี้เรียกว่า *ผู้ไปด้วยกัน* คือ *สหาย.*

ในบรรดาสหายทั้งหลาย พิจารณาดูให้ดีแล้ว *อะไรจะเป็นสหายได้ยิ่งกว่าธรรมะ?* คือ ถ้าเราไม่มีธรรมะ ก็ไม่มีใครมาเป็นเพื่อนเป็นมิตรกับเรา. และแม้เพื่อนหรือ มิตรที่เป็นคน ๆ ด้วยกันนั้น ยังช่วยเราได้ น้อยกว่าที่

ธรรมะจะช่วย. เราปลอบตัวเองดีกว่าให้คนอื่นปลอบ
 การปลอบตัวเองนั้น ต้องมีธรรมะที่เพียงพอ จึงจะปลอบ
 ได้, หรือการที่จะช่วยๆ กำลังใจให้เกิดขึ้น เราช่วยๆ เราเอง
 ดีกว่าให้คนอื่นช่วย. เราต้องมีธรรมะที่ถูกต้องทาง ที่เพียงพอ;
 เราจึงจะช่วยๆ ตัวเอง ให้มีกำลังถึงที่สุดได้.

อย่างนี้ย่อมเป็นการแสดงอยู่ในตัวแล้วว่า *สหาย*
ที่ดีที่สุดนั้น คือธรรมะ. ถ้าจะเอาบุคคลเป็นสหาย ก็จง
 เอาบุคคลที่มีธรรมะ; อย่าเอาบุคคลที่ไร้ธรรมะมาเป็น
 สหาย เพราะว่าธรรมะในบุคคลนั้น จะเป็นสหายแก่เรา.

มองดูแล้ว ไม่ว่าไปในทางไหน สิ่งที่จะเป็น
เพื่อนที่ดีที่สุด คือ ธรรมะ ทั้งนั้น. เรามีธรรมะเป็นเพื่อน
 เป็นสหายแล้ว จะสำเร็จประโยชน์. ในการที่เราต้อง
 การเพื่อน ต้องการผู้ให้กำลังใจ ผู้ปลุกปลอบ นั้นนับว่า
 เป็นสิ่งที่ควรสังเกตดูกันให้มาก; เพื่อว่าจะได้เป็นบุคคล
 ที่เข้มแข็ง ไม่เป็นคนอ่อนแอ เหมือนกับที่เป็นกันโดยมาก,
 มีอะไรนิดหน่อยก็ร้องตะโกนหาคนช่วย จนไม่รู้ว่าจะทำ
 อะไรถูก; เพราะมีความกลัวมากเกินไป. แต่ถ้าเป็นคน
 มีธรรมะแล้ว จะน่าดู จะไม่น่าสงสารมากอย่างนั้น. ดังนั้น

เราจึงคิดนึก ที่จะมึชรรมะเป็นสหาย, หรือแม่แต่เป็นผู้ปลอบ กันให้ยิ่งไปกว่าที่แล้วมา. นั้นนับว่าเป็นคุณสมบัตินี้ หรือเป็นคุณค่า ของสิ่งที่เรียกว่าชรรมะนั้นเป็นข้อที่ ๓.

เหลี่ยมที่ ๔. ในฐานะเป็นเสมือนบ่อเกิด ของความดี

ข้อต่อไป อยาจะให้ม็องดูชรรมะ ในฐานะที่เป็นบ่อเกิดของความดี, เป็นเหมือนกับเหมืองที่ให้เกิดความดี. เราต้องการแร่ เราต้องทำเหมืองแร่, แล้วก็กอบโกยเอาแร่ออกมา. แต่ถ้าเราต้องการความดี เราต้องทำเหมืองชรรมะ, ทำชรรมะให้เป็นเหมือง เราจึงจะได้ความดีมากพอ. บรรดาความดีทั้งหลาย ที่มนุษย์เราต้องการกันในโลกนี้ จะค้นหาเอาได้จากเหมือง คือชรรมะเพียงอย่างเดียว.

การที่มีคนกล่าวว่า ชรรมะเป็นคุณากร คือ บ่อเกิดของความดีนี่ เป็นความถูกต้องอย่างยิ่ง. เราจึงพยายามทำความเข้าใจ มองให้เห็นความจริงข้อนี้ ว่าอย่าไปแสวงหาความดีที่อื่นให้บ่วยการ. จงแสวงหาเอาจากเหมืองคือชรรมะ, หรือทำเหมืองชรรมะกันแล้ว จะเป็นการดีกว่าทำเหมือง

อย่างอื่น โดยแน่นอน; เป็นเหมือนที่ให้ความดีอย่างไม่มีที่สิ้นสุด. คนชุดแร่นั้นไม่เท่าไรก็หมดเหมือน; แต่เหมือนคือธรรมะนี้ ยิ่งชุดยิ่งมีมาก, ยิ่งชุดเท่าไร จะยิ่งมีมากยิ่งขึ้นไปกว่าเดิม. ดังนั้นธรรมะจึงเป็นบ่อเกิดของความดี, เป็นเหมือนเหมือนของความดี ซึ่งเราจะต้องกำหนดไว้ในฐานะเป็นคุณสมบัติอย่างยิ่งของธรรมะ นี้เป็นข้อที่ ๔.

เหลี่ยมที่ ๕. ในฐานะเป็นเสมือนไอศถ

ข้อต่อไป เราจะมองกันถึง *ธรรมะ* ในฐานะที่เป็น *ยาแก้โรค* หรือ *เป็นไอศถ*. ท่านทั้งหลายคงจะได้ยินคำว่า "ธรรมไอศถ" อยู่บ่อยๆ แต่แล้วก็คงจะเข้าใจว่า เป็นยาแก้โรคทางจิตใจไปเสียอย่างเดียว. ขอให้คิดว่า ความ เป็นโรคนั้น มันมีมูลมาจากอะไรกันแน่.

ความเจ็บไข้ได้ป่วยนั้น มันมีมูลมาจากอะไรกันแน่? ในที่นี้อยากจะยืนยันว่า *ความเจ็บไข้* ได้ป่วยทางร่างกาย ทุกชนิดก็กล่าวได้ *ล้วนแต่มีมูลมาจากการที่ขาดธรรมะ*. เช่น คนสะเพร่าเดินเลื้อเป็นคนขาดธรรมะ ก็จะต้องถูกบาดเจ็บอย่างนั้นอย่างนี้ ไปตามประสาของคน

เดินเล่น. *คนโง่คือคนขาดธรรมะ* ก็จะต้องเจ็บป่วยด้วยเหตุอย่างนั้นอย่างนี้.

ที่นี้ มองให้ลึกให้ละเอียดลงไป แม้แต่คนจะหกล้ม มันก็เพราะขาดธรรมะด้วยเหมือนกัน. *ขาดสติสัมปชัญญะ ชนิดไหน ก็ล้วนแต่เป็นการขาดธรรมะทั้งนั้น*; คนจึงได้เจ็บป่วยลงไป. แม้แต่คนจะเป็นหวัด ก็เพราะขาดธรรมะ คือความสะอาด ความเดินเล่น ความโง่ ความไม่ฉลาด อย่างใดอย่างหนึ่งโดยแน่นอน. แต่เพราะว่าเราไม่ค่อยจะกลัวกัน เราจึงไม่ค่อยสนใจในเรื่องนี้.

ที่นี้ จะพิจารณาดูกันถึง *ความเจ็บป่วย* ที่เป็นกันอยู่มากที่สุด ในโลกนี้ในเวลานี้โดยเฉพาะ. เช่น โรคที่เกี่ยวกับกระเพาะอาหาร และโรคเกี่ยวกับประสาท. โรคกระเพาะอาหาร โรคลำไส้เรื้อรัง; โรคอะไรก็ตามที่เกี่ยวกับลำไส้ กระเพาะอาหาร จะต้องมีมูล มาจากการที่มีโลหิตไปหล่อเลี้ยงไม่พอ.

การที่โลหิตไปหล่อเลี้ยงไม่พอ ก็เพราะว่า คน ๆ นั้น *มีความวิตกกังวล*, มีความทรมานใจของตนเอง, มีความเดือดพล่านในทางจิตใจ จนโลหิตต้องไปเลี้ยงข้างบนคือ

สมอง จนหมดสิ้น, ไม่พอที่จะเลี้ยงกระเพาะ ทำให้
กระเพาะและลำไส้ผิดปรกติบ้าง ไม่อาจจะทำหน้าที่ของตน
บ้าง, จึงได้เกิดเป็นโรคผิดปรกติขึ้นที่ลำไส้หรือกระเพาะ
นานเข้าก็เรื้อรัง.

เมื่อคนเราเสียใจ หมอจะรู้ได้ว่า ไม่มีโลหิตไป
เลี้ยงที่กระเพาะเลย, เมื่อเราโกรธ จะไม่มีโลหิตไปเลี้ยงที่
กระเพาะเลย, เมื่อเราวิตกกังวล จะไม่มีโลหิตไปเลี้ยงที่
กระเพาะเลย; เมื่อเรามีความพิการทางจิตใจอย่างนี้อยู่
บ่อยๆ เราก็เป็นคนนอนไม่หลับ และเป็นโรคเส้นประสาท
อย่างที่ไม่อาจจะรักษาให้หายได้, และคนเราก็เป็นกันโดย
มาก. เมื่อเรามีโรคกระเพาะอาหารหรือโรคประสาท เป็น
เจ้าเรือนแล้ว โรคอื่นๆ ก็ตามมาอีกมากมาย.

ถ้าคน มีจิตไปปกติ อาหารจะย่อยดี เพราะว่าลำไส้
ดี กระเพาะอาหารดี. พวกที่อยู่ตามป่าตามเขาเป็นโยคี
กินใบไม้เป็นอาหารก็ได้ ก็เพราะเหตุว่ามีการย่อยอาหารดี
เพราะจิตใจดี. คนเหล่านี้ไม่เป็นโรคกระเพาะ ไม่เป็น
โรคเส้นประสาท ไม่เป็นโรคเบาหวาน ไม่เป็นโรคอะไรๆ
ที่ชาวบ้านกำลังเป็นกันอยู่ในขณะนี้; เพราะว่าขาด

ธรรมะ. ข้อสำคัญที่สุด คือ **ขาดธรรมะ** ที่เป็นเหตุให้ตัด **ความยึดมั่นถือมั่น** หรือตัด**ความวิตกกังวล** นั้นเอง.

ในโลกนี้, มีความวิตกกังวลมากขึ้น, มีความกลัวมากขึ้น, มีความดิ้นรนทะเยอทะยานมากขึ้น, เมื่อขจัดออกไปไม่ได้ ก็เป็นภัยขึ้น ทั้งทางกายและทั้งทางใจ. ธรรมะสามารถจะกำจัดสิ่งเหล่านี้ได้ จึงเป็นโอสถ คือหยูกยารักษาโรคทั้งทางกายและทั้งทางใจ. **คนเจ็บป่วย ถ้ามีธรรมะเข้ามาช่วย ความเจ็บนั้นจะบรรเทา หรือถึงกับหายไป** ในที่สุด แปลว่า ธรรมะจะเป็นหยูกยา ทั้งในทางป้องกันและรักษา, หรือแม้ที่สุดแต่ชูกำลัง คือเป็นยา หรือเป็นโอสถ ได้ทุกอย่างนั่นเอง.

คนเดี๋ยวนี้ ไปหวังพึ่งหยูกยาที่เป็นวัตถุ มากกว่าหวังพึ่งธรรมะเป็นหยูกยา; ดังนั้นจึงยิ่งกินยาเข้าไปเท่าไร ก็ยิ่งมีความเจ็บไข้ในโลกนี้มากขึ้นเท่านั้น. เพราะว่าเมื่อ**ไม่มีความเข้าใจถูก ในเรื่องต้นเหตุของโรคแล้ว; ไปกินยา** ก็คือการฝืนธรรมชาติอย่างหนึ่ง ซึ่ง**ทำให้เกิดความผิดปกติอย่างอื่น** มากขึ้นไปอีก.

หมอยิ่งมากขึ้น ยายิ่งมากขึ้นในโลกนี้ ก็ยังเป็น
 การเพิ่มโรคภัยไข้เจ็บ ให้แปลกประหลาด และมากมาย
 ยิ่งขึ้นเท่านั้นเอง; จึงสงสัยที่คนมีธรรมะมาก ๆ ไม่ได้
 คือแทบจะไม่วัจั๊กกับความเจ็บไข้เอาเสียเลย, ไม่มีการท
 ทรมาน คือเป็นโรคประสาท โรคกระเพาะอาหาร กันเกือบ
 ทั่วร้อยเปอร์เซ็นต์ ของคนในโลกนี้.

นี่แหละ คือความที่ธรรมะเป็นหยูกยาเป็นโอสถ
 ที่เราเรียกกันว่า “*ธรรมโอสถ*” แต่ขออย่าได้เข้าใจว่า เป็น
 เพียงหยูกยาสำหรับแก้กิเลส หรือรักษากิเลสโดยตรง. จะ
 ต้องเข้าใจให้ถูกต้องว่า เป็นหยูกยาที่*รักษาโรคสารพัดอย่าง*;
 และโรคทั้งหลายที่บังเกิดขึ้นทางกายนั้น มีมูลมาจาก
 ทางจิตใจ คือจากกิเลสนั่นเอง. แต่เรามักจะไม่ค่อยเรียก
 กันว่ากิเลส; เช่น *ความวิตกกังวล* ก็คือ*กิเลส* ซึ่งเป็น
 เหตุให้เกิดโรคภัยนานาประการ แก่คนในโลกนี้ ในปัจจุบัน
 นี้ เป็นคุณสมบัติ เป็นอานิสงส์ของธรรมะ ประการที่ ๕.

๖. ในฐานะเสมือนร่วมโพธิ์ร่วมไทร

ที่นี้ เราจะมองดูให้กว้างออกไป เหลียวไปทาง
 อื่นบ้าง เราจะพบว่า *ธรรมะนี้ เป็นเหมือนกับร่วมโพธิ์ร่วมไทร*

: ให้ความคุ้มครอง ให้ความเยือกเย็น; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อคนเดินทางเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า ก็ต้องการร่มไม้ที่จะพักผ่อน.

การที่คนเราปลุกปล้ำในชีวิต มาตั้งแต่เกิดจนตาย นึกเหมือนกับการเดินทาง; เดินกันตั้งแต่เกิดจนตาย ที่เดียว ไปตามอำนาจของความต้อต้องการ แล้วแต่ว่าเขาจะต้อการอะไร. ในการเดินทางอันยืดยาวนี้ เขาจะไปพักที่ร่มโพธิ์ร่มไทรอันไหน? เมื่อเกิดเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าขึ้นมา ไม่มีอะไรที่จะเป็นร่มโพธิ์ร่มไทร ไปได้ไปกว่าธรรมะ. ขอแต่ให้รู้จักคิดนึกศึกษา ให้รู้จักทำธรรมะในฐานะเป็นร่มโพธิ์ร่มไทร คุ้มครองชีวิตจิตใจ ตลอดเวลาที่เดินทาง ตั้งแต่เกิดจนตาย. ถ้าไปมีสิ่งอื่นเป็นร่มโพธิ์ร่มไทร ก็จะเป็นสิ่งที่น่าเวทนาสงสารอย่างยิ่ง; เพราะไปเอาสิ่งที่ไม่ร่มเย็นมาสร้างการร่มเย็น, หรือจะไปหวังการร่มเย็น จากสิ่งที่ไม่อาจจะสร้างการร่มเย็น.

ความมีธรรมะ คือ ความเข้าใจถูกต้อง ประพฤติถูกต้อง กระทำถูกต้อง ในการที่จะทำการงาน ในการที่จะพักผ่อน หรือในการที่จะศึกษาชีวิตนี้ ให้เข้าใจยิ่งขึ้น

ตามลำดับ. ^๕นี่เป็นความรู้^๕ ที่จะทำให้เรารู้จักพักผ่อน ให้
เพียงพอกับการงาน. ชีวิตไม่ใช่เป็นการงานล้วน ๆ;
ต้องเป็นการพักผ่อน ประกอบกันไปในตัว อย่างสมสัด
สมส่วน จึงจะรอดไปได้; มิฉะนั้นแล้วจะต้องตายภายใน
ไม่กี่วัน.

ทางร่างกาย เราจะต้องนอนดงหลาย ๆ ชั่วโมง
ต่อวันหนึ่ง, ในทางจิตใจ เราก็คงต้องการพักผ่อนให้พอกัน;
มิฉะนั้นจะเป็นโรคภัยไข้เจ็บ เช่นโรคประสาทและโรค
วิกัลจริต, ไม่สำเร็จการเดินทาง ที่ก้าวหน้าไป ตั้งแต่เกิด
จนตายได้เลย มีแต่ความชอกช้ำและทรุดโทรมลงตาม
ลำดับ แล้วก็ตายเสีย หรือล้มละลายเสีย ในเวลาอันสั้น;
เพราะไม่รู้จัก มีสิ่งที่จะช่วยให้เกิดการพักผ่อนอันแท้จริง
ในทางจิตใจนั่นเอง. ความรู้ในเรื่องนี้ เป็นสิ่งที่จำเป็น
ที่สุดแก่มนุษย์ ในโลกในสมัยปัจจุบันนี้ นั่นนับว่าเป็น
คุณค่า หรือเป็นคุณสมบัติของธรรมชาติ เป็นประการที่ ๖.

๔ ๔ ๕ เหลี่ยมท ๗. ในฐานะเป็นเสมือนสระน้ำ^๕

ที่^๕นี้ เราจะเหินยวดูไปทางอื่นอีกบ้าง เราจะเห็นว่า
ธรรมชาติ^๕เหมือนสระน้ำหรือบ่อน้ำ. เมื่อเรากระหายน้ำ

เราต้องไปหาสระน้ำหรือบ่อน้ำ, เมื่อเราร้อนทนไม่ไหว
 เราก็ต้องไปหาที่อาบน้ำ; *การที่จะให้จิตใจหยุดกระหาย*
หยุดร้อนรอนกระวนกระวายนั้น ไม่มีสระน้ำหรือบ่อน้ำไหน ยิ่ง
ไปกว่าธรรมะ.

คิดดูแล้ว ร่างกายนี้ไม่สำคัญ ถ้าว่าจิตใจกระหาย
 หรือร้อนรอนแล้ว ร่างกายก็จะพลอยกระหายและร้อนรอน
 ไปด้วย. ถ้าได้อาศัยสิ่งที่จะดับความกระหาย และความ
 ร้อนรอนกระวนกระวายได้จริง ก็ควรจะเป็นธรรมะ ซึ่งเป็น
 เหมือนสระน้ำและบ่อน้ำ เป็นน้ำที่ไม่มีเบือกมีตม ไม่มี
 ตะกอน; ดังนั้นจึงไม่ประกอบด้วยโทษ.

เมื่อตอนกลางวัน ได้กล่าวถึงลักษณะของธรรมะ
 ที่เป็นเหมือนสระน้ำไม่มีตะกอนอยู่โดยละเอียดแล้ว. ควร
 จะระลึกนึกถึงกันอีกสักครั้งหนึ่ง *สิ่งที่จะระงับความกระหาย*
ความกระวนกระวายของคนเรานั้น คือ ธรรมะที่จะช่วยดับ
กิเลสตัณหา, ช่วยบรรเทาความยึดมั่นถือมั่น; สร้างความ
สงบเย็น ให้เกิดขึ้นมาในขณะนั่นเอง. เราต้องการน้ำ
อย่างที่ขาดไม่ได้; แต่ทำไมเราจึงไม่นึกว่า ธรรมะนั้น
เป็นน้ำที่เราต้องการ.

เมื่อเราไม่ได้อาศัยน้ำ คือธรรมะแล้ว เราจะ
 สกปรกยิ่งกว่าที่จะสกปรก; เพราะไม่มีอะไรจะช่วยขัด
 ช่วยล้าง ให้ได้ดีเหมือนธรรมะ. เราจึงกลายเป็นคน
 สกปรก ที่เนื้อที่ตัวก็สกปรก, ที่คำพูดวาทจกัสกปรก, ที่
 จิตใจก็สกปรก; แล้วเราจะเป็นคนระหายนอยู่เสมอ,
 เป็นคนกระวนกระวายอยู่เสมอ. *ควรจะรู้จักตนน้ำในบ่อน*
ให้ถูก ให้ดี ให้เพียงพอแก่ความต้องการ ในวันหนึ่งๆ
 ด้วยกันจงทุกคน, และพยายามอาบล้างด้วยน้ำบ่อนนี้ ให้
 เพียงพอ ในวันหนึ่งๆ ด้วยกันทุกคน, จะได้พบสิ่งซึ่งน่า
 ประหลาดและมหัศจรรย์ อย่างที่ไม่เคยพบมาแต่ก่อน.

ธรรมะเป็นเหมือนสระน้ำบ่อน้ำ ที่ทำให้สะอาดถึง
ที่สุด ดับความกระหายถึงที่สุด ดับความร้อนถึงที่สุด ;
 นับว่าเป็นคุณธรรมหรือคุณสมบัติอย่างยิ่ง ของสิ่งๆที่เรียกว่า
 ธรรมะนั้น และนับเป็นประการที่ ๗.

เหลี่ยมที่ ๘. ในฐานะเป็นเสมือน

เกาะกลางสมุทร.

ถ้าจะมองดูอีกทางหนึ่ง เราจะพบว่า *ธรรมะนี้*
เป็นเหมือนกับเกาะ ที่มีอยู่กลางสมุทร ที่คนลอยทะเล

เคว้งคว้าง ต้องการอย่างยิ่ง หรือว่าเป็นเหมือนกับหลัก
ที่คนตกน้ำจะต้องการอย่างยิ่ง.

ในบรรดาสิ่งที่เราเกี่ยวข้องนั้น ถ้าเราไม่มีหลักเป็น
ที่เกาะแล้ว ก็จะมีแต่ความผิดพลาด. ความผิดพลาดใน
ชีวิตประจำวันนั้น เป็นเหมือนกับน้ำกลางทะเล; มีความ
หมายว่า ตกลงไปแล้วจะต้องตาย เพราะมันลึกมาก มัน
กว้างมาก และยังเต็มไปด้วยคลื่นลม. คนเราที่มีชีวิตอยู่
ทุก ๆ วันนี้ แต่ละวัน ๆ ก็มีอาการเหมือนกับว่า เวียนว้าย
อยู่ในทะเล, มีอุปสรรคเต็มไปหมด จากสิ่งทุกสิ่งที่เรา
เกี่ยวข้องอยู่ด้วย.

ถ้าเราไม่มีหลักสำหรับยึดแล้ว เราก็คงจะเป็นบ้า
ในสองสามวัน, หรือไม่เป็นบ้า ก็คงจะทำอะไรไม่ถูก มีแต่
ทำอะไรผิด ๆ : มีการตัดสินใจผิด, และมีการกระทำผิด;
เพราะไม่มีหลักสำหรับยึด สำหรับเกาะ สำหรับเป็นที่
มุ่งหมาย หรือเป็นเครื่องประคับประคอง.

นี้เรียกว่า ในทางจิต ทางใจของเรานั้น ต้องการ
หลัก ต้องการที่เกาะที่ยึดเป็นหลัก จึงจะไม่มีอาการเหมือนกับ
คนที่เคว้งคว้าง ไปตามอารมณ์ชั่วขณะ; ทำอะไรก็ทำไป

อย่างที่เรียกว่า “ถูก” ก็ได้, “ผิด” ก็ได้; เพราะเราไม่รู้ว่า จะทำอย่างไร. ถ้าเผชิญมัน “ถูก” ก็เลยกลายเป็นของดีไป ถ้ามัน “ผิด” ก็ล้มเสียก็แล้วกัน; คนชนิดนี้เป็นบุคคลที่น่าสงสารอย่างยิ่ง คือคนที่ไม่มีหลัก.

แต่ถ้าว่ามี**ธรรมะคือความรู้**ที่ถูกต้องเพียงพอ ในเรื่องชีวิต ในเรื่องการงาน เป็นต้นแล้ว; ธรรมะนั้นจะเป็นเหมือนหลักที่มั่นคง อาศัยเป็นที่เกาะที่ยึดได้จริง. **ธรรมะในลักษณะนี้มีมากมาย** นับตั้งแต่ **ความมีสติสัมปชัญญะ, การศึกษา** ที่ทำให้เกิดความเฉลียวฉลาด, **ความรอบรู้** ในสิ่งที่เคยผ่านมา, ซึ่งล้วนแล้วแต่จะให้ความรู้ที่ถูกต้อง ต่อไปตามลำดับ เป็นที่เกาะที่ยึด สำหรับบุคคลผู้ประกอบการงานที่กำลังเวียนว่ายอยู่ในทะเลแห่งการงาน หรืออาชีพ.

เราจงพยายามสร้างเกาะ สร้างหลัก อันนั้นขึ้นให้ เพียงพอ แก่ความต้องการของเรา. **ธรรมะนั้นแหละ มีคุณสมบัติ เป็นเกาะหรือเป็นหลัก ในท่ามกลางมหาสมุทร** ให้ได้อย่างนี้ ไม่ให้เกิดความว้าเหว่ ผิดพลาด เลื่อนลอย แต่ประการใด; นับว่าเป็นคุณสมบัติอันที่ ๘.

เฉลยที่ ๙. ในฐานะเป็นเสมือนกับร่อกันฝน.

ที่นี่ เราจะมองดูต่อไป อย่างที่จะพบเห็นในพระ-
 บาลี มีอยู่หลายแห่ง ว่า *ธรรมะนี้เหมือนกับร่อกันฝน*,
 หรือสมัยนี้ ก็มักจะใช้เสื่อฝนแทนร่อกันเป็นส่วนมาก แต่
 ความหมายมันก็ยังอย่างเดียวกัน เราเรียกว่า ร่อกันฝน
 ก็แล้วกัน. คนที่ไม่ร่อกัน พอฝนตกจะเป็นอย่างไร ?
 เราก็คงจะหายถูกด้วยกันทุกคน; เพราะว่าเราเคยไม่มีร่อกัน
 ไม่มีเสื่อฝน ในบางขณะกันมาแล้วด้วยกันทั้งนั้น.

แต่คำว่า “ฝน” ในที่นี้ เป็นเพียงคำอุปมา เปรียบ
 อย่างหนึ่งของกิเลส. *ฝนมีอุปมาด้วยกิเลส* ก็ตรงที่ว่า
ตกรดจิตใจ ทำให้เปียกปอนไป, ทำให้หนาวสั่นสะท้าน,
 หาความสุขไม่ได้; และมีสิ่งที่จะต้องรู้กันไว้ว่า สิ่งที่เราเรียกว่า
ฝน นั้น เป็นของ *ธรรมชาติ*, และเป็นธรรมดาอย่างยิ่ง ที่มัน
 จะ *ต้องตก*.

ฝนเป็นสิ่งที่ต้องตก จะต้องมี อยู่ในโลกนี้เป็น
 ที่แน่นอน. เราต่างหาก ที่จะต้องหาเครื่องต้านทานหรือ
 ต่อสู้; ดังนั้นเราจึงมีร่อกันเสื่อฝน หรือมีหลังคาบ้านเรือน

ของเรา เป็นเครื่องต่อสู้ฝน. เราลองไม่มีร่ม ไม่มีเสื้อฝน ไม่มีหลังคาเรือนดูกันบ้าง แล้วก็รู้ได้เองว่า จะเป็นอย่างไร. ฝนจะทำอันตรายแก่เรา แก่เด็ก ๆ แก่สัตว์เลี้ยง ของในเรือนของเราอย่างไร; ไม่ต้องอธิบายก็พอจะรู้กันได้.

ทีนี้ ถ้ามีสิ่งอะไร สิ่งใด จะช่วยคุ้มครองให้ กันบ้าง ว่าเป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุดแล้ว; เพราะฝนเป็นสิ่งที่จะต้องมี และต้องตก; เราก็จะต้องมีสิ่งที่จะต่อต้านฝน. ในบรรดาเครื่องต่อต้านฝนนี้ ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าธรรมชาติ ที่จะต่อต้านฝน ที่จะตรกรดลึกเข้าไปถึงจิตใจ. แม้แต่เรื่องฝน ที่จะตรกรดข้าวของก็เถอะ คนก็ต้องการความเฉลียวฉลาด ในการที่จะปกปิด นั่นก็คือธรรมชาติอย่างหนึ่งด้วยเหมือนกัน; ถ้าเราไม่มีความฉลาดเพียงพอ เราคงจะลำบากมาก. แม้แต่ในเรื่องหาอะไรปิดฝน กันฝน. ในเรื่องทางจิตใจ ยิ่งจำเป็นยิ่งไปกว่านั้น; ไม่มีร่ม ไม่มีเสื้อฝน ไม่มีหลังคาอะไร ที่จะช่วยป้องกันให้ได้ นอกจากธรรมชาติ.

ขอให้รู้จักธรรมชาติ ในฐานะที่เป็นเครื่องกันฝน; คือหมายถึงสิ่งที่ต้องมีตามธรรมชาติธรรมดาทั่วไป กันในลักษณะอย่างนี้ด้วย. นี้เรียกว่า คุณสมบัติของธรรมชาติ เป็นประการที่ ๙.

เหลี่ยมที่ ๑๐ ในฐานะเป็นเสมือนเหย้าเรือน.

ทีนี้ ดูต่อไปถึงข้อที่ท่านอุปมา *ธรรมะนี้* ว่าเป็น *เหมือน เหย้าเรือน*. คนเราต้องมีที่อาศัย เช่นเดียวกับที่สัตว์ก็ยังคงต้องมีที่อาศัย อยู่ในเรือวในรูในโพรงไม้ ก็ยังถือว่าเป็นที่อาศัย คนเรามีเหย้าเรือนเป็นที่อาศัย.

ถ้าไม่มีที่อาศัยจะเป็นอย่างไร? ก็ตายได้ติดด้วยกันทุกคน. คนไม่มีเรือนอยู่นั้นจะเป็นอย่างไร? ในจิตใจนั้นก็เหมือนกัน; ถ้าไม่มีธรรมะเป็นเหย้าเรือนแล้ว จิตใจนั้นก็เดือดร้อน เหมือนคนไม่มีเรือนอยู่. *ถ้าไม่มีธรรมะแล้ว* แม้จะได้อยู่เรือนที่สร้างสรรค์กันอย่างวิมาน *ก็ไม่มีประโยชน์อะไร* คงจะมีแต่ความร่ำร้อนยิ่งขึ้นไปเท่านั้นเอง. ต้องหาเรือนให้ใจอยู่เสียก่อน ร่างกายจึงจะอยู่เรือนตามธรรมดาทั่วๆ ไปได้.

ถ้าจิตใจไม่มีเรือนอยู่แล้ว; ร่างกายก็เหมือนกับไม่มีเรือนอยู่; เพราะว่าจะอยู่ที่บ้านไหน อย่างไร มันก็หาความสุขไม่ได้, จะอยู่ตึกอยู่วิมานอย่างไร มันก็หาความสุขไม่ได้, ตึกหรือวิมานนั้นก็ไร้ความหมาย. ต่อเมื่อใด

หาเรือนให้ใจอยู่เสียก่อนได้ เรือนทั้งหมดก็จะมีความหมาย
คือเป็นคุณเป็นประโยชน์ขึ้นมา.

ดังนั้น ท่านจึงว่า *ธรรมะ* นั้นเหมือน *เหย้าเรือน* ที่แท้
จริง อย่าลืมคำว่า “*ที่แท้จริง*” นั้นนับว่าเป็นคุณสมบัติของ
ธรรมะ เป็นประการที่ ๑๐.

เหลี่ยมที่ ๑๑. ในฐานะเป็นเสมือน ข้าวปลาอาหาร.

ทีนี้ เราจะดูต่อไปถึงข้อที่ว่า *ธรรมะ* นี้เป็น *ข้าวปลา*
อาหาร, เรียกว่า *อาหาร* สั้น ๆ ก็แล้วกัน. *คนเราต้องกิน*
อาหาร ทั้งทางกายและทั้งทางใจ; เพราะว่า *คนเรา* ไม่ได้
มีแต่ร่างกายอย่างเดียว *คนเรา* มีจิตใจด้วย. ร่างกายก็กิน
อาหาร ในทางกาย *จิตใจ* ก็กิน *อาหาร* ในทางจิตใจ; แต่มัน
มีอะไรมากไปกว่านั้น คือว่าถ้าจิตใจไม่ได้กิน *อาหาร* แล้ว,
แม้จะได้กิน *อาหาร* ทางร่างกาย, *คนเรา* ก็อยู่ไม่ได้ โดย
แน่นอน *จักต้องบ้ำบอ* *จักต้องวิกลจริต* *จักต้องเป็นโรคภัย*
ไข้เจ็บ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น.

เมื่อเป็นเช่นนั้น สิ่งที่เราเรียกว่า *อาหาร* เช่นข้าวปลา
 อาหารเป็นคำๆ นี้ จะเป็นอาหารที่แท้จริง หรือสำเร็จ
 ประโยชน์ได้จริง; ก็ต้องเพราะใจได้กินอาหารในทางใจ
 หรือธรรมะเสียก่อน. *อาหารใดๆ จะมีค่าขึ้นมา ก็เพราะ
 ประกอบอยู่ด้วยธรรมะทั้งนั้น.* ถ้าคนเราไม่มีธรรมะ กิน
 อาหารแล้ว; อาหารนั้นจะเป็นยาพิษขึ้นมา, ไม่ว่าอาหาร
 ชนิดไหนหมด. *ความสำเร็จประโยชน์ของ ความเป็น
 อาหาร จึงอยู่ที่มีธรรมะเป็นอาหาร.*

คนเราหิว ต้องการอาหาร; ต่อเมื่อได้กินอาหาร
 จึงจะสงบลงได้. คนเรามีความหิว ทั้งทางกายและทั้ง
 ทางใจ แต่ถ้า *มีธรรมะแล้ว อาจะหยุดความหิวได้ ทั้งทางกาย
 และทั้งทางใจ;* แม้จะต้องตายลงเพราะขาดอาหาร ก็ยัง
 ไม่มีความกระวนกระวาย. นี่แหละสิ่งที่เรียกว่า *อาหาร
 นั้น มีความหมายอันสำคัญ อยู่ที่ความหมายของคำว่า
 ธรรมะ ด้วยเหมือนกัน ธรรมะเป็นอาหารหล่อเลี้ยงชีวิต
 อยู่เป็นปกติดังนี้ เรียกว่าเป็นคุณสมบัติ เป็นประการที่
 ๑๑. ของธรรมะ.*

เหลี่ยมที่ ๑๒. ในฐานะเป็นเสมือน เครื่องนุ่งห่ม.

มีคำกล่าวอยู่ทั่วไป ว่า *ธรรมะนี้เป็น เครื่องนุ่งห่ม, คนที่ไม่มีธรรมะ คือคนไม่นุ่งผ้า* เป็นคนเปลือย. การที่คนเราอยากนุ่งผ้า ก็เพราะว่า มีหิริโอตตปัปะ คือความละอาย จึงได้นุ่งผ้า; ลองขาดหิริโอตตปัปะคือธรรมะข้อนี้ คงจะไม่นุ่งผ้า เพราะไม่ละอาย. ความละอายเป็นเหตุให้นุ่งผ้า; ดังนั้นเครื่องนุ่งห่มที่แท้จริง เกิดขึ้นเพราะธรรมะ เพราะความละอาย. *ธรรมะเป็นเครื่องนุ่งห่มแก่ร่างกาย โดยอ้อม* อย่างนี้; แต่ *ธรรมะเป็นเครื่องนุ่งห่มแก่จิตใจ โดยตรงเต็มที* อย่างนี้. คนเราจึงไม่เปลือย ทั้งทางกาย และทั้งทางใจ นึกมองกันในแง่ที่น่าละอาย.

แต่ถ้าจะมองกันในแง่อื่น เช่น *เครื่องนุ่งห่มนี้ กันร้อนกันหนาว กันยุงกันวัน* เป็นต้น ก็ยังคงได้ความอย่างเดียวกันอีกว่า *อาศัยธรรมะเป็นหลัก จึงบ่งกันความหนาว ความร้อน* ซึ่งจะเกิดขึ้นแก่จิตใจ. ศัตรูตามธรรมชาติ เช่นนี้ เราจะต้องต่อสู้ด้วยธรรมะอีกเหมือนกัน นี้เรียกว่า เป็นคุณสมบัติประการที่ ๑๒ ของสิ่งที่เรียกว่า ธรรมะนั้น ในฐานะที่เป็นเหมือนเครื่องนุ่งห่ม.

เหลี่ยมที่ ๑๓. ในฐานะเป็นเสมือนอาวุธ.

มองดูต่อไปอีก *ธรรมะนี่ตั้งอยู่ในฐานะเป็น อาวุธ.*
 คนเราทุกคนต้องการอาวุธ แม้ที่สุดแต่มีดเล็ก ๆ สักเล่มหนึ่ง
 ก็ยังเป็นเครื่องอุ่นใจ; เพราะว่าคนเรามีความกลัว คนเรา
 จึงต้องการอาวุธ; เพราะว่าคนเรามีศัตรู เราจึงต้องการ
 อาวุธที่จะทำลายศัตรู.

ศัตรูนั้นมีทั้งภายนอกและทั้งภายใน : ภายนอก
 คือคนที่เกลียดเราไม่ชอบเรา, ภายในก็คือกิเลสของเราเอง.
 เราจะปราบปรามศัตรูเหล่านี้ด้วยอะไร? จะใช้อาวุธอะไร?
 คำตอบก็มีว่า ไม่มีอาวุธอะไรดีไปกว่าอาวุธคือธรรมะ.
 ถ้าเรามีธรรมะ ทุกคนในโลกจะรักเรา, แล้วใครจะเป็น
 ศัตรูแก่เรา, แล้วใครจะคอยฆ่าเรา. คนที่ขาดธรรมะ
 ต่างหาก จึงก่อให้เกิดศัตรู. เกลียดคนนั้นเกลียดคนนั้น,
 ก่อเวรก่อภัยกับคนนั้นคนนั้น ขึ้นมาบ่อย ๆ, ก็ *เพราะขาด*
ธรรมะ จึงต้องกลัว จึงต้องหาปืนผาหน้าไม้ มาคอยป้องกันตัว.

นั่นมัน^๕เป็นความผิดของคนนั้น ที่ขาดธรรมะ.

แต่ถ้าเขา^๕มีธรรมะเป็นอาวุธแล้ว; เขาจะปราบศัตรูได้หมด
ทั้งภายนอกและภายใน ไม่มีศัตรูอะไรเหลืออยู่เลย.

ขอให้ใช้ธรรมะเป็นอาวุธ สำหรับป้องกันตัวและ
ต่อสู้ศัตรู ด้วยกันอย่างนี้จึงทุกคนเกิด. และโดยเฉพาะ
อย่างยิ่ง ศัตรูในภายในแล้ว ไม่มีอะไรนอกจากธรรมะ
ที่จะเป็นเครื่องป้องกันได้. จงอาศัยความดี เป็นเครื่อง
ชนะคนชั่วให้เสมอไป เป็นการ^๕ใช้ธรรมะเป็นอาวุธอย่าง
ถูกต้อง อย่าได้ใช้ความชั่วเอาชนะความชั่วหรือคนชั่วเลย.
จงพยายามชำระคนทุกคนด้วยความดี และสิ่ง^๕นี้คือธรรมะ
เป็นอาวุธที่ไม่มีใครต่อสู้ไหว ไม่มีใครต่อต้านได้ ชัดไป
ที่ไหน ไม่มีใครจะต่อต้านได้ เป็นอันว่าต้องแพ้เรียบราบ
ไปหมด เพราะอำนาจของอาวุธคือธรรมะ. นี้ควรจะถือว่า
เป็นคุณสมบัติของธรรมะอย่างยิ่ง ประการหนึ่งด้วยเหมือน
กันเป็นอันดับที่ ๑๓.

เหลี่ยมที่ ๑๔. ในฐานะเป็นเสมือน เกราะกันภัย.

มองดูต่อไป *ธรรมะนี้เป็นเหมือน เกราะกันภัย หรือบ่อมปรการ.* ที่ตัวเรา, เราต้องการสวมเสื้อเกราะ เพื่อป้องกันอาวุธ. บ้านเมืองของเราต้องการบ่อมปรการ สำหรับป้องกันอาวุธ; แต่แล้วไม่มีอะไร ที่จะเป็นเกราะ หรือเป็นบ่อมปรการ ได้ดียิ่งไปกว่าธรรมะ.

เมื่อเราถูกเขาระดมทำร้าย; เราต้องการสวมเสื้อเกราะหรือมีบ่อมปรการ; แต่แล้วในที่สุด ก็ไม่เคยเห็น ว่าสำเร็จ. ถ้าเราใช้เสื้อเกราะธรรมดา หรือบ่อมปรการ ธรรมดา จะถูกทำลายให้วินาศไป, ไปเป็นเครื่องป้องกันอะไรได้. แม้จะป้องกันได้ ก็เป็นเรื่องที่น่าหัวเราะ เป็นเรื่องเล็กน้อยมากเกินไป ไม่มีคุณค่าอะไร; ถ้าหากว่าในภายใตถูกทำลายเสียยับเยิน.

มีธรรมะแล้ว จะเป็นเกราะป้องกันตัว เป็นบ่อมปรการป้องกันบ้านเมือง ให้ปลอดภัยอย่างที่เราใจได้ อย่างที่กว้างขวางมั่นคงตลอดกาลทีเดียว. นี่นับว่าเป็นคุณสมบัติ

ของธรรมชาติ ในฐานะที่เป็นเหมือนเงาหรือบ่อมปรากฏ
เป็นอันดับที่ ๑๔.

เหลี่ยมที่ ๑๕. ในฐานะเป็นเสมือนเรือแพ.

เรามองดูอีกทางหนึ่ง ซึ่งมีมากในพระบาลี พระ-
พุทธเจ้าตรัสว่า ธรรมะนี้เป็นพ่วงแพ เรือแพหนาว ชนิดที่จะ
ข้ามสังสารวัฏฏ์ได้. เราเรียนธรรมะศึกษาธรรมะ ในฐานะ
เป็นยานพาหนะ ที่จะข้ามสังสารวัฏฏ์.

แต่เดี๋ยวนี้ คนโดยมาก คือพวกเราเอง *ไม่ได้มี*
ธรรมะในฐานะเป็นพ่วงแพ สำหรับข้ามทะเลคือวัฏฏสงสาร;
เรียนธรรมะก็เพื่อจะโอ้อวดกัน เพื่อจะยกตนข่มท่าน.
ธรรมะนั้นเลยไม่กลายเป็นพ่วงแพ สำหรับข้ามทะเล;
แต่กลายเป็นอาวุธ สำหรับประหัตประหาร ทำลายล้างซึ่ง
กันและกัน. คนสมัยนี้ วัฏฏธรรมะไว้เถียงกัน จนโกรธกัน
เป็นแถวๆ เป็นพวกๆ ไป; ไม่เอาไปใช้เป็นเหมือนกับ
เรือแพ สำหรับข้ามทะเลเลย. นั่นนับว่า เป็นสิ่งที่น่าสลด
สังเวชเป็นอย่างยิ่ง ที่คนเราไม่ใช้ธรรมะ ให้ถูกต้องตาม
คุณสมบัติของธรรมะ.

อย่างดีก็มีเรือไว้อาย แทนที่จะเอาไว้อ้ำทะเล คือคนที่ *เรียนธรรมะไว้รับจ้างสอนเขา*, เอาเงินเอาสักการะ เพียงอย่างเดียวเท่านั้น; ไม่เคยคิดที่จะข้ามทะเล คือความทุกข์ไปด้วยตนเอง. นี้ก็เรียกว่า เป็นผู้ที่ *ไม่รู้จักคุณค่าของธรรมะ ในฐานะที่เป็นห่วงแพ*. เท่าที่กล่าวมาเป็นอันดับที่ ๑๕ นี้ ก็นับว่า ล้วนแต่เป็นสิ่งที่จำเป็นแก่คนเรา.

ท่านลองคิดว่า บรรดาสิ่งที่กล่าวมาแล้ว ถึง ๑๕ อย่างนี้ เป็นความจำเป็นหรือไม่จำเป็น แก่ชีวิตของคนเรา. ถ้าเห็นว่าจำเป็น; ก็ควรจะกล่าวได้แล้วว่า เท่าที่กล่าวมาเป็นตัวอย่างทั้งหมดนี้; ธรรมะเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง สำหรับคนเรามนุษย์เรา จะต้องมีจะต้องใช้ ในทุก ๆ อย่าง ที่เกี่ยวข้องกันอยู่กับชีวิตของเรา, เพื่อความรอดอยู่ได้, เพื่อความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

เหลี่ยมที่ ๑๖. ในฐานะเป็นเสมือน สิ่งประเล้าประโลมใจ.

ต่อไปนี้จะมองดูธรรมะกัน ในฐานะเป็นสิ่งเหลือเฟือบ้าง, หรือเป็นสิ่งประเล้าประโลมใจบ้าง; เพราะ

ดูเหมือนว่า คนในโลกนี้ ขาดสิ่งประเล้าประโลมใจไม่ได้, ทั้งสิ่งที่ประเล้าประโลมใจนั้น ไม่ใช่สิ่งจำเป็น.

สิ่งแรกที่สุด เราจะมอง *ธรรมะ* ในฐานะเป็น *เครื่องประดับประดาเป็นอาภรณ์* ให้เกิดความมั่งคั่ง. นี้ก็ เพราะว่า คนเรารักงาม ชอบสวยชอบงาม อยู่ตามธรรมชาติ อย่างที่จะหลีกเลี่ยงไม่ได้; แต่ถ้าเรารักงามหรือรักความงามจริง ก็จึงพยายามหัดมองกันเสียบ้าง ว่าอะไรเป็นเครื่องประดับ ที่จะช่วยให้มั่งคั่งได้จริง.

ธรรมะเป็นอาภรณ์ เป็นเครื่องประดับ ทำให้คนเรางาม. คนรักงามควรจะรู้จักสิ่งที่ช่วยให้งาม. คนเรามองเห็นกันอยู่ว่า แม้จะประดับประดา ด้วยเพชรพลอย แก้วแหวนเงินทองอย่างไร ถ้ามีจิตกิริยาอาการอย่างคนโง่ มันก็ไม่ช่วยให้เกิดความงามได้เลย. เพราะว่าขาด *ธรรมะ* จึงมีกิริยาอาการอย่างคนโง่; แล้วจะไปใส่แหวนเพชรให้ มันก็ยิ่งน่าเกลียดยิ่งกว่าที่จะไม่ใส่เสียอีก. นี้ก็ เพราะว่าขาด *ธรรมะเป็นเครื่องอาภรณ์* มันจึงงามไปไม่ได้.

บัณฑิตทั้งหลายถือว่า *ธรรมะนี้เป็นเครื่องประดับ* ที่ทำให้งามอย่างยิ่ง แม้จะเป็นสิ่งเหลือเฟือ นับว่าเป็น คุณสมบัติ ของสิ่งที่เรียกว่า ธรรมะนั้น เป็นประการที่ ๑๖.

เหลี่ยมที่ ๑๗. ในฐานะเป็นเสมือนคนตรี และกาพย์กลอน.

ข้อต่อไป อยากจะให้นักศึกษา หรือผู้ที่เป็นคนศึกษา มองกันให้ดี ว่า *ธรรมะนี้เป็นคนตรี เป็นกาพย์กลอน.* คำว่า *คนตรี* นี้ หรือ *กาพย์กลอน* นี้ เราหมายถึง *สิ่งที่ให้ความไพเราะ.* เพราะว่าคนเรา ต้องการสิ่งประเล้าประโลมใจ ทางโสตประสาทคือทางหู; เช่นเดียวกับที่เราต้องการทางตา. เรามีคนตรีและกาพย์กลอนเป็นเครื่องให้ความไพเราะ; แต่แล้วคิดดูเถิดว่า อะไรจะไพเราะได้อย่างไร?

สิ่งที่เรียกว่าธรรมะนั้น มีความไพเราะอย่างยิ่ง. ถ้าคนรู้จักความไพเราะ *คนตรีของธรรมะ* *กาพย์กลอนของธรรมะ* *ไพเราะอย่างยิ่ง;* แต่ไม่มีประโยชน์อะไร สำหรับคนที่มองไม่เห็นหรือไม่ได้ยิน เพราะว่าเสียงนั้นละเอียด ประณีตเกินไป.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสอยู่เสมอ ๆ ว่า ธรรมะชั้น
พรหมจรรย์นี้ มีความงดงามความไพเราะ ทั้งในเบื้องต้น
ท่ามกลางและเบื้องปลาย อาทิกลุยาณิ - งดงามหรือไพเราะ
ในเบื้องต้น, มขุฉะกลุยาณิ - งดงามหรือไพเราะในท่ามกลาง,
ปริโยสานกลุยาณิ - งดงามหรือไพเราะในที่สุด; แต่คน
ก็ไม่รู้สึกถึงความไพเราะ เพราะไม่เคยเห็นใครติดธรรมะ ใน
ฐานะที่เป็นของไพเราะ; มีแต่ความโง่ความหลงบางอย่าง
เห่อ ๆ ตาม ๆ กันไป มาสนใจกับธรรมะ หรือศึกษาธรรมะ
อยู่เป็นส่วนใหญ่.

หรือดีกว่านั้น แม้จะรู้ธรรมะก็รู้ในฐานะจำเป็น,
เรียนเพราะจำเป็น, ปฏิบัติเพราะจำเป็น, ไม่มีจิตใจอัน
ละเอียดประณีต ที่จะรู้จักความงามความไพเราะของธรรมะ;
เหมือนพระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้.

เพราะเป็นสิ่งที่สูงเกินไป ละเอียดเกินไป สำหรับ
คนที่มีจิตใจต่ำ ๆ; เห็นแต่เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ
เรื่องเงินเรื่องทอง เรื่องลูกเรื่องหลาน แต่อย่างเดียวกันนั้น.
อย่างนี้แล้ว ไม่มีทางที่จะรู้ความไพเราะของธรรมะ ใน
ฐานะที่เป็นดนตรีและภาพยนตร์กลอนอย่างยิ่ง. มันมีลักษณะ

เป็นคนตรี เพราะให้ความไพเราะ, มันมีความเป็นกาพย์
กลอน เพราะมีการร้อยกรองกันอย่างน่าอัศจรรย์ ในตัว
ธรรมะนั้นเอง. นั่นนับว่าเป็นคุณสมบัติของธรรมะ เป็น
ประการที่ ๑๗ แล้ว.

เหลี่ยมที่ ๑๘. ในฐานะเป็นเสมือนกีฬา.

มองดูต่อไปอีก ยังจะพบว่า ธรรมะนี้เป็นกีฬา.
สิ่งที่เรียกว่า กีฬานี้ เล่นสนุก ก็มี, เล่นเอาแพ้เอาชนะกัน
ก็มี; แต่รวมความแล้ว ก็เพื่อความเพลิดเพลิน จึงจะ
เรียกว่า กีฬา.

ธรรมะเป็นกีฬาอย่างยิ่ง; แต่คนก็ไม่รู้จักใช้
ไปแสวงหากีฬา ชนิดที่จะจูงจูงมุกคนเล่น, เข้าไปเป็นทาส
ของกิเลสเสียมากกว่า. ธรรมะเป็นกีฬา ในฐานะเป็น
เครื่องเล่นของจิตใจ.

อย่างพวกโยคี ฤๅษี ก็เล่นสนุกอยู่ด้วยการเข้าฌาน,
คือเข้าฌานได้แปลก ๆ อย่างนั้นอย่างนั้นอย่างโน้น พลิก-
แพลงได้แปลก ๆ นี่ก็เป็นกีฬา. ในภาษาบาลี เรียก
ลักษณะอย่างนี้ว่า กีฬา เพราะ ในฐานะเป็นของเล่น ;

ไม่ใช่เข้ามานเพื่อจะนั่งเงียบไป หรือไม่ใช่เข้ามาเพื่อจะเป็นบาทฐานของวิปัสสนา. แต่ว่าเข้ามาเพื่อความสนุกสนาน อย่างที่เป็นกีฬาชนิดหนึ่ง.

ทีนี้ ถ้าว่าคนเรา จะมองธรรมะในฐานะที่เป็นกีฬาให้ได้แล้ว ก็ลองมองกันในแง่ที่ว่า *สมมติว่าจะเลิกกินเหล้า* มันก็ต้องมีกีฬาเกิดขึ้น ระหว่างเรากับปีศาจของเหล้า. เรากับปีศาจของเหล้า จะต้องเล่นกีฬากัน : แล้วใครจะเป็นฝ่ายแพ้หรือฝ่ายชนะ. เอาผลแต่เพียงเป็นเกียรติยศ หรือเป็นความสนุกสนาน.

หรือว่าเราจะเลิกบุหรี่ เราก็จะต้องเป็นฝ่ายหนึ่ง, ปีศาจของบุหรี่ยังจะต้องเป็นอีกฝ่ายหนึ่ง, *จะมาเล่นกีฬากัน. ใครจะเป็นผู้แพ้ผู้ชนะ?* ถ้าเรามีความสามารถ ในการที่เอาชนะมันได้ เราก็เป็นนักกีฬา; และ *ธรรมะนั้นเอง เป็นกีฬา. การต่อสู้กัน ระหว่างความรู้สึกฝ่ายต่ำ กับความรู้สึกฝ่ายสูง นี้ก็เป็นกีฬา.*

คนเรามีสัญชาตญาณอย่างสัตว์เดรัจฉาน ติดมาด้วยกันทุกคน. เราลองนึกดูให้ดีกว่า ความรู้สึกที่เป็นสัญชาตญาณอย่างสัตว์นั้น มันมีมาตามลำดับ ตั้งแต่แรก

สร้างโลกขึ้นมา. มนุษย์นี้เป็นผลสุดท้ายของวิวัฒนาการ,
 เคยเป็นสัตว์ต่ำ ๆ ต้อย ๆ มาแล้ว; ความรู้สึกอันนั้นยัง
 เหลืออยู่ มักจะชวนให้เราทำอะไร ง่าย ๆ ง่าย ๆ เลว ๆ
 เหมือนสัตว์อยู่บ่อย ๆ. เพราะฉะนั้นเราจะต้องมีน้ำใจ
 ในทางที่จะต่อสู้กับมัน เอาความสนุกสนานเป็นเดิมพัน
 ให้เห็นว่าเราเป็นนักกีฬา.

ธรรมะนั้นแหละจะช่วยได้ในข้อนี้ เพราะว่าถ้าเรา
 ชอบธรรมะ ในฐานะที่เป็นกีฬาแล้ว ก็จะมีความเจริญ
 กว้างไกล ยิ่งไปกว่า ที่จะไปวิ่งเล่นอะไรตามสนามหญ้า, หรือ
 เล่นอะไรกัน เหมือนที่เขาประกวดกัน อย่างที่เรียกว่ากีฬา;
 ไม่เห็นว่าเป็นการทำคนให้ดีขึ้นเลย ยิ่งเล่นไปเท่าไร ก็ยิ่ง
 เห็นแก่ตัวมากขึ้นเท่านั้น, มีความหน้าไหว้หลังหลอกมาก
 ขึ้นเท่านั้น, เห็นได้ที่กีฬาระหว่างหมู่ระหว่างคณะ; แม้
 แต่ระหว่างชาติ ที่เขาประกวดกันในโลกนี้ ก็มีแต่เครื่อง
 ทำให้เห็นแก่ตัว, หน้าไหว้หลังหลอกอยู่นั่นเอง, *พร้อมที่*
จะเอาเปรียบผู้อื่นอย่างยิ่ง ขึ้นไป. กีฬาอย่างนี้ไม่ช่วยใน
 ทางจิตใจ *ไม่ทำให้โลกนี้ดีขึ้น.*

เราลองใช้ธรรมะเป็นกีฬา ต่อสู้กัน ในระหว่างเรากับปีศาจของกิเลสชั่วร้ายต่างๆ; ให้สนุกเหมือนกับการชกมวยดูบ้าง. กีฬาอย่างนี้จะช่วยให้มนุษย์ดีขึ้นเป็นแน่นอน; ถ้าในโลกนี้มีกีฬาอย่างนี้ โลกนี้ก็จะดีขึ้นกว่านี้มาก. ธรรมะในฐานะที่เป็นกีฬาเครื่องเล่นอย่างนี้ ก็มีอยู่จริงๆ; แต่เราก็มองข้ามกันไปเสีย. นี่เป็นการชี้ให้เห็นคุณสมบัติของธรรมะ ในฐานะที่เป็นกีฬา ที่น่าเล่นที่สุด นับเป็นประการที่ ๑๘.

เหลี่ยมที่ ๑๙. ในฐานะเป็นเสมือนมหรสพ.

ที่นี่ จะมองดู ธรรมะ ในฐานะที่เป็นเสมือนมหรสพกันบ้าง. คนเรายังต้องการความซบถล่อม ความประเล้าประโลมใจ อย่างที่ขาดไม่ได้. แต่ถ้าเราจะไปกินเหล้า, หรือไปเล่นอบายมุขนานาชนิด ที่มีอยู่ในโลกนี้ เช่น ดูหนัง ดูละคร ย่อมจิตใจให้เป็นไปในทางของกิเลสแล้ว จะถือว่าเป็นมหรสพที่บริสุทธิ์ หรือถูกต้อง หรือสูงสุดไปไม่ได้.

สิ่งที่เรียกว่ามหรสพนั้น กลับทำคนให้ทันทุกข์, กลับทำบ้านเมืองให้สกปรก, ทำโลกนี้ให้เศร้าหมอง. การ

ขับกล่อมชนิดนี้ ควรจะถือว่า เป็นการขับกล่อมของภูตผี
ปีศาจ ไม่สมควรแก่นุชย์เลย. ถ้าเราต้องการความขับ
กล่อมแล้ว *จงให้ธรรมะนี้เป็นเครื่องขับกล่อม.* เราจะได้
รับความสบายอกสบายใจ บริสุทธิ์ผ่องใส ไม่มีความทุกข์,
ไม่มีความสกปรกเศร้าหมอง.

*เราจะต้องศึกษาธรรมะกัน ในแง่ที่ทำให้เกิดความ
สบายใจ* เป็นการขับกล่อม ประเล้าประโลมใจ มีอยู่มากมาย
หลายแง่หลายมุม, มีปีติปราโมทย์เกิดขึ้น ด้วยอำนาจของ
ธรรมะนั้น, เป็นสิ่งที่ดึงดูดใจ ยิ่งไปกว่ามหรสพ ที่สกปรก
เศร้าหมอง. แต่คนเราไม่เคยคิดนี้ว่า *ธรรมะนี้เป็นมหรสพ*
หรือเป็นโรงมหรสพ; ไปเข้าใจแต่ว่า จะต้องไปที่บ่อน
จะต้องไปที่โรงหนัง จะต้องไปที่โรงเหล้า จึงจะได้รับการ
ขับกล่อม; มีความเข้าใจผิด ในความหมายของคำว่า
“มหรสพ” กันอย่างยิ่ง; จึงไม่ได้รับรสของมหรสพที่แท้
จริง ที่ธรรมชาติมิให้ คือธรรมะนั้น.

ธรรมะในฐานะที่เป็นมหรสพ นี้ ถ้าผู้ใดเห็นว่ายัง
จำเป็นแก่ตน, หรือแก่คนในโลกแล้ว, ก็ควรจะศึกษากัน
ให้มาก. ที่ยังไม่เคยเข้าใจ ก็จงทำความเข้าใจให้ได้;

ให้ธรรมะนี้เป็นมหรสพแก่ตนให้จนได้ เพราะว่าตาม
 ธรรมชาตินั้น ธรรมะเป็นมหรสพอยู่ในตัวธรรมะเอง. นี่เป็น
 คุณสมบัติประการที่ ๑๙ ของธรรมะ ในฐานะที่เป็นมหรสพ.

๔ ๔ ๕ ๕ เหลี่ยมที่ ๒๐. ในฐานะเป็นเสมือนเครื่องหอม.

มองดูอีกนิตหนึ่ง ธรรมะในฐานะที่เป็น เครื่อง
 หอม หรือ ยาหอม. *คนเราต้องการของหอม* เช่นดอกไม้
 ที่หอม เครื่องลูบทาที่หอม แม้กระทั่งบางคราว เราก็ต้อง
 การกินยาหอม เพียงเพื่อชูกิจใจให้สบายไปเท่านั้น; ไม่ได้
 เป็นโรคภัยอะไร นี้ก็แสดงว่า คนเรายังต้องการของหอม.

ในบรรดาของหอมเครื่องชูใจนี้ ควรจะมองให้ดี
 ให้เห็นว่า *ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าธรรมะในบางประเภท* เป็น
 เครื่องกระตุ้นใจให้เกิดความร่าเริง, รู้สึกเหมือนกับการ
 กินยาหอม. ธรรมะส่วนที่จะไว้คู่กันเล่น ก็ยังมีอยู่มาก
 ล้วนแต่ให้ความสบายใจ เหมือนกับการกินยาหอม; ไม่ใช่
 ว่าธรรมแล้ว จะต้องขมเหมือนกับยาขมไปเสียหมด. *มี*
ธรรมะอยู่มากมาย ถ้าคนรู้จักใช้ ก็จะเป็นเหมือนยาหอม.
 นี่เป็นคุณสมบัติประการที่ ๒๐ ของธรรมะแล้ว.

เพลียมที่ ๒๑. ในฐานะเสมือนสวนดอกไม้.

แต่จะชี้ให้เห็นต่อไปอีกว่า พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า *ธรรมะนี้เหมือน สวนดอกไม้* ที่เต็มไปด้วยดอกไม้ครบถ้วนทุกอย่างทุกชนิด. ใครต้องการดอกไม้ชนิดไหน ก็ไปเลือกเก็บเอาได้ จากสวนดอกไม้ นั้น. ธรรมะในฐานะที่เป็นสวนดอกไม้ หมายความว่า ดอกไม้ทุกชนิดคงให้ความพอใจได้ อย่างใดอย่างหนึ่งตามลักษณะของมัน.

ธรรมะนี้มีอยู่มากมาย ถ้าจะกล่าวอย่างที่พูดกันโดยมาก ก็ถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์, คล้าย ๆ กับว่า มันมีดอกไม้ให้เลือกอยู่ถึง ๘๔,๐๐๐ ชนิดนั่นเอง. ถ้าเลือกไม่ได้สักชนิดหนึ่ง มันก็ควรจะเป็นความโง่ความเขลาของบุคคลนั้นมากกว่า; ไม่ควรจะไปโทษว่า ธรรมะนี้ไม่น่าดู ไม่น่าชื่นตา ที่ตรงไหนเสียเลย; เพราะคนมีจิตใจต่ำเกินไป จึงไม่รู้สึกว่า *พระพุทธวจนะทั้งหมดคนนั้นสวยสดงดงามไป เหมือนกับสวนดอกไม้.*

แต่ว่าบุคคลผู้มีปัญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง *พระอรียเจ้า* ย่อมเพลิดเพลินพอใจ ในการที่จะเลือกเก็บดอกไม้ จากสวนดอกไม้ของพระพุทธเจ้า, กล่าวคือ *ธรรมะ* มากมาย

๕
 ดึง ๘๘,๐๐๐ พระธรรมชั้นนั้น, จนถึงกับว่าเป็นเครื่อง
 มัวเมาหลงใหล ไม่ค่อยปฏิบัติให้ก้าวหน้าไปในทางของพระ-
 นิพพานด้วยซ้ำไป เพราะความสวยงามยั่ววนของดอกไม้
 ทำความเนิ่นช้าอยู่.

นี้ถ้าไปพิจารณาดูแล้ว จะเห็นได้ด้วยกันทุกคนว่า
 ความงามของธรรมะนั้นนี้มีอยู่มากมาย หลายสิบหลายร้อย
 หลายพันชนิด, เหมือนสวนดอกไม้ ที่เต็มไปด้วยดอกไม้
 นานาชนิดนั่นเอง. นี่นับว่าเป็นคุณสมบัติประการที่ ๒๑
 ของธรรมะแล้ว.

๔ เหลี่ยมที่ ๒๒. ในฐานะเป็นเสมียนของกินเล่น.

มองดูต่อไปอีกว่า ธรรมะนี้ในฐานะที่เป็น ลูก
 กวาด เป็น ขนมนมเนย ของกินเล่นเอร็ดอร่อย อย่างนี้ก็
 ยังมีได้. คนเรายังชอบกินของเล่น, กินเล่น ๆ เช่น กิน
 ลูกกวาด กินขนม ซึ่งไม่จำเป็นเลย ก็ยังกินกันอยู่โดยมาก.
 อย่างที่เห็นคนกินจุบกินจิบ กินอยู่ทั้งกลางวันและกลางคืน
 เพราะละนีสัยนี้ไม่ได้. แต่ถ้าว่ากันโดยที่ถูกแล้ว ของกิน
 เล่นเหล่านี้ ก็ควรจะถูกจัดถูกกระทำ ให้เป็นไปในลักษณะ
 ที่ปลอดภัย.

ธรรมะตั้งอยู่ในฐานะเป็นขมมนมเนย ของกินเล่น
ก็มีอยู่มาก; เหมือนกับที่เราคุยธรรมะกันเล่น. ถ้ารู้จัก
จัดรู้จักทำให้ดี จะมีความพอกพอใจ สนุกสนานเพลิดเพลิน
เพลิน ดิตในรสของธรรมะอย่างลูกไม้ชิ้น ลูกจากที่หนึ่ง
ไม่ได้ ก็ได้เหมือนกัน; เพราะมีธรรมะเบ็ดเตล็ด
ประเภทที่คิดแล้วสนุก, คุยกันยิ่งสนุก, ปฏิบัติดูแล้วก็ยิ่ง
สนุก, ในฐานะเหมือนของกินเล่น, มีอยู่ดังนี้.

อย่าต้องไปคิดแสวงหาที่อื่น จากสิ่งอื่น หรือเรื่อง
อื่น ให้ลำบากหมดเปลือง, และนำมาซึ่งความทุกข์ใน
ภายหลัง. **จงมองดูที่ธรรมะ ในฐานะที่เป็นอะไรให้เราทุก
อย่าง** แล้วแต่เราจะต้องการอะไร เหมือนกับว่าธรรมะนั้น
เป็นสิ่งสารพัดนึก ต้องการอะไรก็มีให้ทั้งนั้น.

เหลี่ยมที่ ๒๓. ในฐานะเป็นเสมือนธงชัย.

ที่นี่ เราจะมองดูกันต่อไป ในฐานะที่ **ธรรมะนั้น
เป็นเหมือน ธงชัย, เป็นเหมือน งอนรถ, เป็นเหมือน ยี่ห้อ.**
ข้อนี้หมายถึงว่า คนเรานี้ต้องการมีเครื่องเชิดหน้าชูตา.
การที่เราชักธง ก็เพราะเราต้องการจะแสดง สิ่งที่เชิดหน้า

ชู้ตา. งอนรถไม่ได้มีไว้เพื่อประโยชน์อะไรเลย; นอกจากจะเป็นเครื่องเซ็ดชู้รถ. หรือคนเราชอบมีหย้อ มีเกียรติ อย่างนั้นอย่างนี้ เป็นเครื่องเซ็ดหน้าชู้ตา; ก็เพราะว่าคนเราต้องการสิ่งเซ็ดหน้าชู้ตา. หรือสิ่งที่เรียกว่า *เกียรติ* อย่างที่จะขาดเสียไม่ได้ ตลอดเวลาที่ *ยังไม่หมดกิเลส* ก็ยัง *ต้องการ* สิ่งเหล่านั้นอยู่.

ในที่นี้ขอแนะนำ *เครื่องที่จะเซ็ดหน้าชู้ตานั่น* *ไม่ควรจะมีอะไรนอกไปจากธรรมะ.* ถ้าเราจะยกชง ก็จงยกชงของธรรมะ. ถ้าเราจะมีหงอนเหมือนที่รถมีหงอน ก็จงใช้ธรรมะ นั้นเป็นหงอนเถิด. ถ้าเราจะมีหย้อมีเกียรติอะไร ก็จงใช้ธรรมะนั้นให้เป็นเกียรติเป็นหย้อมี ซึ่งจะเรียกอย่างอื่นอีกได้มากมาย. แต่รวมความแล้ว ก็คือเครื่องเซ็ดหน้าชู้ตาอย่าได้เอาสิ่งอื่นมาอวดกันเลย; จงเอาแต่เพียงสิ่งเดียวคือสิ่งที่เรียกว่า *ธรรมะนี้* เป็นเครื่องอวดประกวดกัน.

เท่าที่กล่าวมาตอนหลังนี้ ตั้งแต่อย่างที ๑๖ ถึงอย่างที ๒๓ นี้ เราจะถือว่าเป็นสิ่งเหลือเพื่อ ไม่จำเป็น; แต่ถึงอย่างนั้น มนุษย์นี้ก็ยังขาดไม่ได้. *จงจัดให้สิ่งเหลือ*

เพื่อทั้งหมดนี้ ได้แก่กรรมะ, เหมือนกับสิ่งจำเป็น ซึ่ง
ได้แก่กรรมะ ดังที่กล่าวมาแล้ว.

เพลยมติ ๒๔. ในฐานะเป็นเสมอนกระจกเงา.

ประการสุดท้าย เป็นประการที่ ๒๔ น้อยากจะ
บอกว่ากรรมะนั้นเป็นเหมือนกระจกเงา. ถ้าเราอยากจะ
ส่องดูหน้าตัวเองแล้ว; จงส่องกระจกเงากรรมะ, มีกรรมะ
เป็นกระจกเงา. เพราะว่ากระจกเงาอย่างอื่นมันคงจะ
หลอกหลอนเรา ไปในทิศทางต่างๆ ไม่ตรง ไม่จริง ไม่
ถูกต้อง เหมือนกระจกเงาคือกรรมะ.

คนที่ส่องกระจกเงา ก็ต้องการจะดูตัวเองว่า มีอะไร
เป็นอย่างไร ว่าสวยหรือไม่สวย หรือมีอะไรเกิดขึ้น; เพื่อ
จะจัดจะเข้าไป ตามความต้องการของตน. แต่ว่ากระจกเงา
ตามธรรมดานั้น ไม่สามารถจะช่วยให้รู้ว่า อะไรคืออะไรชั่ว,
อะไรควรอะไรไม่ควร, จนเราต้องถล่ำถลนไป ในทิศทาง
ของกิเลสตัณหา, จนเอาตัวรอดได้ยาก; เพราะว่าเราใช้
กระจกส่องที่ทุจริต ที่หลอกหลวง.

เราจงเอาธรรมะเป็นกระจกเงา เพื่อส่องดูตัวเอง
 อยู่เสมอ ทุกคราวที่เราต้องการจะส่อง; ไม่มีทางที่จะ
 หลอกหลวง เพราะว่าเราก็ได้ศึกษาธรรมะมา มากมายพอ
 สมควรแล้ว ว่าอะไรผิดอะไรถูก อะไรดีอะไรชั่ว อะไรสูง
 อะไรต่ำ อะไรเป็นบุญ อะไรเป็นบาป อะไรสมควร อะไร
 ไม่สมควร อะไรนำไปเพื่อความทุกข์ อะไรนำไปเพื่อความ
 ดับทุกข์ เหล่านี้เป็นต้น. มีธรรมะเป็นกระจกเงา เราก็
 เป็นผู้ที่เดินถูกทาง รู้จักตัวเองดี เข้าใจตัวเองอย่างถูกต้อง.

คนเราในโลกนี้ ในทุกวันนี้ มีปัญหาอยู่แต่ที่ไม่
 รู้จักตัวเอง; ไปเอากิเลสเอาความชั่ว มาเป็นตัวเองอยู่เสมอ
 ไป, ไม่เอาธรรมะเป็นตัวเองเลย, จงเอาธรรมะเป็นกระจก
 กระจกส่องดูเสียบ้าง ก็จรรู้จักเอาธรรมะเป็นตัวเอง, และปิด
 กิเลสตัณหาออกไป, ไม่ให้มาเป็นตัวเราอีกต่อไป ดังนี้.
 นี่เป็นประการสุดท้าย ของคุณสมบัติหรือคุณค่า ของ
 สิ่งที่เราเรียกว่าธรรมะ

.....

กล่าวมาตั้งมากมายแล้ว ขึ้นจะกล่าวอีกต่อไป ก็คง
 จะไม่มีที่สิ้นสุด; แต่ที่กล่าวมานี้ ก็พอจะเป็นเครื่องรับ

ประกันได้แล้วว่า สิ่งที่เราเรียกว่า *ธรรมะนั้นเป็นสิ่งประเสริฐวิเศษสูงสุด* สำหรับมนุษย์เพียงไร. สำหรับในวันนี้ เราพิจารณากันอย่างละเอียดในข้อปลีกย่อย แต่ก็ก็เป็นสิ่งที่จำเป็นจะต้องศึกษา ยิ่งพิจารณาไป ก็ยิ่งชวนให้ชอบใจ *ธรรม* มากขึ้น.

แต่ถึงว่า *ธรรมจะดีอย่างนี้* จะมีมากมาย อย่างน้อยก็มีประโยชน์ตั้ง ๒๔ อย่าง อย่างนี้แล้ว ก็ยังเป็นสิ่งที่ *ไม่ควรจะยึดถือเอา* *ว่าเป็นตัวตนหรือของตนอยู่นั่นเอง.* พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ว่า *ธรรมทั้งหลายทั้งปวง อันใคร ๆ ไม่ควรจะยึดมั่นถือมั่น โดยความเป็นตัวตนของตน.* เพราะว่าถ้าไปยึดมั่นถือมั่นเข้าแล้ว ก็เป็นทางให้เกิดกิเลสตัณหา โดยส่วนเดียว แม้ในสิ่งที่เรียกว่า *ธรรมนั้น*; แล้วก็จะติดตันอยู่ที่ตรงนั้น *ไม่เป็นธรรมะที่ถูกต้อง, หรือก้าวหน้า* ไปถึงความดับทุกข์ *คือนิพพานได้.*

แม้ธรรมจะดีอย่างนี้ จะประเสริฐอย่างนี้ ก็คงให้ธรรมเป็นธรรม ให้ทำหน้าที่ของธรรมะ โดยไม่ต้อง *ถูกยึดถือว่าเป็นตัวตนของตน,* เป็นตัวเราหรือเป็นของเรา. *นั่นแหละจึงจะคงเป็นธรรมต่อไป* *คือเป็น*

ธรรมะที่จะดับทุกข์ได้ ; เพราะเหตุที่ไม่ถูกยึดถือด้วย
อุปาทาน ว่าเป็นตัวตน หรือเป็นของของตน ดังนี้.

เมื่อเรามีจิตใจ ชนิดที่มีความสว่างไสว ในเรื่อง
ของธรรมะอย่างนี้แล้ว ย่อมเป็นการง่ายที่สุด ที่จะมีธรรมะ
เป็นทพหรือเป็นสรณะ, หรือที่จะมีตัวเองเป็นทพ หรือ
เป็นสรณะ. ถ้าเราไม่รู้จักธรรมะ ก็คือไม่รู้จักตัวเอง ;
แล้วจะใช้ธรรมะหรือตัวเอง เป็นสรณะเป็นทพให้แก่
ตัวเองได้อย่างไร. เราก็คงจะต้องลงไปเอาสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง
: แขนงตะกรุดแขวนผ้ายันต์ เพื่อเป็นที่พึ่ง, จะนั่งอ้อนวอน
งอนง้อ ภูตผีปิศาจ เทวดา ศาลพระภูมิ เป็นต้น ให้เป็นที่
พึ่ง, จะต้องไปขอให้เขาช่วยรดน้ำ เอาสตางค์ไปให้เขา
ให้เขาช่วยรดน้ำมนต์ให้, หรือทำอย่างอื่นให้ อยู่ร่ำไป
เหมือนกับที่กระทำกันอยู่ทุก ๆ วัน.

นี่คือผู้ทรมสิ่งอื่นเป็นสรณะ มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง
เพราะไม่สามารถที่จะถือเอาธรรมะเป็นสรณะหรือเป็นที่พึ่ง ;
เป็นที่น่าอับอายขายหน้า ; เพราะไม่มีความเป็นพุทธ-
บริษัทเหลืออยู่เลย, เป็นพุทธบริษัทปลอม ปิดฉลาดว่า

เป็นพุทธบริษัท บัดนี้ว่าเป็นพุทธบริษัท; แต่หาความ
เป็นพุทธบริษัทไม่ได้.

เพราะความไม่เข้าใจธรรมะ ทั้งที่ธรรมะมีอะไรให้
ทุกอย่าง. ทั้งที่ธรรมะเป็นอะไรให้ได้ทุกอย่าง จน
เหลือที่จะนำมากล่าวได้แล้ว. แล้วจะไปโทษใคร? ก็คง
ต้องโทษความโง่ ความเขลา ความหลงของตัวเอง. ไม่ถือ
เอาประโยชน์จากธรรมะ ทั้งที่มีอยู่ในที่ทั่วไป, ทั้งที่มีอยู่
อย่างมากมาย เหมือนกับสวนดอกไม้ ที่จะให้เลือกเก็บเอา
ได้อย่างไร ก็ยังไม่รู้จักเก็บเอา.

วันนี้เป็นวันอาสาฬหบูชา เป็นวันของธรรมะ
เป็นวันของพระธรรม. เราพูดกันถึงธรรมะอย่างละเอียด
ลออพอสมควรแล้ว. เราจะต้องเข้าใจธรรมะ ในวัน
อาสาฬหบูชาวันนี้ ให้พิเศษไปกว่าวันธรรมดา และให้มาก
ยิ่ง ๆ ขึ้นไปทุกปี. เพราะฉะนั้นการที่พูดอะไรในวันนี้
แปลกออกไปบ้าง ก็เพราะด้วยความหวังว่า ท่านทั้งหลาย
จะมีความก้าวหน้า ในความเข้าใจ เกี่ยวกับธรรมะมากยิ่งขึ้น
ขึ้นไป. อย่าให้เสียที่ ที่มาทำอาสาฬหบูชากันทุก ๆ ปีเลย.

ธรรมเทศนาสมควรแก่เวลา เหว่ ก็มีด้วยประการฉะนี้.

การมีกุศลชนิดที่แท้จริง.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาคมาฆบูชา เป็นครั้งที่ ๕ ในวันนี้ ก็จะได้พูดถึงเรื่องของสิ่งที่จะต้องทำให้ดีกว่าปีเก่า ต่อไปอีกสักเรื่องหนึ่ง โดยที่ได้ตั้งใจว่า เดือนมกราคม เป็นเดือนตั้งต้นแห่งปีใหม่ คำบรรยายในเดือนนี้ จะพูดถึงแต่สิ่งที่ต้องทำให้ดีกว่าปีเก่า. ในวันนี้จะระบุไปยัง สิ่งที่เราเรียกว่ากุศล, ขอให้มกุศลหรือทำกุศล ให้เป็นกุศลแท้จริง ยิ่งกว่าปีเก่า อย่าให้เป็นกุศลเหื่องอก, กุศลหลอกๆ, กุศลแต่เปลือกๆ ยิ่งขึ้นไปกว่าปีเก่าเลย, มามีกุศลชนิดที่เป็นกุศลให้แท้จริงยิ่งๆ ขึ้นไปเถิด.

คำบรรยายในชุด "สิ่งที่ต้องทำให้ดีกว่าปีเก่า" ครั้งที่ ๕

เมื่อ ๓๐ ม.ก. ๒๕๓๐

การที่จะเข้าใจคำว่ากุศลหรืออกุศลนี้ ไม่ใช่เป็นเรื่อง
 ง่ายนัก มันมีความลับหรือลึกลับซับซ้อนอยู่; การที่พูดกัน
 แต่ปากเพียง ๒-๓ คำว่า ทำกุศลทำอกุศล แล้วเป็นอย่างนั้น
 เป็นอย่างนี้ ยังเข้าใจไม่พอ, มันเข้าใจไม่ถึง แล้วก็จะไม่รู้เสีย
 ด้วยซ้ำไป ว่ากุศลที่แท้จริงนั้นเป็นอย่างไร, มิหนำซ้ำจะกลับ
 กันไปเสียอีก : เอากุศลไปเป็นอกุศล, ทำกุศลอย่างที่
 เป็นอกุศลยิ่งขึ้นไปเสียอีก, อย่างที่เรียกว่าบาบุญ บาดี เมตตี
 หลงตี มันก็หลงกุศล บ้ากุศล เมากุศล เพราะมันมีความ
 หมายถึงเดียวกันกับคำว่าดี ดีนั้นแหละ, อย่งไร ๆ มันก็ออก
 ไปจากความดีไม่ได้, หลงตี เมตตี บุษชาติ บ้าดี อย่างนี้มันไม่
 ดับทุกข์. การดับทุกข์ที่แท้จริงมันต้องเหนือกุศล ขึ้นไป
 อีกทีหนึ่ง, เพราะกุศลเป็นแต่เพียงดี สำหรับระงับชั่ว
 แล้วก็มาวุ่นวายอยู่ที่ดี, ยังไม่สงบถึงที่สุด ต้องพ้นออกไป
 จากดี หรือเหนือสิ่งที่เรียกว่าดีกันอีกทีหนึ่ง.

เราควรจะต้องปัญหาใหญ่ ๆ ครอบคลุมหมดทุกปัญหา
 กันจะดีกว่า ว่าเราต้องการความรอด, ต้องการหาหนทาง
 รอดให้แก่ความเป็นมนุษย์ของเรา. ความเป็นมนุษย์ของ
 เรามันไปติดค้างอยู่ที่ไหน ไปจมปลักอยู่ที่ไหน ไปทนทุกข์

ทราบอยู่ที่ไหน, ออกไปจากที่นั่นไม่ได้; นั่นแหละเป็น
 สิ่งที่จะต้องดูให้ดี จึงจะพบสิ่งที่เรียกว่าความรอด, ความ
 รอดหรือความหลุดพ้นอันแท้จริง.

สวรรค์ ไม่ใช่ความรอดที่แท้จริง.

เท่าที่คนธรรมดาด้วยกัน เพียงแต่ว่ารอดจากนรก,
 แล้วก็ไปติดอยู่ที่สวรรค์, แล้วก็ไม่ต้องการจะรอดจากสวรรค์
 เพราะว่ามันสนุกสนานสะทวกลสบายดี ก็เลยไม่ต้องการจะรอด
 ไปจากสวรรค์อีกแล้ว. ส่วนใหญ่มันจึงไปติดอยู่ที่สวรรค์หรือ
 ที่ว่าชื่อของความดี ซึ่งใคร ๆ ก็พูดได้, เด็ก ๆ ก็รู้ ได้รับ
 คำสั่งสอนว่าทำบุญทำกุศลทำความดีแล้วก็ไปสวรรค์ แล้วเรื่อง
 มันก็จบกัน.

ข้อ^๕ขอให้รู้ไว้ ขอให้รู้ไว้ว่ามันเป็นเรื่องสำคัญ,
 และมันเป็นเรื่องจำเป็นที่จะต้องพูดอย่างนั้น. นี่ ขอพูดเตือน
 อีกทีหนึ่ง หรือ^๕ฟื้นความจำกันอีกทีหนึ่งก็ได้ ว่าคำสั่งสอน
 ของพระพุทธเจ้า ท่านต้องการให้รอด, ให้รอดให้หลุดให้ออก
 ไปให้หมด, ไม่ใช่ไปติดอยู่แค่สวรรค์. แต่เดี๋ยวนี้ประชาชน

คนทั้งหลายรู้ไม่ได้ เข้าใจไม่ได้ ว่าจะรอดไปที่ไหนอีก, เพียงแต่ได้สวรรค์ก็พอใจแล้ว ถึงที่สุดแล้ว พอใจแล้ว ไม่ต้องการอะไรมากไปกว่านั้น, ไม่อาจจะเข้าใจว่าต้องเหื่อนั้น ต้องรอดจากนั้น ต้องพ้นจากนั้น. อย่าให้สวรรค์นี้เป็นบ่วงคล้องคออยู่เลย เขาไม่เข้าใจ, เข้าใจไม่ได้.

พระพุทธเจ้าท่านก็ทราบว่ คนเหล่านี้เข้าใจไม่ได้ ที่จะให้หลุดพ้นไปจากความผูกพันทั้งปวง, ท่านก็ต้องพลอยผสมโรงสมยอมพลอยพุดไปตามภาษาที่คนทั้งปวงเขาพูดกัน ซึ่งขอร้องที่จะต้องพุดว่า คนโง่ พวกคนโง่ฟังเรื่องหลุดพ้นไม่เป็น หลุดพ้น วิมุตติ เขาฟังไม่ออก ฟังไม่ถูก เขาต้องการแต่สวรรค์เท่านั้น.

ไม่ใช่เพียงแต่ครั้งพุทธกาลดอก แม้กระทั่งเดี๋ยวนี้ ก็เถอะ เดี่ยวนี้ก็เถอะ, ขอให้คิดดูเถอะ เดี่ยวนี้ ก็ยังเป็นต้องการจะได้เพียงเท่านั้น, พุดเหื่อนี้อีกว่านั้นไม่เข้าใจ, แล้วยังจัดให้มีสวรรค์ สวรรค์หลาย ๆ ชนิดตามแบบของตัว ๆ เพราะว่ามันเป็นที่พอใจที่สุดของเขาแล้วก็เรียกว่าสวรรค์ ๆ ทั้งนั้นแหละ. นี้ ขอให้ระวังดูให้ดี สวรรค์ของอัมธพาลมันเป็น

อย่างไร : มันได้กินเหล่าเมฆา เมากามารมณฺ์ เสเพลเหลวไหล
 เหลวเหลกอะไรก็พอใจแล้ว มันก็เป็นสวรรค์ของเขาแล้ว. นั้น
 แลละสวรรค์ของคนชนิดนั้นชั้นนั้น, มันก็มีอยู่อย่างนั้นจริงๆ
 ด้วยเหมือนกัน. เอาสวรรค์อย่างอื่นไปให้เขาไม่ต้องการนี้
 มันต้องการจะดื่มน้ำเมา ต้องการกามารมณฺ์, เขาต้องการ
 ชนิดที่เรียกว่าเป็นอบายมุข เป็นนรกชนิดหนึ่ง เป็นสวรรค์
 ของคนพวกนี้ ก็พลอยเรียกว่าสวรรค์ไปด้วยเหมือนกันแหละ.
 เพราะคำว่าสวรรค์ ๆ นั้นมันเป็นคำที่มีความหมายกว้าง, ให้เป็น
 ที่พอใจเอร็ดอร่อยได้สนุกสนานแล้วก็ เป็นสวรรค์ไปหมด, เขา
 ชอบใจหลงไหลในสิ่งใด สิ่งนั้นก็ เป็นสวรรค์.

เหมือนกับอุจจาระนี้ มันก็สวรรค์ของสุนัขสุกรหรือ
 สัตว์ที่มันกินอุจจาระ มันก็เป็นสวรรค์ตามแบบนั้น, ถึงมัน
 จะมีบางพวกสูงไปกว่านั้น มันก็ยังไม่มีอะไรที่มีสาระก็มี.
 คนชอบของเล่น ของเล่นของแปลก ของสวยงาม ของแปลก
 เป็นสวรรค์ อย่างนั้นมันก็มี, เขาก็สะสมของเล่นของใช้ของ
 อะไรแปลก ๆ แปลก ๆ เต็มไปหมด เรียกว่าพอใจ ๆ ก็เป็น
 สวรรค์อยู่ที่นั่น, แม้ไม่ถึงกับดื่มน้ำเมาไม่บ้ากามารมณฺ์ มันก็
 เป็นสวรรค์ของคนพวกนี้. ถ้ามันบำเพ็ญสมบัติเงินทอง
 ข้าวของ สิ่งเหล่านั้นแหละก็เป็นสวรรค์ เป็นสวรรค์.

สิ่งที่เรียกว่าสวรรค์.

คำว่า สวรรค์ นี้ มีความหมายที่ตีกันได้หลายอย่างหลายระดับ ถ้า สวรรค์ ตามที่พูดกัน อยู่บนวิมานบนฟ้า มีเทวดานางฟ้าบริวาร อย่างนั้นแล้วก็เป็นที่มีว่มาของคนที่ต้องการอย่างนั้น, ก็เรื่องเพศเรื่องกามารมณ์ อีกนั้นแหละ ไม่มีอะไรสูงไปกว่านั้น; แล้วมันเป็นเรื่องอะไรละ บ้าหรือดี, ถ้าเต็มไปด้วยกามารมณ์ไม่รู้สร้างไม่ลืมหลืมตา มันบ้าหรือดี; นี่ขอให้รู้ว่าคำว่าสวรรค์ ๆ นั้นมันหมายถึงอะไร.

ตามตัวหนังสือ คำว่า สวรรค์ แปลว่า *ที่เกี่ยวเกาะ* *ที่เกี่ยวข้อง*, หลับตามองดูภาพเห็นหนาม หนามที่มันงังงอเกี่ยวเกาะเข้าไปแล้วหลุดออกมายาก, เชิงหนามที่เกี่ยวสัตว์ที่เข้าไปแล้วออกมาไม่ได้นั้นแหละ ความหมายของคำว่าสวรรค์. คำว่า สวรรค์ เป็นภาษาสันสกฤตยืมมาใช้เป็นภาษาไทย, ถ้าเป็นภาษาบาลี ก็ *สัคคะ* สัคคัง สัคคะ คำเดียวกันกับคำว่า *สวรุก*—หรือสวรรค์ แปลว่า *เกี่ยว* *เกี่ยวไว้* *เกี่ยวเกาะเอาไว้* *เกี่ยวข้อง* *ติดตั้ง* อยู่ทีนั้น, นั่นคือสวรรค์ แล้วความจริงก็เป็นอย่างนั้น. พวกชอบชวดเหล่าชอบไหน้แมกก็เกาะเกี่ยวอยู่กับไหน้แมกกับ

ขวดเหล้า, พวกที่ชอบเล่นปลากัดไก่อ่ช่นก็เกี่ยวเกาะอยู่กับ
 ปลากัดไก่อ่ช่น, พวกที่เล่นการพนันก็เกี่ยวเกาะอยู่ที่การพนัน
 อย่างที่เขาเรียกว่ายอมหย่าเมียหย่าผัวโดยไม่ทิ้งการพนัน ก็มีอยู่
 เป็นหลักฐาน. เรื่องกามารมณ์ทางเพศนั้นไม่ต้องพูดถึงละ
 เป็นกันมาก, ยอดสุดของมันก็อยู่ที่สวรรค์เมืองฟ้าเมือง
สวรรค์

ไม่ว่าสวรรค์ชนิดไหนมันเกี่ยวเกาะไว้ทั้งนั้น

แม้แต่สวรรค์ของคนโง่ที่สุด มันก็เกี่ยวเกาะไว้อย่างโง่ที่สุด,
 สวรรค์ของคนฉลาดก็เกี่ยวเกาะไว้อย่างฉลาด อย่างไม่รู้สึกรู้ตัว.
 ชื่นเชื่อว่าสวรรค์แล้วมันก็เกี่ยวเกาะทั้งนั้น ขอให้นึกให้เห็น,
 แล้วก็สังเกตดูให้ดี สังเกตดูให้ดี คิดให้เห็นมันก็เป็นคิด,
 คำนวณเห็นมันก็เป็นคิดเหมือนกัน แต่ยังไม่ถึงที่สุด. ต้องลองดู
 แล้วชิมดูแล้ว ว่าถ้าเราไปหลงไหลเกาะเกี่ยวในอะไร มันผูกพัน
 จิตใจอย่างไร, เราเกี่ยวเกาะอยู่ในอะไร.

เรื่องของสวดยองงาม เรื่องกามารมณ์ เรื่องเพศ
 ถ้าไปเกี่ยวเกาะเข้าแล้วมันเป็นอย่างไร, จิตใจมันเป็นอย่างไร;
 เคยเป็นหนุ่มเป็นสาวกันมาแล้วทั้งนั้น มันก็พอจะรู้อรรถรสได้

แม้เป็นอดีตไปแล้ว มันก็ยังเอามาทำใจให้รู้ได้ว่ามัน
 เกี่ยวเกาะหัวใจสักเท่าไร. **เรื่องเพศนะมันเกี่ยวเกาะหัวใจ**
สักเท่าไร แล้วมันเกี่ยวเหมือนกับหนามเกี่ยวมันยิ่งชอบ
 มันยิ่งพอใจ มันยิ่งไม่คิดจะปลดจะละเสีย ในระหว่างที่
 ยังโง่ถึงขนาดนั้น, แต่ก็พอจะรู้ได้ว่ามันเกี่ยวเกาะอย่างไร,
 มันทรมาณจิตใจอย่างไร, มันต้องร้องไห้เท่าไร มันต้อง
 เหือดแห้งผากในจิตใจเท่าไร ก็จะได้รู้ดี. เพื่อให้รู้ความ
 หมายของคำว่าเกี่ยวเกาะเกี่ยวเกาะนี้ แล้วก็ไม่อยากจะหลุดพ้น
 ออกไป.

พอใจ, ไม่พอใจ, ก็ต้องเป็นทาสทั้งแง่บวกแง่ลบ.

ฉะนั้น เมื่อไปพอใจในสิ่งใด เกี่ยวเกาะในสิ่งใด
 มันก็เป็นทาสของสิ่งนั้น ในความหมายบวก ในความหมายที่
 เป็นบวก พุทกัณฑ์ตรงๆว่า รักสิ่งไรมันก็เป็นทาสของสิ่งนั้น
 ในความหมายบวก: รักอะไรก็ตามใจเถอะ รักแมวรักหมา
 รักอะไรก็ตามใจ, ถ้าไปรักในสิ่งใดก็จะเป็นทาสในสิ่งนั้น
 แม้จะเป็นของกึ่งอยู่ตามกลางคืนนี้ก็ได้, ไม่ต้องพูดถึง
 เรื่องเพศ เรื่องผิวเรื่องเมีย เรื่องอะไรคอก พอที่จะพูดได้ว่า

รักสิ่งใดก็จะเป็นทาสของสิ่งนั้นเสมอไป เป็นไปในแง่บวก คือแง่สนุกสนานเบิกบานใจไม่รู้ตัว, เป็นทาสในแง่บวก. ส่วนเป็นทาสในแง่ลบนั้น มันฉิ้นร่นกระวนกระวาย คือ ไปโกรธ, ไปเกลียดสิ่งใดเข้า ก็เป็นทาสของสิ่งนั้นเหมือนกัน แต่ว่าเป็นไปในแง่ลบ. นี้จับให้ได้ทั้งคู่ชื่อว่า รักสิ่งใดก็เป็นทาสของสิ่งนั้นในแง่บวก, เกลียดสิ่งใดก็เป็นทาสของสิ่งนั้นในแง่ลบ.

ในแง่บวกไม่ต้องพูดถึงดอก มันเห็นอยู่ได้ง่ายๆ แล้ว ยอมเสียสละยอมบูชา ยอมอะไรเพื่อความรัก, ตัวตายก็ไม่ว่าอย่างนี้ มันเป็นทาสกันถึงขนาดนั้น, ส่วนในแง่ลบนี้ มันก็ดูไม่น่าจะเป็น, แต่มันก็เป็น, ถ้าไปเกลียดเข้า มันก็มีความยากลำบากเพราะสิ่งนั้น, ต้องลำบากยุ่งยาก พอพบพอเห็นกันเข้ามันก็ไม่ชอบ มันก็เป็นทุกข์ ทรมานใจเหมือนกันแหละ, เพราะไปเอามาเกลียด ไปเอามาเกลียด ไปเอามากแล้ว ไปเอามาเป็นปัญหา, อย่างนี้มันก็เป็นทาส แต่ว่าในแง่ลบคือทุกข์ทรมาน. เป็นทาสในแง่บวกก็สนุกสนาน แต่แล้วก็มีความเป็นทาสเสมอกัน, นี้ก็เรียกว่ามัน เป็นสิ่ง

ที่เป็นทุกข์ นำมาซึ่งความทุกข์ มีลักษณะแห่งความทุกข์ โดยเสมอกัน.

ถ้าไม่ต้องเป็นอย่างนั้นจะดีก็มากน้อย: **ไม่ต้อง** เป็นทาสของมันทั้งในแง่บวกทั้งในแง่ลบ คือไม่ต้องรักอะไร และไม่ต้องเกลียดอะไร ดีหรือไม่, ไม่ยินดีในอะไร ไม่ยินร้ายในอะไร มันดีหรือไม่, ยินดีก็เป็นทาสในแง่บวก, ยินร้ายก็เป็นทาสในแง่ลบ, คือเป็นข้าทั้งชั้นทั้งล่อง ถ้าไม่ต้องเป็นอย่างนั้นจะดีหรือจะไม่ดี, ขอให้คิดดูเถอะ, นี่เรียกว่าหลุดพ้น, แต่คนเข้าใจไม่ได้ เข้าใจไม่ได้ มันอยากจะเป็นทาสในแง่บวก คืออยากจะรัก จึงพอใจในสวรรค์ คิดใจอยู่ในสวรรค์ จนต้องใช้คำพูดคำหนึ่งเป็นสำคัญว่า กามาวจร มีจิตใจเที่ยวไปในกาม พอใจในกาม บุชากาม บุชากามารมณ์เป็นสิ่งสูงสุด คือคนที่พอใจในสวรรค์ มีอยู่ทั่วไปในโลก, เป็นส่วนใหญ่ของคนในโลก, ส่วนใหญ่ในโลกเป็นพวกกามาวจร—บุชากาม, แล้วก็ไม่ต้องการอะไร. ถ้าไปชวนว่ามาๆ มาทำบุญให้ทานรักษาศีล แล้วจะได้หลุดพ้นจากสิ่งทั้งปวงนี้ เขาก็ไม่เอาสิ เขาก็ไม่เอา เพราะต้องการ

จะอยู่กับสิ่งที่เขาพอใจ ๆ หลงรักหลงพอใจ ก็ต้องการจะอยู่กับ
กับสวรรค์. แล้วมาชวนกันว่า หลุดพ้นจากสิ่งทั้งปวงเขาก็
ไม่เอา พระพุทธเจ้าก็จนปัญญา, ต้องใช้คำหยาบคาย
หน่อย ก็ว่าพระพุทธเจ้าท่านก็จนปัญญาเหมือนกัน ที่จะจูง
คนเหล่านั้นออกไปเสียจากความยึดมั่นถือมั่น ท่านก็เลยต้องพูด
ตามพวกนั้นแหละ, พูดตามพวกนั้น ตามที่คนทั้งหลาย
เหล่านั้นต้องการ คือไปสวรรค์นั้นแหละ ไปสวรรค์นั้นแหละ.

พระพุทธเจ้าตรัสถึงสักกะและวิมุตติ.

ฉะนั้น คำสอนของพระพุทธเจ้าประเภทหนึ่งมี
อยู่มากเหมือนกัน หลายนๆ สุตระ มากๆ สุตระ ไปจบลงด้วย
คำว่า ไปสู่สุคติโลกสวรรค์ *สุคติ สุกัม* ไปสู่สุคติสวรรค์
เรื่องก็จบ. ขอภัยที่จะต้องใช้คำหยาบคายต่อไป มีไว้สำหรับ
คนโง่ คนโง่ทั้งหลายมากมายในโลกนี้ ซึ่งทำให้ต้องจบ
คำสอนลงว่า ทำบุญกุศล ทำดี ทำทานทำศีลเหล่านั้น แล้วก็
จะได้ ไปสู่สุคติโลกสวรรค์ จบเรื่อง จบ, สุตระอย่างนี้ก็มีมาก.
แต่ สุตระที่สูงขึ้นไปทีตรงกันข้ามที่พระพุทธเจ้าก็ตรัส
เหมือนกันแหละ ว่าทำบุญทำกุศล ทำศีลทำทาน แล้วก็

จะมีปีติ มีปราโมทย์ แล้วก็มีความสุข เป็นปัสสัทธิ, ถ้าจิต
 เป็นปราโมทย์เป็นปีติเป็นสุข แล้วก็จะเป็นปัสสัทธิคือสงบ.
 พอปัสสัทธิก็จะเกิดยถาภูตญาณทัสสนะ — จะเห็นสิ่งทั้ง
 หลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง, แล้วก็เกิดนิพพิทา—เบื่อ
 หน่ายในสิ่งที่เคยหลง, วิวาละ—คลายกำหนด, แล้วก็
 วิมุตติหลุดพ้นไปเลย, นี้วิมุตติหลุดพ้นไปจากโลก จากสิ่ง
 ที่ผูกพันเหล่านี้. สูตรเหล่านี้ก็มีอยู่แต่ไว้ตรัสกับคนฉลาด
 เท่านั้นแหละ, ^๕อย่าหาว่าพระพุทธเจ้าพูดไม่คงเส้นคงวา
 หรือหาว่าตลบตะแลง ^๕เดี๋ยวว่า รักษาศีลให้ท่านเพื่อไป
 สวรรค์ ก็พูด, พูดมากที่สุด. เดี่ยวก็ รักษาศีลให้ท่านเพื่อ
 ปีติ ปราโมทย์ เป็นสมาธิ นิพพิทา วิวาละ แล้ววิมุตติ
 อย่างนี้ก็มี, มันคนละเรื่องมันคนละทิศคนละทาง. อันหนึ่ง
 ไปหมกอยู่ในสวรรค์ ก็ไปจมนอนจมโคลนอยู่ที่สวรรค์,
 อันหนึ่งว่านิพพิทา วิวาละ วิมุตติ หลุดพ้นเหนือโลกไปเลย.

นี่เท่าที่ได้สังเกตมา สูตรทั้งหลายเป็น ร้อย ๆ สูตร
 สูตรพวกหนึ่งพูดกับคนโง่, แล้ว สูตรเหล่านี้จะจบลงด้วย
 คำว่า รักษาศีลให้ท่าน แล้วก็ไปเกิดดี รูปสวยรวยทรัพย์
 เป็นสุข ตายแล้วไปสวรรค์ ตายแล้วไปสวรรค์ สูตรเหล่านี้

ก็มีมากเป็นร้อย ๆ สูตร. สูตรที่ว่ารักษาศีล ให้ทาน มีบิณฑิ มีปราโมทย์ มีปีสัทธา มีสุข มียถาภูตญาณทัสสนะ นิพพิทา วิราคะ วิมุตตินี้ก็มี แต่มันน้อย น้อยกว่า น้อยกว่า พระพุทธเจ้าต้องตรัสทั้ง ๒ ภาษา อย่างนี้ : ภาษาสำหรับคนโง่ เรื่องก็ไปจบอยู่แค่สุคติโลกสวรรค์, ถ้าภาษาสำหรับคนฉลาดก็ไปจบลงที่วิมุตติหลุดพ้น จบกิจที่มนุษย์จะต้องทำ, เสร็จกิจที่มนุษย์จะต้องทำเพื่อดับทุกข์.

นี่มันมีความจริงมีใจความสำคัญอยู่ที่ว่า อันหนึ่งมัน หลุดออกไป, อันหนึ่งมันไม่หลุด พวกที่จะเกาะอยู่ในเชิงนาม จะติดอยู่ในเชิงนาม หลุดออกไปไม่ได้. พระพุทธเจ้าก็ตรัสเหมือนกัน ว่าทำทานทำศีลทำอะไรแล้วก็ไปสวรรค์ ไปติดอยู่ในเชิงนามชั้นที่เรียกว่าสวรรค์, แต่ถ้ามีปัญญาพอจะเข้าใจได้ ก็ตรัสเป็นพวกนิพพิทา วิราคะ วิมุตติ หลุดพ้นไปเลย. นี่เรียกว่าผลของการกระทำความดีนั้นมันเป็นอยู่ ๒ อย่าง อย่างนี้ คือพวกหนึ่งต้องการเพียงสวรรค์ก็พอแล้ว, พวกหนึ่งไปจนถึงที่สุดคือ นิพพิทา วิราคะ วิมุตติ.

เอาละ, อย่างพวกเรานี้แหละ รักษาศีล ตั้งใจรักษาศีล รักษาศีลอย่างยิ่งทุกวันอุโบสถ นอนวัช ทำบุญ ทำทาน รักษาศีล แล้วต้องการอะไร ไปอยู่ในเชิงนามติดอยู่ที่ใน สวรรค์ หรือว่าต้องการจะวิมุกตติหลุดพ้นออกไปจากโลกนี้ หรือจากสิ่งทั้งปวง มันมี ๒ อย่าง อย่างนั้น.

ฉะนั้น วัน^๕ที่พูดว่า ปีใหม่^๕ ขอให้ทำกุศลให้ เป็นกุศลให้ยิ่งให้ถูก ให้ดีไปกว่าปีเก่า ก็หมายความว่า อย่าง^๕, ให้ทำบุญ ทำกุศล ทำอะไรให้มันเลื่อนดีขึ้นไปกว่า ปีเก่า. ถ้าเคยติดอยู่ในเชิงนาม ในเชิงนามออกไม่ได้ ก็ขอให้หลุดออกมาเสียที่ ติดอยู่ในเชิงนามในเมืองไทยเรา มันก็หาชุกยาก, แต่ถ้าว่าอย่างในเมืองที่เขาเลี้ยงแกะ เลี้ยงแกะ มากๆ หาได้ง่าย แกะขนมันยาวขนมันพันพันกันแน่น พอมัน เข้าไปติดในเชิงนามแล้วมันออกมาไม่ได้, เจ้าของต้องไป ช่วยเสมอแหละ ถ้าแกะมันติดเชิงนาม นั้นแหละขอให้หนัก ถึงอย่างนั้นเถอะ.

เดี๋ยวนี้ที่ว่ามันหลงเข้าไป หลงเข้าไป ลึกเข้าไปใน เชิงนามออกไม่ได้ ก็มีอยู่มาก, บุปผาสูงสุดเพียงสวรรค์ ๆ

ฉะนั้น จึงมีพระบาลีมากมายหลายสูตร จบลงด้วยคำว่า ตายแล้วไปสู่สุคติโลกสวรรค์ มันโง่ถึงกับว่า ต้องต่อตายแล้วจึงจะได้, ต้องพูดให้มันอย่างนั้นเขาจึงจะเอา ว่าตายแล้วจะได้ไปสวรรค์ เขาจึงจะเอา. แต่สวรรค์กันที่นี้ก็ไม่อยากเอา ไม่ต้องการด้วยซ้ำไป, แต่ว่ามันไม่ใช่พุทธศาสนาดอก. ที่นี้พระพุทธรเจ้า ก็จำเป็นจะต้องพูดแก่คนพวกนี้ ท่านก็ต้องพูดตามที่เขาพอใจ เขาใช้คำนั้นก็แล้วกัน, เป็นคำของเขา พูดกันมาแต่ก่อนพระพุทธรเจ้า ตายแล้วไปสวรรค์ ท่านก็ต้องพูดอย่างนั้นแหละ. แกก็ทำอย่างนี้ซิ ถ้าอยากจะตายแล้วไปสวรรค์, อย่างนี้มันซ้ำๆ อยู่กันนั้นแหละ ซ้ำกับพวกเดิม พวกเก่าพวกก่อนพระพุทธรเจ้าเขาก็พูดกันมาแล้ว.

“กุศล” เป็นเครื่องตัด.

ที่นี้อยากจะมาพูดกันให้ละเอียดถึงคำว่า กุศล กุศล กุศล กุศล มันแปลว่า หมายรัก หมายกุสะ นะ มันยังไม่แน่ในภาษาไทยจะเรียกว่าหมายอะไร มัน เป็นเชิงหมายรัก ที่เข้าไป แล้วออกยาก บุกออกไปยาก, เข้าไปก็ยากออกมาก็ยาก เป็นหมายกุสะ หมายเชิงหนาม หมายเชิงรก. คำว่า กุ-ศ-ล มันแปลว่า

ตัดหญ้ากระ ที่ทำให้ติดอยู่ออกมาไม่ได้ หญ้ารก, การกระทำ
 อย่างไม่ดีที่ทำให้ตัดหญ้ารกออกไปได้นั้นเป็นกุศล, ถ้า
 ตัดหญ้ารกไม่ได้ หรือมันไม่ตัดหญ้ารก จึงจะเรียกว่าอกุศล
 อกุศลคำนี้กว้างขวางมาก กว้างขวางมาก เพราะว่ามันขันธ์
 คู่กันให้ตี ๆ นะ มนุษย์นี้เกิดมามันไม่ได้ตัดหญ้ารกนะ เกิดมา
 จากท้องแม่ มันแก้อย่างนั้น มันยังไม่มีหญ้ารกนะ, เกิดมาจาก
 ท้องแม่มันยังไม่มีปัญหา มันยังไม่มีหญ้ารก ยังไม่มีที่เกาะเกี่ยว.
 แต่พอมนุษย์ เด็กทารกมันออกมาจากครรภ์ ออกมาจาก
 ท้องแม่มาเป็นเด็กทารก นั้นมัน จะเริ่มมีหญ้ารก แล้วมัน
 จะติดเชิงหนาม, ถ้ามันอยู่ในครรภ์มันไม่มีอารมณ์อะไร
 ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ยังไม่ได้ทำหน้าที่อะไร ยังไม่มีอารมณ์
 อะไร มันก็ยังไม่มีความ, พอเกิดออกมาแล้วมันก็มีปัญหา :
 ตามันก็เห็นรูปสวย ไม่สวย, หูมันก็ฟังเสียงเพราะไม่เพราะ,
 จมูกมันก็หอมเหม็น, ลิ้นมันก็หวานอร่อยหรือไม่อร่อย,
 กายก็นุ่มนวลหรือกระด้าง, จิตใจก็พอใจหรือไม่พอใจ. พอเด็ก
 ทารกเกิดขึ้นมา อายุตระหนี่เหล่านี้ก็เริ่มทำงาน มันก็เลย
 เกิดเชิงหนามขึ้นมา, ทางตาก็คือเป็น ๒ ฝ่ายคือสวยหรือไม่สวย
 ทางหูก็เป็น ๒ ฝ่ายเพราะหรือไม่เพราะ, ทางจมูกก็ ๒ ฝ่าย

หอมหรือเหม็น, ทางลื่นก็ ๒ ฝ่ายอร่อยหรือไม่อร่อย, ทางสัมผัสผิวหนังมันก็เป็น ๒ ฝ่ายคือว่านิ่มนวลหรือกระต้าง, ทางจิตก็ถูกใจหรือไม่ถูกใจ.

เด็กเกิดมาไม่ทันที่วันดอก อย่างมากสักเดือนหนึ่ง ตา หู จมูก ลื่น ภาย ใจของมันทำหน้าที่ มันก็รู้จักแยกทางตา เป็นสวยหรือไม่สวย บางทีพ่อแม่พี่น้องเฝ้าก็ ได้, เขาพวงปลาตะเพียนบ้าง เขาพวงดอกไม้อะไรมาแขวนให้มันหลงสวย ให้มันหลงสวย. ที่จริงถ้าอย่าไปทำให้มันหลงสวย เรื่องก็จะไม่มีมากนัก ยั่วให้มันหลงสวยแหละ.

ทางหู ก็เหมือนกันออกสำหรับร้องเพลงเอื่อยๆ ชับกล่อม ให้เด็กมันสบายหู นั้นแหละ อย่าทำกันอย่างนั้นมันก็จะไม่หลงมาก. ทางจมูกก็เอาของหอมมาให้, ทางลื่นก็ให้อร่อยๆ อร่อยเข้าไว้ จนเด็กมันรู้อร่อย. ทางผิวหนังก็ให้อบอุ่นให้นิ่มนวล ให้สบาย ให้สบายแก่ผิวหนัง. ทางจิตใจก็เมื่อรู้สึกแล้วก็ประเล้าประโลม อย่างนั้น ประเล้าประโลมอย่างนี้, เอาอกเอาใจอย่างนั้นอย่างนี้ ที่ทำให้เด็กรู้จักแยกออกเป็นถูกใจ หรือ ไม่ถูกใจ.

ที่นี้ **เชิงนามหย้าคา** หรือ **เชิงนามมันก็เกิดขึ้น** แก่เด็กเป็น ๒ ฝ่าย เป็น ฝ่ายบวก และเป็น ฝ่ายลบ, ที่ถูกใจ หรือ ไม่ถูกใจ, ฝ่ายยินดี หรือ ยินร้าย, ฝ่าย อภิขณา หรือ โทมนัส, เรียกตามภาษาสติปัญญา ก็เป็นอภิขณา น่ารัก, น่าพอใจ, เป็นโทมนัสน่าชั่เคือง, เด็กก็รักไปด้วยเชิงนาม ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ครบ ๖ ทาง, แล้ว ทางหนึ่งแบ่งเป็น ๒ ฝ่าย คือฝ่ายบวกหล่อให้รัก, ฝ่ายลบหล่อให้เกลียด ให้กลัว ก็เลยกลายเป็น ๑๒ อย่าง มัน ๖ อย่าง อย่างละคู่ ๆ เป็น ๑๒ อย่าง, นี่มันได้เกิดเชิงนามเกิด หย้ารักขึ้นมาแล้ว อะไรจะตัด อะไรจะตัดมัน ก็คือ **ธรรมะ** หรือความถูกต้องนี้ ที่มันตัดสิ่งเหล่านี้ได้ก็เรียกว่ากุศล, ที่มัน ตัดไม่ได้หรือไม่ตัดก็เรียกว่าอกุศล.

ที่นี้ เด็กจะเอาปัญญาไหนมาตัด ในเมื่อพ่อแม่ พี่น้องก็คอยแต่จะส่งเสริมให้มันหลงมากยิ่งขึ้นไป, ให้มัน อร่อยที่สุด ให้มันสวยงามที่สุด รักเท่าไรก็ยังส่งเสริมให้เด็ก หลงไหลพอใจในความเป็นสุขมากที่สุด. อย่างที่เคยถามมาแล้วว่า พ่อแม่คนไหนบ้างที่พาลูก ๆ ไปที่ร้านขายของเล่น,

แล้วก็บอกว่า ลูกเอ๋ยทั้งหมดคนเขามัวไว้สำหรับให้เราโง่, ใคร
 เคยทำอย่างนั้นบ้าง, มันมีแต่ว่าจะพาไปหาร้านขายของเล่นมากมาย
 แล้วก็ว่า มึงจะเอาอะไรกูจะซื้อให้, ชื่นไหนมึงชอบกูจะซื้อให้
 แพงเท่าไรกูก็จะซื้อให้, มันมีแต่พ่อแม่ที่ทำอย่างนั้นนี่, แล้ว
 เด็กมันจะไม่โง่งงๆ อย่างไม่ได้ จนเด็กเสียนิสัยคิดว่าต้องได้
 ตามที่กูต้องการ, พ่อแม่มีหน้าที่ต้องทำให้ตามที่กูต้องการ.

นี่ก็เป็นเชิงหนามเป็นหนุ้าคารก รกท่วมเด็กขึ้น
 มาเลย, อะไรจะตัดล่ะ. สิ่งที่เป็นกุศลเท่านั้นแหละที่
 จะตัด, ถ้ามันไม่ตัด แต่กลับส่งเสริมมันก็เป็นอกุศล, แล้ว
 เด็กเขาจะเอาปัญญาไหนมาตัดเอง, หรือมีกุศลขึ้นมาเอง.
 มันอยู่ที่พ่อแม่หรือการอบรมสั่งสอน, แต่ขอให้รู้ความหมาย
 ของคำว่า กุศล กุศล มันคือสิ่งที่จะตัดความโง่งงเหล่านี้,
 ตัดสิ่งที่รกรุงรังขึ้นมาห่อหุ้มผูกพันเหล่านี้เป็นกุศล จะเรียกว่า
 อยู่ในรูปโลภะ โทสะ โมหะก็ได้ ค่อยมากขึ้นๆ คือยินดี
 ยินร้ายทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ รกรุงรังไปหมดทั้งทางตา
 ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ อะไรจะตัดได้,
 สิ่งนั้นคือกุศล, อะไรตัดไม่ได้และไม่ตัดนั้นเป็นอกุศล.

แล้วเป็นอย่างไร เราน่ะโตขึ้นมาในกุศลหรือ
อกุศล, จิตใจของเรายังหวังอยู่ในอะไร เราหวังที่จะให้
มันเป็นกุศลยิ่ง ๆ ขึ้นไป ให้ดีให้สวยให้เป็นสวรรค์ยิ่ง ๆ ขึ้นไป
คือมันตัดไม่ได้ คือมันออกมาไม่ได้. ความโลภ ความโกรธ
ความหลงมันก็หนาแน่นขึ้นมา หนาแน่นขึ้นมา ก็รวมความ
ว่ามันก็ติดอยู่ในสวรรค์ ที่เป็นเชิงนาม, เป็นเหตุารก เป็น
เชิงนาม ติดอยู่ในนั้นออกมาไม่ได้ เพราะไม่มีกุศล, เพราะ
ไม่มีความรู้ไม่มีสติปัญญา ที่จะตัดมันออกมาได้. ถ้าเป็น
กุศลแท้จริงมันก็เหมือนกับของคมตัดเชิงนามเหล่านั้น
ออกมาเสียได้ คือตัดโลก ตัดโกรธ ตัดหลง, ตัดยินดี ตัด
ยินร้าย ตัดอะไรออกเสียได้, ก็ออกมาได้.

แต่เดี๋ยวนี้มันไม่มีนี่ วัฒนธรรมเหล่านั้นมันไม่มี, มีแต่
ว่าพอเด็กออกมา ก็ส่งเสริมให้ถูกใจให้ถูกใจยิ่ง ๆ ขึ้นไป ยิ่ง
รักเท่าไรก็ส่งเสริมไปเสียทุกอย่าง: ทางตากก็ส่งเสริม, ทางหูก็
ส่งเสริม, ทางจมูกก็ส่งเสริม ทางลิ้นก็ส่งเสริม, ทางผิวหนังก็
ส่งเสริม, ทางจิตใจก็ส่งเสริม. เด็กทารกก็เติบโตขึ้นมา
ท่ามกลางความส่งเสริมให้โง่ ให้หลง ให้ยินดีในสิ่งที่

น่ารักน่าพอใจ, แล้วให้เกลียดกลัวตูกดุษณีในสิ่งที่
ไม่น่ารักน่าพอใจ มันก็เลยติดอยู่ในเชิงนาม, เหมือนกับ
ลูกแกะ เหมือนกับแกะขนยาวเข้าไปติดอยู่ในเชิงนามออกมา
ไม่ได้.

เมื่อไม่มีการตัดเชิงนามเหล่านั้นมันก็เป็น
อกุศล มีอกุศล เป็นอกุศล, แต่ไม่มีใครจัดว่าเป็นนรก
เพราะมันสนุกสนานสะดวกสบายเอร็ดอร่อย. ฉะนั้นจึงพอใจ
ในสวรรค์ด้วยกันทั้งนั้น ไม่มีชนบทรรมนิยมประเพณีที่จะ
สอนให้ลูกเด็ก ๆ รู้เรื่องนั้นมาตั้งแต่เล็ก ๆ มาโรงเรียน โรงเรียน
ก็ไม่ได้สอน มาอยู่วัด มาอยู่วัด เอ้า พวกกันตรง ๆ ตีกว่า,
สมภารก็ไม่ได้สอน เพราะสมภารก็ชอบเอร็ดอร่อย ชอบสนุก
สนาน ชอบหาของเอร็ดอร่อยสนุกสนานมาเล่นในวัดเสียอีก,
แล้วจะเรียกว่าช่วยตัดเชิงนามอย่างไร. ฉะนั้นคนเราก็โตะขึ้น
มาด้วยความโง่, เป็นหนุ่มบวชแล้วมันก็ยังติดเชิงนามอยู่
นั่นแหละ, สึกออกไปมันก็ยังติดเชิงนาม, มีจิตใจอยู่ใน
เบื่องต่ำ ต้องการจะมีเชิงนามที่สวยยิ่ง ๆ ขึ้นไป, จนเกิด
ความพอใจว่าตายแล้วไปสู่สุคติโลกสวรรค์ด้วยกันทั้งนั้นเลย.

อย่างนี้มาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล มันยังโง่มาก ๆ นี้ พระพุทธเจ้า
เกิดขึ้นท่านก็สอนว่า หลุด ๆ หลุดออกมาจากสิ่งเหล่านี้ ที่เรียก
ว่าวิมุตติ วิมุตตินะ แต่มันไม่มีคนเชื่อก็คน มันไม่มีใครรับ
ก็คน.

เมื่อพระองค์ตรัสรู้แล้ว ก็ทรงท้อพระทัยว่า โอ้ น
มันไม่มีใครเอาออก ไม่สอนดีกว่า สอนก็เหนื่อยเปล่า ก็จะไม่
สอน ที่จะออกไปเสียจากกองทุกข์นี้, แต่เผอิญว่ามีความ
กรุณาเหลืออยู่บ้าง ว่าสำหรับบางคน แม้ว่าจะไม่ก็คน ก็จะมี
คนที่จะฟังถูกเข้าใจบ้าง เอ้า, ก็สอน ๆ ก็สอน ก็ทรงพยายาม
สอนอย่างยิ่ง แล้วก็ได้น้อยไม่กี่คนนั่นแหละ. คนที่จะบรรลุ
เป็นพระอรหันต์ออกไปได้มีไม่กี่คน มันติดบ่วงอยู่อย่างนั้น
แหละ ติดบ่วง เพราะว่าบ่วงมันมี ๒ บ่วง อย่างที่กล่าว
มาแล้ว : บ่วงในแง่บวกคือสวรรค์, บ่วงในแง่ลบคือนรก
นรกไม่น่าสนุกมันก็ยังมีติดนี่, คิดดูเถอะ. ถ้าไม่ติดนรก มันก็
ไม่ไปมั่วโกรธ, ไม่ไปมั่วเกลียดไม่ไปมั่วเป็นทุกข์, ส่วน
สวรรค์นั้นไม่ต้องพูด เพราะมันพอใจมันก็ไปติด.

กุศลแท้จริงต้องตัดได้

ขบ่งบวงมนุษย์และบ่วงทิพย์.

อย่าลืม อย่าลืมนึกว่า เมื่อพระพุทธเจ้าท่านจะส่งสาวกไปประกาศพระศาสนาใน ท่านได้ตรัสแก่สาวกทั้งหลายเหล่านั้นว่า ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งที่เป็นบ่วงมนุษย์ และบ่วงทิพย์ แม้เราทั้งหลายก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งที่เป็นบ่วงมนุษย์และบ่วงทิพย์. ท่านจัดเป็น ๒ บ่วง บ่วงชั้นเลวของพวกมนุษย์ธรรมดาๆ, แล้วบ่วงชั้นสวรรค์ชั้นของทิพย์ชั้นที่ยาววนที่สุด สวรรค์สูงสุดก็เป็นบ่วง, ท่านจึงตรัสว่าเรามี ๒ บ่วง ทั้งบ่วงมนุษย์และบ่วงทิพย์, เดียวกันเราๆ พวกเรา ก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้ง ๒ บ่วง, ฉะนั้นไป ไปสอนๆ เรื่องหลุดพ้น.

ขอให้เข้าใจว่า แม้สวรรค์ชั้นสูงสุดนั้นก็ก็เป็นบ่วงที่ธรรมดาๆ อาบเหงื่อต่างน้ำอยู่มันก็เป็นบ่วง เป็นบ่วงมนุษย์ บ่วงมนุษย์ธรรมดา, บ่วงสวรรค์ก็เอวี่คอร้อยสนุกสนานเพลิดเพลิน. ในโลกนี้ในโลกเราปัจจุบันนี้ ก็มีทั้ง ๒ บ่วง; คนที่

มั่งมี มีเงินใช้วันหนึ่งเป็นหมื่นเป็นแสนเป็นล้านต่อวัน
 มั่นก็มี มั่นก็เป็นบ่วงทิพย์, นี่พวกที่อาบเหงื่อต่างน้ำมั่งมี
 เป็นบ่วงมนุษย์, แต่มั่งมีในโลกนี้ ก็คือ มั่งมี และยากจน
 นั้นแหละ ; มั่งมีก็ติด บ่วงทิพย์, ยากจนก็ติดบ่วงมนุษย์,
 แล้วมั่งมีไม่หลุดพ้นด้วยกันทั้งนั้น. นี่เขาเข้าใจคำว่ากุศล ๆ
 ไม่ถูกต้อง.

ขอภัยที่ว่าเดี๋ยวนี้พวกเราเหล่านี้ พอว่าเป็นกุศล
 แล้วไปสวรรค์ใช่ไหม, ถ้าว่ากุศลแล้วไปสวรรค์ใช่ไหม?
 ใครมีความรู้ถึงกับว่า ถ้าเป็นกุศลแล้วมันตัดบ่วงทิพย์นะ,
 ถ้ามันเป็นกุศลจริง ๆ มันต้องตัดทั้งบ่วงทิพย์และบ่วง
 มนุษย์, เดี่ยวนี้คนแก่ ๆ โอ้ กุศล ๆ กุศล, ถูกล้อตเคอร์รี่สัก
 พันบาทก็กุศลเสียแล้ว ไม่ต้องอะไรมากดอก กุศลมันกลายเป็น
 เป็นบ่วงทิพย์, บุษาบ่วงทิพย์เป็นกุศลไปเสีย, นี่เข้าใจคำว่า
 กุศลผิดเสียแล้ว ขอให้เข้าใจใหม่เถิด. ปีใหม่นี้ขอให้เข้าใจ
 ความหมายของคำว่ากุศล กุศลให้ถูกต้องกว่าปีเก่าเถิด, ว่า
 ถ้าเป็นกุศลแท้จริงแล้วมันต้องตัดบ่วง ทั้งที่เป็นของ
 ทิพย์และที่เป็นของมนุษย์, บ่วงสวรรค์ คนเดี๋ยวนี้มีบริวารทั้ง

๕๐๐ น้ันยิ่งบ่วงสูงสุด บ่วงทิพย์สูงสุดแหละ. ขอให้เข้าใจ
 คำว่ากุศล กุศล แล้วมันจะต้องตัดทุกบ่วง ไม่ว่าจะบ่วง
 มนุษย์หรือเป็นบ่วงทิพย์.

บ่วงมันเริ่มเกิดขึ้นมาตั้งแต่ พอว่า เด็กมันออกมา
 จากครรภ์ คลอดออกมาแล้ว ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
 มันเริ่มทำงานแล้ว, มันรู้สึกเสวยเวทนาอันเป็นสุขเป็นทุกข์
 แล้ว, บ่วงมันก็เริ่มงอกออก ออกทางตาเป็น ๒ บ่วง:
 บ่วงน่ารักบ่วงไม่น่ารัก, ทางหูเป็น ๒ บ่วง บ่วงไพเราะไม่
 ไพเราะ, บ่วงจุมุกเป็น ๒ บ่วง เหม็นหรือหอม, บ่วงลิ้น
 ก็มี ๒ บ่วง อร่อยหรือไม่อร่อย, บ่วงผิวหนังก็เป็น ๒ บ่วง
 นิ่มนวลหรือกระต้าง, บ่วงทางจิตใจ ก็เป็นถูกใจหรือไม่ถูกใจ
 บ่วงมันเต็มไปหมด มีหน้้ารกมีหน้้าเชิงหนามงอกขึ้น ๆ ตาม
 อายุของเด็ก.

ช่วยฟังให้ค้ันะ เราก็เคยเป็นเด็กมาแล้ว บ่วงนี้มัน
 งอกหนาแน่นขึ้นตามอายุ ของเด็ก แล้วมันมากเท่าไร, มัน
 มากเท่าไรเมื่อมันเกิดมากขึ้นตามอายุของเด็ก. พอเด็กโตขึ้น
 พอต้ันก็ติดอยู่ในบ่วง เหมือนกับเกาะติดอยู่ในเชิงหนาม,

พูดเท่าไรก็ไม่รู้เรื่อง มันก็ต้องสวมรอย โอ้ เอาสวรรค์ต่อ
ไปอีก เอาบ่วงที่ดีกว่านี้, เอาบ่วงที่สวยงามกว่านี้, เอาที่
ตกลงกันว่าตายแล้วไปสวรรค์ เรื่องมันก็จะจบอยู่สำหรับ
คนโง่. ชั้นบุดูชนที่จะต้องจมอยู่ในเรื่องบ่วง.

เฮ้, ที่นี้ถ้ามันเป็นเรื่อง ธรรมชาติจริงของพระ-
พุทธเจ้า เป็นของใหม่เกิดขึ้น ก็เป็นวิมุตติหลุดพ้นจาก
บ่วง ทั้งบ่วงทิพย์และบ่วงมนุษย์, นี่จะต้องรู้ว่า ถ้ามันเป็น
เป็นกุศล มัน ต้องตัดทั้งบ่วงทิพย์และบ่วงมนุษย์. อย่าเป็น
กุศลอยู่เพียงแค่ว่าได้ตามพอใจสนุกสนาน สำร่วยสำราญไปตาม
ความต้องการของกิเลส; มันติดความเพลิดเพลิน ความรู้สึก
ทางอายตนะ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจนั้นมากเกินไป, ถ้ามีอะไร
มาส่งเสริมให้ได้รับความสะดวกสบายสนุกสนานทางอายตนะ
แล้ว มันก็พอใจ แล้วมันก็เป็นธรรมชาติอย่างนั้นเสียจริงๆ
ด้วย มันก็เป็นอย่างนั้นเสียจริงๆ ด้วย.

๖ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ บ่วงทมนุชย์สร้างขนนเกินจำเป็น.

อย่างที่เคยพูดให้ฟังแล้วว่า มนุชย์นี้ยังมีความ
ต้องการปัจจัยฝ่ายจิตใจนะ; ปัจจัย ๔ ฝ่ายรูป ฝ่ายร่างกาย

นั้นยังไม่พอ, มีอาหาร มีเครื่องนุ่งห่ม มีที่อยู่อาศัย มียา
 แก่โรค ๔ อย่างนี้มันยังไม่พอ มันเป็นฝ่ายร่างกายเท่านั้น.
 จิตใจมันยังต้องการอีกอันหนึ่งมากกว่านั้น คือความเอร็ดอร่อย
 สนุกสนานเพลิดเพลินในทางจิตใจ, ความเพลิดเพลินใน
 ทางจิตใจ นี้มันจำเป็นต้องมีเหมือนกัน ไม่มีมันไม่พอใจ
 มันไม่หยุด มันค้นร้น ฉะนั้นจึงต้องหาความพอใจให้. คนจึง
 ไปสนใจที่จะหาความสนุกสนานเพลิดเพลินเล่นหัวบ่ารุงบ่าเรอ
 อะไรไปต่างหาก เกินไปกว่า ๔ อย่าง.

นี่เราจึงเห็นว่า มีสิ่งที่เป็นความเพลิดเพลินทาง
 จิตใจเกิดขึ้นในโลก เกิดขึ้นในโลกมากมายมหาศาล; คือ
 ความสวยงาม สนุกสนาน บ่ารุงบ่าเรอต่าง ๆ นานาในโลก
 ที่ไม่จำเป็น ที่ไม่จำเป็น. ที่จำเป็น มัน ๔ อย่าง คืออาหาร
 เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค นี้จำเป็น ๆ ไม่มีมัน
 ตาย, แต่ที่ไม่จำเป็น ไม่มีก็ไม่ตาย มันอยู่เยอะเยอะ ยังไป
 อุตส่าห์ซื้อหามา แล้วก็จะต้องการซื้อหาสิ่งเหล่านั้นมากกว่า
 สิ่งที่เป็นตัวช่วยซ้ำ. พวกที่มีเงินเดือนมาก เงินเดือน
 ส่วนใหญ่เขาไปซื้อหาสิ่งที่ไม่จำเป็น, พวกเงินน้อย

เงินเดือนน้อยก็ อุดส่าห์ก็ยืมเขามา ไปซื้อหาสิ่งที่ไม่
 จำเป็น ทั้งนั้นแหละ, มันจะไปกู้เงินเขามาซื้อโทรทัศน์ก็ได้,
 จะไปกู้เงินเขามาซื้อเครื่องสำอางสำราญสำเร็จอะไรต่างๆ ก็
 ได้, ยังไม่ควรจะมีรถยนต์ มันไปกู้เงินเขามาซื้อรถยนต์มาก็ได้,
 เพื่อความสะดวกสบายสนุกสนาน ในบ้านในเรือนไปซื้อหา
 อะไรมาแขวนไว้เต็มไปหมด.

บ้านใครก็ไปคุเถอะ ทุกบ้าน แหะละ ที่มีสิ่งที่ไม่
 จำเป็นแขวนอยู่รุงรังเต็มไปหมดแหละ, สิ่งเหล่านั้นปลด
 ไปโยนทิ้งไฟเผาไฟเสียก็ได้ ไม่เสียหายอะไร ไม่เดือดร้อน
 อะไร. ที่บ้านที่เรือนที่มันแขวน ๆ อยู่หะ อันไหนมันไม่
 จำเป็น เอาไปเผาไฟทิ้งไปเสียก็ได้, มันไม่เดือดร้อนอะไร
 แต่ก็กลับไปซื้อไปหามาติด ๆ ติด ๆ กันเข้า จนรุงรังไปหมด.
 นี่ มันเป็นอย่างไร, มันเป็นบ่วงหรือไม่เป็นบ่วง.

ต้องมีเครื่องประดับประดับบ้าน เครื่องเรือนสวยงาม
 ยิ่งแพงเท่าไรก็ยิ่งไม่ว่า, นี่เป็นความโง่หรือเป็นความฉลาด,
 แล้วมันลึกลับมันละเอียด มันละเอียดซับซ้อนละเอียดที่สุด,
 แล้วไม่จำเป็นจะต้องเป็นอย่างนั้น. ก็ยังต้องเอาอย่างนั้น

เกาอย่างนพอนงไตก็ ไม่เอาดอก มันไปซื้อเกาอันวมเป็นร้อย เป็นพันมานั่ง, อะไรสักนิคมันก็ต้องเอาที่แพงที่สุด. แม้แต่ เสื้อผ้า ธรรมดามันก็ไม่ต้องแพง แต่ก็ต้องไปเอาที่แพงที่สุด ที่เป็นถักเป็นร้อยเป็นดอกเป็นดวงเป็นสีเป็นสัน, ทำไมจึง ต้องใส่เสื้อที่ต้องถักต้องย้อมเป็นสีเป็นสัน เสื้อธรรมดา มันก็ได้ ทำไมไม่เอา, เพราะว่าส่วนต้องการบำเรอนั้นมันมี อยู่, ส่วนที่ต้องการจะบำรุงบำเรอทางจิตใจมันยังมีอยู่.

ฉะนั้น ในโลกที่เขาผลิตด้วยเครื่องจักรขึ้นมา ขายมากที่สุดนี้ ส่วนใหญ่มันส่วนที่ไม่จำเป็นต้องมีทั้ง นั้นแหละ, แต่มันก็ยังขายได้ขายดี. ไปเอาหนังสือพิมพ์มา เปิดดูสักฉบับหนึ่งเถอะ โฆษณาสิ่งของที่ขายอยู่ในหนังสือพิมพ์ก็สืบอย่างนะ ก็ร้อยอย่างก็สืบอย่างแล้วก็คิดดูเถอะ อันไหนจำเป็นบ้าง. อาตมาเคยเปิดดูไม่มีเลย, ไม่ต้องมีก็ได้ ที่เขาโฆษณาขายอยู่ในหน้าหนังสือพิมพ์เป็นสืบ ๆ อย่างไม่ต้อง มีก็ได้, แต่แล้วมันก็มี แล้วมันก็ขายมากกว่าที่จำเป็น. นี่ เป็นความโง่หรือความฉลาด, เป็นบ่วงหรือไม่เป็นบ่วง, เป็นหญ้าเซิงหนามหรือไม่ ที่เข้าไปแล้วมันออกมา ไม่ได้. ที่จริงหนังสือพิมพ์ยุคนี้มันก็มีขายของอย่างนี้มากกว่า

ยุคก่อน ๆ โน้นมาก, ยุคก่อน ๆ ยังมีก็แต่น้อย ยุคนี้ยังมีมาก
 เบียดคู้พร่าวไปหมดแหละ, สิ้นค้ำที่ไม่จำเป็น ไม่มีก็ได้,
 ถึงไม่มีก็ไม่ตายมันมีมาก มันโฆษณาขายกันมากขึ้น, เขากำลัง
 จะผลิตมันให้ยิ่งไปกว่านี้. โดยเฉพาะเรื่องโทรทัศน์เรื่องวิทยุ
 อย่างเดี่ยวนักพอแล้ว มันยังจะออกมาใหม่อย่างที่ต้องซื้อกัน
 ใหม่อีกแหละ เท่าที่มีอยู่แล้วไม่พอ ต้องซื้อใหม่ให้ดีกว่า,
 ให้ดีกว่า ให้ดีกว่า.

นี่ก็เรียกว่ามัน ถล่ำเข้าไปในเชิงหนาม มันถล่ำเข้า
 ไปในเชิงหนาม ลึกเข้าไป ลึกเข้าไปจนเกาะตัวนั้นมันออกมา
 ไม่ได้, มันก็ตายอยู่ในเชิงหนาม เพราะมันไม่มีกุศลแท้จริง
 ที่จะตัดเชิงหนามนั้นเสียให้ได้, มันได้รับกุศลหลอก ๆ ให้
 ยิ่งค้นเข้าไปในเชิงหนาม. กุศลชนิดนี้มันหลอกให้ค้นเข้าไป
 ในเชิงหนาม คือว่าตายแล้วไปสวรรค์นี่. นี่มันไม่ไหวดอก
 มันจะอยู่ที่ตรงนี้, มันจะตายอยู่ที่ตรงนี้ มันจะจมปลักจมหนอง
 อยู่ที่ตรงนี้, มันจะติดเชิงหนามตายอยู่ที่ตรงนี้. นี่มนุษย์ไม่
 ออกไปได้, มันไม่หลุดรอดไปได้ นี่เรียกกันว่าในคน ๆ เดียว
 ชั่วอายุคนเดียวมันยังเป็นอย่างนี้.

ย้ำอีกทีหนึ่งว่า ลูกทารกเกิดมาจากครรภ์มารดา
 ไม่มีเชิงหนามไม่มีบ่วงไม่มีอะไร; พอดตา หู จมูก ลิ้น
 กาย ใจ ของมันเริ่มทำงานได้ มันก็เกิดบ่วง ทั้งทาง
 ๖ ทางนะ แล้วก็ทางหนึ่งก็เป็นบวก ทางหนึ่งก็เป็นลบ ก็เลย
 ได้เป็น ๑๒ ทาง ๑๒ ทางนี้ไม่ไหวแล้ว รกรุงรังเหนียวแน่น
 ไปหมดแล้ว แล้วมันก็ออกมาไม่ได้, จนเป็นหนุ่มเป็นสาว
 มันก็ออกมาไม่ได้, ยิ่งเป็นหนุ่มเป็นสาวมันยิ่งบ้าหนักขึ้น
 ที่จะให้สวยให้งามให้สนุกสนานเอรีตอร้อย. เกียวนี้เป็นคนแก่
 แล้วก็ยังไม่ออกไม่ได้ก็มี ยังต้องการสวยอยู่ก็มาก, แต่มันคงจะ
 ค่อยยังช้ากว่าคนหนุ่มคนสาวแหละ คนแก่อายุมากแล้วมันก็
 คงจะรามือไปบ้าง. แต่มันก็ยังหลงอยู่นั้นแหละ เพราะมัน
 ถูกบอกไว้ล่วงหน้าว่า ในสวรรค์มีมากกว่านี้, สวยสดงดงาม
 กว่านี้ ให้ไปเอากันในสวรรค์เถิด. นี่ก็ทำบุญไปสวรรค์กัน
 ทั้งนั้น, เลยไม่รอด, ไม่รอดคึดคั่งอยู่ในเชิงหนาม โดยอุปมา
 นี้ก็ได้, หรือจมอยู่ในหนองในโคลนในเลนขึ้นมาไม่ได้ อย่างนี้
 ก็ได้.

ปีใหม่ ขอให้มืกสุลที่แท้จริง ที่ตัดเชิงหนาม
 หรือตัดหญ้ารก หรือว่า ยกตน ขึ้นมา จากหล่มจากเลนนี้

เสียให้ได้ ก็จะมีปีใหม่ที่ดีขึ้น, สมกับที่เป็นพุทธบริษัท
 พุทธบริษัท มีปีใหม่ที่ดีกว่าปีเก่าโดยที่ว่าตัดอกุศลได้ ทำ
 ให้กุศลเป็นกุศลแท้จริงขึ้นมาได้. นี้ขอให้ ระวังกุศลปลอม
 กุศลปลอมมันล่องเข้าไปหาสวรรค์ชนิดที่ออกมายากกว่าเดิม คือ
 ทำให้ไปเมาในสวรรค์ที่ออกมายากกว่าเดิม, ขอให้ระวัง
 ในข้อนี้. ปีใหม่นี้มาแล้ว ขอให้ออกมาเสียได้จากเชิงนาม
 เหล่านั้น คือออกมาเสียได้จากบ่วง ^๕ที่เป็นของทิพย์
 และ ^๕ที่เป็นของมนุษย์ คือ ^๕ทั้งคนมั่งมีและ ^๕ทั้งคนยากจน
 จงออกมาเสียจากบ่วง ^๕นี้ด้วยกันทั้ง ๒ พวก มนุษย์ก็จะดีขึ้น.
 นี้เรียกว่ามนุษย์ในชั่วอายุคน ๆ เดียวยังติดบ่วงอย่าง ^๕.

สิ่งเจริญกษัตริย์คบวง.

ที่ ^๕ขอโอกาสพูดถึงว่า มนุษย์ในความหมาย
 มนุษยชาติ คือมนุษย์ชาติทั้งหมด ไม่ใช่คนเดียว ๒ คน
 ไม่ใช่แต่ละคน ๆ คือรวมกันหมดเป็นมนุษยชาติ ก็แสน ^๕
 ก็หมิ่น ^๕ก็พันปีมาแล้วก็ตามใจเถอะ, เมื่อแรกมีมนุษย์ขึ้นมา
 ในโลก ก็ ^๕รู้กันอยู่ว่า ไม่มีความเจริญอะไรอยู่กันอย่างคนบ้า.
 ที่ ^๕ประณามเขาว่าเป็นคนบ้า แล้ว ^๕ก็อย่าลืมว่า ^๕คนบ้านคน

เมืองคนเดียววัน มันก็ ลูกหลานของคนป่าเหล่านั้นทั้งนั้น
 แหละ, จริงหรือไม่จริง คนเดี่ยววันมนุษย์เดี่ยววันทั้งรู้จักแต่งตัว
 สวยสดงดงามมัน มันลูกหลานของคนป่าที่แก้ผ้าครั้งกระโน้น
 ๕ ๕
 ทั้งนั้นแหละ.

ที่แรกมันก็เป็นคนป่า มันก็ ไม่มีปัญหาอะไร;
 มัน อยู่โพรงไม้ ก็ ได้, มัน กินอาหารที่หาได้ตามธรรมชาติ
 ก็ ได้ มันไม่ยุ่งยากไม่ลำบากอะไร, บ้านเรือนก็ไม่ต้องมี
 อยู่ถ้าก็ได้ อยู่โพรงไม้ ก็ ได้ หรือทำพักทำเพิงอะไรก็ได้,
 ปัญหามันก็ไม่ มี. แต่ว่าคนป่าเหล่านั้นเมื่อล้าน ๆ ปี แสน ๆ
 ปีมาแล้ว มันค่อย ๆ จลาต ค่อย ๆ จลาตนี้ มันจะมาเข้า
 บ่วงแล้ว, มันอยากกินอร่อยอยากสวยงามกว่าเดิม มันก็
 วัฒนาการ วัฒนาการมาตั้งแต่การกินอาหารอะไรก็ดี มันก็
 วัฒนาการมาเรื่อย เมื่อก่อนเป็นคนป่า ไม่นุ่งผ้าก็ได้, ต่อมา
 ไม่ได้แล้ว คนป้ามันก็นุ่งผ้าทั้งนั้นแหละ มันก็มีปัญหาขึ้นมา.

ก่อนนี้มันกินอาหารดิบ ๆ ก็ ได้ ไปล่าเนื้อมาได้
 มันกินดิบ ๆ ก็ ได้ ไม่เป็นอะไร, มันก็ ไม่มีปัญหาอะไร.
 เดี่ยวนี้มันกินไม่ได้ ต้องมีไฟ มันต้องมีหม้อมีเครื่อง

ภาชนะหุงต้ม มันก็ต้องมีขึ้นมาให้ดี, ก่อนโน้นมันกินเฉย ๆ จืด ๆ ก็ได้, เคี้ยวมันไม่ได้ มันต้องมีเกลือ มันต้องมี น้ำปลา มันต้องมีเครื่องปรุง เอาซิ, แล้วมันก็มีอะไรมา ขึ้น ๆ จากคนบ้าเหล่านั้น.

วันหนึ่งคุณหญิงเรื่องเงาะป่า เมื่อพ่อของมัน พ่อของ เงาะป่าจะไปตลาดขายของ ลูก ๆ ก็มาส่งชื่อของทั้งนั้น, ส่งให้ พ่อชื่อของมาให้. ลูกสาวส่งให้ชื่อกระจกเงาคิดดูซิ พ่อมันไป ตลาดให้ชื่อกระจกเงามาฝาก, ดูคนป่าซิ มันรู้จักจะให้สวย ยิ่ง ๆ ขึ้นไป แล้วมันก็เป็นอย่างนั้นมากขึ้น ๆ, แล้วเสื้อผ้า อารมณ์มันก็สวยงามขึ้นจนเหมือนกับเป็นคนบ้า. นี่คนป่า เงาะป่าต่อมามันก็รู้จักทำบ้านธรรมดาบ้านไม้ไผ่อยู่, เคี้ยว มันก็ไม่ได้ มันก็ต้องทำบ้านไม้กระดาน จนกลายเป็นคน บ้านไปแล้ว มันก็ต้องทำดีอยู่เหมือนกับวิมานนี้, มันลึก เข้าไปเท่าไร.

เรียกว่า มนุษยชาติที่เคยเป็นคนป่า มันได้ค่อย ถล่ำ ๆ เข้ามา ในความเจริญที่เป็นว่าสวยงามเอรีกอร์วย สะดวกสบาย, แล้วมันก็ไม่หยุดไม่จบนะ. **เดี๋ยวนี้มันก็ยัง**

ไม่หยุด ไม่จบนะ, คนหนึ่งมีตึกหลาย ๆ ชั้นอยู่ หลังเที่ยวยังไม่พอต้องเอาหลาย ๆ หลัง, มีรถยนต์คันเดียวไม่พอ ต้องเอา ๓-๔ คัน, บ้านหนึ่งมีรถยนต์หลายคัน แล้วมันยังไม่จบ มันยังมีมากกว่านั้น. นี่คือความโง่ที่มันถล่ำเข้ามา ถล่ำเข้ามา ถล่ำเข้ามาในบ่วงในเชิงนาม, นี่มันเป็นเวลาแสนปี หมิ่นปี่อะไรก็ตามเถอะ, มันก็ค่อย ๆ ถล่ำเข้ามา ถล่ำเข้ามา ตั้งแต่ว่าไม่ต้องนุ่งผ้า มากลายเป็นนุ่งผ้า, หรือนุ่งหนังสัตว์ นุ่งเปลือกไม้ นุ่งใบไม้ อะไรก็ตามใจเถอะ แล้วมันก็มากลาย เป็นนุ่งแพรนุ่งไหมนุ่งอะไร จนเดี๋ยวนี้มันยังไม่สิ้นสุด, มันยังมีอะไรไปมากกว่านั้น มันก็ถล่ำเข้ามาในความยุ่งยากลำบาก. กิจกุ มันถล่ำเข้ามาหาความยุ่งยากลำบาก, แล้วมันก็ โง่ตาม ๆ กันไป. ไม่ให้น้อยหน้าใคร มันก็ต้องทำให้มากขึ้นไป. พุศแล้วบางคนก็คงจะไม่เชื่อ อาตมาที่แรกก็ไม่เชื่อ แต่เขาก็ พิสูจน์แสดงว่ามันเป็นความจริง ห้องน้ำห้องส้วมของเขา เท่านั้นราคาตั้งล้าน. กิจกุเถอะมันทำกันอย่างไร ห้องน้ำ ห้องอาบน้ำห้องถ่ายอุจจาระบัสสวะ นี่ทำเป็นราคาตั้งล้าน, ห้องนอนราคา ๒ ล้าน ต้องไปจ้างนายช่างมาจากเมืองนอก มาวางแผนผังมาจัดมาทำให้ ห้องนอนของเขาราคา ๒ ล้าน,

ห้องนํ้าราคาเป็นล้านเป็นแสน แล้วยังไม่พอ ไม่ใช่จะหยุด
อยู่เพียงเท่านั้น ยังจะทำให้ดีกว่านั้นอีก. นี่ มันถลำเข้ามา
อย่างไร มันจมเข้าไปอย่างไร ลงไปในความโง่ความ
หลงความยุ่งยากลำบาก.

นี่เรียกว่า มนุษย์มันดิ้นหรือมันเลวลง, ถูกแล้ว
มันก็จะต้องเรียกว่าดิ้นกว่าแหละ ถ้าตามภาษาของคนที่ยึด
ถือว่าเรื่องสวรรค์ต้องดิ้นกว่า กว่าอยู่โพรงไม้ดีกว่าอยู่รูด
เหมือนกับคนป่าอยู่. แต่พอมามองดู เอ้อ ใครมีปัญหามาก
กว่าใคร, ใครเดือดเนื้อร้อนใจมากกว่าใคร นี่มันจะบอกว่า
ใครดีกว่าใคร. คนเดียวกันก็ไม่พอใช้ มันไม่พอกินไม่พอ
ใช้มากขึ้น เพราะมันอยากจะกินจะใช้มากเกินจำเป็น มัน
ก็เป็นโรคประสาท มันก็นอนไม่หลับ, แล้วก็บ้าต้องฆ่า
ตัวตาย, เป็นโรคภัยไข้เจ็บมหาศาลมากมาย ที่ไม่เคยเกิดแก่
คนป่าสมัยนั้น, คนป่าสมัยนั้นเกิดโรคอย่างนั้นไม่ได้ แต่ก็
ได้เกิดขึ้นแก่คนสมัยนี้ที่เจริญแล้ว. โรคไล่ไส้ โรคทุกอย่าง
แหละ, กระทั่งโรคเส้นโลหิตแตกในสมอง โรคอะไรก็ตามเถอะ
มันก็ได้มีมากขึ้น ๆ มากขึ้น ที่มันไม่เคยมีกับคนป่า. ฉะนั้น
ทำอะไรให้ก้าวหน้าแล้วนึกถึงคนป่าไว้บ้าง, อย่าให้คน
ป่าสมัยนั้นมันหัวเราะเยาะเอาเลย.

เตี้ยวนั้นมีอะไรมากเกินไป ก็จะทำให้คนบ๊าสมัยโน้นหัวเราะเยาะได้ คนบ๊าสมัยโน้นไม่มีน้ำแข็งกิน, คนสมัยนี้มีน้ำแข็งกิน. แต่แล้วมันได้เปรียบอะไรแก่กัน คนเตี้ยวนั้นมีน้ำแข็งกิน ได้เปรียบอะไรคนบ๊าสมัยโน้นที่ไม่มีน้ำแข็งกิน, ปัญหาของใครมันยุ่งยากลำบาก. คนบ๊าสมัยโน้นไม่มีไฟฟ้าใช้ คนสมัยนี้มีไฟฟ้าใช้, ใครมีความยุ่งยากลำบากเรื่องอะไรมากกว่ากัน, จะทำอะไรให้หนักถึงคนบ๊าสมัยโน้นบ้าง อย่าให้เขาหัวเราะเยาะเอา, เตี้ยวนั้นมีอะไรสารพัดอย่าง มีรถยนต์ใช้, แต่แล้วใครหัวใจร้อนเป็นไฟเหมือนกับเครื่องยนต์. กิดดู คนที่ขี่รถยนต์มีหัวใจร้อนรุ่มเหมือนกับเครื่องยนต์นะ, แต่คนบ๊าสมัยโน้นไม่มีรถยนต์ใช้หัวใจเขาก็เย็นสบายไม่ต้องร้อนใจเหมือนกับเครื่องยนต์.

มองดูกันให้ดี ๆ ว่า ความเจริญนั้นคืออะไร, ความเจริญนั้นคืออะไร, ถ้าว่าเจริญแล้วไม่ต้องร้อนใจแล้วก็ดี. เตี้ยวนั้นยังร้อนใจ ยิ่งรวยยิ่งร้อนใจ ยิ่งเป็นอยู่สูงสุดเท่าไรยิ่งร้อนใจ, ยังมีโรคภัยไข้เจ็บทางจิตใจ เป็นโรคประสาทเป็นบ้ามากกว่า ช้ำตัวตายมากกว่า คนที่ยากจน. พวกเขาตัวตายนั้น พวกไม่ได้ตั้งใจทั้งนั้นแหละมันจึงช้ำตัวตาย

เพราะมันต้องการเกินที่จะหามาได้ มันก็ต้องฆ่าตัวตาย
คนป่าไม่รู้จักทำคอก, คนป่าสมัยที่ยังไม่นุ่งผ้ามันไม่รู้จักทำ
เพราะมันคิดไม่เป็น. นี่เรียกว่าความเจริญ ๆ นั่นคืออะไร.

การศึกษาไม่ถูกต้องจะเพิ่มความเห็นแก่ตัว.

เราได้ถลาลงไปในความเจริญมากจนถอนตัว
ไม่ขึ้น แล้วมาจมปลักอยู่ในความทุกข์เหมือนกับแกะติดอยู่ใน
ในเชิงนาม มันมากน้อยเท่าไร. นี่ คำว่ากุศลหายไปไหนเสีย
ทำไมไม่มาช่วยตัดไอ้เชิงนามเครื่องผูกพันเหล่านี้, มันไม่มีนี่
เพราะมันยิ่งโง่ ยิ่งเรียนยิ่งโง่ ยิ่งเรียนยิ่งโง่. อาตมายอมให้
เขาค่ำ พูตกับนักศึกษาชั้นใหญ่โตก็พูดอย่างนี้, การศึกษาใน
โลกนี้มันยังโง่, เป็นศึกษาบรมโง่ ทำให้บ้ญหามากขึ้น,
ทำให้บ้ญหาในโลกมากขึ้น, ทำให้คนเห็นแก่ตัวมากขึ้น. เมื่อ
เขายังไม่ได้ศึกษา เขาไม่เห็นแก่ตัวมากเหมือนอย่างนี้,
พอเขาได้ศึกษามากขึ้น เห็นแก่ตัวมากขึ้น, แล้วก็อาละวาด
ด้วย. นักศึกษานั้นฉลาด แต่ควบคุมความฉลาดไม่ได้
ก็เอาความฉลาดไปใช้ในการเห็นแก่ตัว คือเอาเปรียบ

ผู้อื่น, ทั้งโลกมันเป็นอย่างนี้. การศึกษาเดี่ยวพิเศษ เอา, ทำให้ฉลาด ทำให้ฉลาดทั้งในวิชาทั่วไปและวิชาชีพ วิชาชีพ ก็ฉลาดๆ, แล้วมันควบคุมความฉลาดไม่ได้ มันก็เอาความฉลาดไปใช้เอาเปรียบผู้อื่น. เบียดเบียนผู้อื่น, กระทั่งเบียดเบียนตัวเอง ทำให้นอนหลับยาก. ความฉลาดของตัว ทำให้นอนหลับยาก แล้วเป็นโรคประสาทกันมากมาย, ศึกษาอย่างนี้ยิ่งทำให้โลกเป็นนรก คือเพิ่มความเห็นแก่ตัว. ความเห็นแก่ตัวไม่ถูกขูดเกลสในการศึกษา.

การศึกษาโบราณนั้นดีมาก รวมการขูดเกลสความเห็นแก่ตัวอยู่ในนั้น เมื่อสมัยเด็ก ๆ อาตมาเป็นเด็ก ๆ นักเรียนมาโรงเรียนนั้น ชิงกันมาก่อนเวลา, ชิงกันมากกว่าโรงเรียน ไครกวาดได้มากกว่าสบายใจยินดีปรีดา แม้ไม่มีไครยกยอสรรเสริญก็พอใจ ชิงกันมากกว่าโรงเรียน. เดี่ยวนี้การศึกษาโง่สร้างภาระโรงไว้ให้ เด็ก ๆ ไม่ต้องมากกว่า, ที่นี้เด็ก ๆ ก็เห็นแก่ตัว เห็นแก่ตัวกูก็ไม่กวาด กูก็ไม่กวาด เพราะว่า การศึกษามันโง่มันมีการโรงให้. ถ้าอย่ามีการโรงให้ ให้เด็ก ๆ เขาไว้ฝึกบรรเทาความเห็นแก่ตัว ให้มาช่วยกันกวาดโรงเรียน

ทำความเข้าใจความสะอาดโรงเรียนอะไรต่าง ๆ เด็กก็จะเห็นแก่ตัวน้อยกว่า
ที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้.

เดี๋ยวนี้เด็กมันก็เห็นแก่ตัวจนเป็นบ้าเห็นใหม่. เมื่อ
ไม่นานมานี้รับน้องใหม่อะไรกันตายไปคนหนึ่ง, แล้วก็ถูกปลด
ออกจากความเป็นนักเรียน ๒๕ คน กิดคุชิ นักเรียนที่มันรับ
น้องใหม่จบ ม. ๖ มาแล้วทั้งนั้น, แล้วการศึกษานับอะไร
ของคน ม. ๖ ที่ทำอย่างนี้ หลายๆ โรงเรียนจบ ม. ๖ มาแล้ว
กันทั้งนั้น, มันเป็นการศึกษานับอ ที่มันเอาน้องใหม่มา
ทรมาณจนตาย, นี่การศึกษานับอ. ขอให้ถือว่า การศึกษา
สมัยนี้ไม่ถูกต้อง เป็นการศึกษานับอ เพิ่มความเห็น
แก่ตัวเราจึงไม่สามารถที่จะบรรเทาความทุกข์ยากลำบาก
ในการที่จะหลุดพ้น มันไม่หลุดพ้นได้.

ขอให้เข้าใจว่าอะไรหน่าที่จะเป็นของคม จะตัด
หญ้ารก ตัดหนามรก ที่มันเกาะเกี่ยวนั้นให้ออกไป คือ
เป็นกุศลแท้จริง ก็คือการปฏิบัติที่ทำลายความเห็น
แก่ตัว, อย่าไปเห็นแก่เอรีคอร้อยสนุกสนานทางตา หู จมูก

ล้น ภายใจเลย, เอาแต่ถูกต้องและพอดี แล้วก็รักผู้อื่น
มันก็ไม่เอาเปรียบกัน.

นี่จะขอยุติการบรรยายนี้แล้วว่า ขอให้ปีใหม่นี้ มี
กุศลที่ถูกต้องยิ่งขึ้นไปกว่าปีเก่า ขอให้มีกุศลที่แท้จริง เป็น
กุศลแท้จริงยิ่งกว่าปีเก่า แล้วกุศลนี้ก็จะตัดหนัวร์ก ตัดกิเลส
ได้ดีกว่าปีเก่า ขอให้เป็นอย่างนี้ยิ่งๆ ขึ้นไป ให้ *สมกับที่เป็น*
ปีใหม่ด้วยกัน จงทุก ๆ คนเถิด

การบรรยายสมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติการบรรยาย

ศีลธรรมกับคน

ศีลธรรมเลว	คนก็ได้	กลายเป็นผี
หาความดี	ไม่ประจักษ์	ลักเส้นขน
ศีลธรรมดี	ผีก็ได้	กลายเป็นคน
ที่เลิศล้ำ	ภูมิใจ	ไหว้ตัวเอง
ศีลธรรมต่ำ	เปลี่ยนคน	จนคล้ายสัตว์
จะกินกัด	โกงกัน	ขมั้นเขม็ง
ศีลธรรมสูง	คนสติ	ไม่อลเวง
ล้วนยำเกรง	กันและกัน	ฉันทเพื่อนตาย
ศีลธรรมนี้	ทุกวัน	มันตายซาก
คนมีปาก	ก็ไม่พล่ำม	ศีลธรรมหาย
ศีลธรรมกลับ	มาเมื่อไร	ทั้งใจกาย
คนจะหาย	จากทุกข์	เป็นสุขเองๆ

พุทธทาส อินทปัญโญ

สันติภาพของมนุษย์ มีรากฐานอยู่บนความไม่เห็นแก่ตัว.

ท่านครูบาอาจารย์ นิสิต นักศึกษาทั้งหลาย,

อาตมาขอแสดงความยินดี ในการมาของท่าน
ทั้งหลาย สู่สถานที่นี้ ในลักษณะอย่างนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ได้มานั่งกันกลางดินนี้เป็นการศึกษาพิเศษ มองกันได้หลาย
แง่หลายมุม ศึกษาในแง่ต่างๆ โดยเฉพาะ ข้อแรกก็คือว่า
ผู้ประกาศธรรมะในพระพุทธศาสนา คือพระพุทธเจ้า
ประสูติกลางดิน ตรัสรู้กลางดิน, สอนกลางดิน อยู่กลาง
ดิน, นิพพานก็ตายก็กลางดิน, แผ่นดินจึงมีความหมายมาก

บรรยายแก่คณะนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ครั้งที่ ๑ เมื่อ ๒๑ ก.ค. ๒๕๒๔

เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นผู้ประกาศธรรม ตรีสรูธรรม แล้วเผยแผ่ ให้มีความหมายเป็นรากฐานของสิ่งทั้งปวง เช่นเดียวกับพระธรรม.

ธรรมะเป็นรากฐานของสิ่งทั้งปวง.

ธรรมะเป็นรากฐานของสิ่งทั้งปวง เช่นเดียวกับแผ่นดิน เป็นรากฐานของสิ่งทั้งปวงในแง่ทางวัตถุ, ทุกอย่างต้องอาศัยอยู่บนพื้นดิน. ถ้ามองในแง่เศรษฐกิจ ก็มองได้, นั่งฟังกันกลางดิน ก็ยังได้ผลไม่น้อยกว่านั่งฟังบนตึกมหาวิทยาลัย ราคาเป็นล้าน ๆ; ที่ท่านจะนั่งฟังบนตึกมหาวิทยาลัย ราคาเป็นล้าน ๆ มันก็ไม่ได้ผลมากมายอะไรไปกว่านั่งกลางดิน ซึ่งจะถือกันว่าไม่ต้องลงทุน หรือมีราคาอะไรเลย นี่เรามองในแง่เศรษฐกิจกันอย่างนี้ก็ยังได้.

ที่นี้ ที่ว่ามีความยินดีนั้น ก็เพราะรู้สึกที่ท่านทั้งหลายได้ชวนขยายในสิ่งที่ควรชวนขยาย คือวิชาธรรมะ, วิชาธรรมะ ซึ่งโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก็คือวิชาที่สอนให้รู้ว่าเราจะป็นมนุษย์กันอย่างไร, นี้เราจะป็นมนุษย์กันอย่างไร ให้มีความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้องและไม่มีปัญหา, และโลกนี้จะ

มีสันติภาพ. เดียวนี้โลกกำลังมีวิกฤตการณ์, เต็มไปด้วย
 วิกฤตการณ์ ราวกับว่าเป็นการถาวร, ก็เพราะว่าไม่มีความ
 เป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง เพราะขาดความรู้ทางธรรมะ;
 ถ้าเป็นมนุษย์กันอย่างถูกต้องตามความหมายของคำว่ามนุษย์
 แล้ว ก็ไม่มีปัญหาเกิดขึ้นอย่างนี้.

เดี๋ยวนี้ การศึกษาในโลกมีลักษณะไม่สมบูรณ์
 ยังขาดแห่งเว้าอยู่มาก จนเราอยากจะพูดล้อ ๆ ว่าเป็นการ
 ศึกษาแบบสุนัขทางค้วน ไม่น่าดู แล้วก็เป็นอย่างนี้ทั้ง
 โลกเลย, ทั้งโลกเลย มีการศึกษาทางค้วน. ที่ว่าทางค้วนนั้น
 เพราะไม่ครบ คือเรียนกันแต่หนังสืออักษรศาสตร์ กับวิชา
 ชีพจะอะไรก็ตาม จะก็อย่างก็แขนงสูงต่ำอะไรก็ตาม ยังเป็น
 เพียงวิชาชีพ, ก็เรียกว่าเรียนกันแต่หนังสือกับวิชาชีพ,
 ส่วนที่สามคือธรรมะ ธรรมะว่าจะเป็นคนุชย์กันอย่างไร
 นั้นยังไม่ได้เรียนเลย, ยังไม่สนใจกันเลย, ถือว่าเป็นเรื่องของ
 ทางศาสนา. บางแห่งถือหลักว่า ไม่ต้องเอาเข้ามา
 เกี่ยวข้อง สิ่งที่เราเรียกว่าศาสนานั้นกันออกไปไว้ทางหนึ่ง ผู้ที่
 สนใจไปหาศึกษาเอาเอง, ไม่ต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับการศึกษา

ในระบบนี้จึงไม่มีเรื่องทางศาสนา, ก็เลยยังขาดอยู่, แล้วขาด
อยู่มันก็มีผล มีผลสมกับที่มันขาดอยู่.

ฉะนั้น การที่ท่านทั้งหลาย มีเจตนาจะมาหาเติมให้
มันเต็ม, เติมให้มันเต็มนอกหลักสูตรนี้ ก็เรียกว่าเป็นที่นำ
ยินดี ที่จะทำให้การศึกษาของท่านเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ขึ้นมา.
อาตมาก็รู้สึกยินดีในข้อนี้ จึงขอแสดงความยินดีไว้ให้ปรากฏ,
แล้วก็ขอสนองความประสงค์ของท่านทั้งหลาย ที่จะฟังเรื่อง
เกี่ยวกับธรรมะนี้ ก็จะขอบรรยายในวันนี้ โดยหัวข้อว่า
สันติภาพของมนุษย์ มีรากฐานอยู่บนความไม่เห็นแก่
ตัว, สันติภาพของมนุษย์ มีรากฐานอยู่บนความไม่เห็นแก่ตัว
ก็หมายความว่าเราจะพูดเรื่อง ความเห็นแก่ตัว กันนั้นแหละ
เป็นเรื่องสำคัญที่สุดของมนุษย์ยุคนี้ ยุคปัจจุบันนี้ เพราะ
อะไรๆมันก็เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว : ระบบเศรษฐกิจ
ทั้งรากฐานอยู่บนความเห็นแก่ตัว, ระบบการเมือง ทั้ง
รากฐานอยู่บนความเห็นแก่ตัว, กระทั่งว่า การสมาคม การ
อะไรต่างๆ มีรากฐานอยู่บนความเห็นแก่ตัว, ระบบปกครอง
ทุกระบบ เป็นสิ่งที่เนื่องอยู่กับความเห็นแก่ตัว, เป็นความ
เห็นแก่ตัวไปกันเสียทั้งโลก มันจึงเกิดวิกฤตการณ์อันฉาว;

จึงขอกล่าวเป็นข้อแรกว่า สันติภาพของมนุษย์ มีรากฐาน
อยู่บนความไม่เห็นแก่ตัว จึงมีปัญหาหนัก ในการที่
ไม่เป็นมนุษย์อันถูกต้อง. เพราะมีความเห็นแก่ตัว.
ถ้ามีความเห็นแก่ตัว มันก็ยังไม่ใช่มนุษย์ เพราะใจมันต่ำ
คำว่า มนุษย์ แปลว่า ใจสูง, ใจสูง, มน + อุษย นี้ว่า ใจมันสูง
มันก็ สูงพอที่จะไม่เห็นแก่ตัว ก็คือ ไม่โกงไม่เขลาไม่ทำ
อะไรผิดๆ.

ความต่างกันของมนุษย์กับคน.

เราจะพิจารณากันถึงเรื่อง ความเป็นมนุษย์กับ
ความเป็นคน ว่ามันต่างกันอย่างไรสักเล็กน้อย; ถ้าเป็นคน
มันก็เกิดมาก็ได้เป็นคน สักว่าเกิดมาก็ได้เป็นคน เหมือน
ธรรมชาติสัตว์ทั้งหลาย เกิดมาอย่างไรก็ได้เป็นอย่างนั้น ก็ได้
เป็นคน; ต่อเมื่อ คนมีจิตใจสูงพอ, มีจิตใจ รู้สึกลับใจชอบ
ชั่วดีพอ นี้ มัน จึงจะเรียกว่าเป็นมนุษย์ ฉะนั้นมนุษย์กับ
คนต่างกันมากโดยเนื้อแท้ แต่เราก็เรียกใช้รวมๆ กันไปหมด,
แล้วในโรงเรียนก็ต้องสอนเด็กว่า มนุษย์แปลว่าคน คนแปล

ว่ามนุษย์อยู่นั้นแหละ แต่เนื้อแท้มันยังต่างกันมาก เพราะ
คนมันสักว่าเกิดมา ถ้ามนุษย์มันแปลว่ามีจิตใจสูง.

นี่เรามีจิตใจไม่สูง มันก็เลยเห็นแก่ตัว เพราะ
มันไม่รู้อะไรมากไปกว่านั้น มันก็เหมือนกับสัตว์ทั่วไป;
คล้ายสัตว์เดรัจฉานที่ไม่มีการศึกษา มันก็มีความเห็นแก่ตัว.
ต่อเมื่อ คนเกิดมาได้รับการอบรม ให้ละความเห็นแก่ตัว,
ละความเห็นแก่ตัว จนกระทั่งไม่เห็นแก่ตัว, ไม่เห็นแก่ตัวก็
เห็นแก่ธรรมะ. นี่มันตรงกันข้ามกันอยู่ ถ้าเห็นแก่ตัวก็
ไม่เห็นแก่ธรรมะ, ถ้าเห็นแก่ธรรมะก็ไม่เห็นแก่ตัว. ฉะนั้น
เราจะต้องพูดกันถึงเรื่องความไม่เห็นแก่ตัว เพราะว่ารู้จัก
ธรรมะคือความถูกต้องอย่างไร แล้วก็เห็นแก่ธรรมะ, ไม่เห็น
แก่ตัว นี่แหละคือ มูลเหตุอันสำคัญของสันติภาพและ
วิฤตการณ์.

ความเห็นแก่ตัวเป็นมูลเหตุแห่งวิฤตการณ์.

ถ้าทุกคนในโลกเป็นไปตามความเห็นแก่ตัว มันก็
เต็มไปด้วยวิฤตการณ์ ดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้, โดย
เฉพาะอย่างยิ่ง ก็คือการเบียดเบียนกัน. การเบียดเบียน

กัน เกิดเป็นปัญหาขึ้นมาอย่างสำคัญในปัจจุบัน พอจะแยกได้ว่า ในส่วนบุคคลมีปัญหาคือความยากจน, แล้วก็ เป็นโรคทางจิตทางประสาทกันมากขึ้น ทั้งคนมั่งมีและคนยากจน. อย่าเข้าใจว่าเป็นคนมั่งมีแล้ว จะพ้นจากความทุกข์หรือโรคจิตโรคประสาท, บางทีจะเป็นได้ง่ายกว่าคนยากจนไปเสียอีก.

ถ้ามองไปในส่วนสังคม อีก มันทันทีมีอันธพาลมากขึ้น, แล้วก็มีการเบียดเบียนระดับสูงสุด ที่เรียกว่า สงคราม, แล้วก็ผลอะไรต่าง ๆ หลายนอกเงยออกมาจากสงคราม เป็นผลสืบเนื่องมาจากสงคราม เป็นความยุ่งยากลำบากแก่สังคม. เห็นได้ว่าเรามีปัญหาทั้งส่วนบุคคลและส่วนสังคม; นี่มันจะต้องมีอะไรสักอย่างหนึ่งมาช่วยแก้ปัญหาล่าช้า.

ปัญหาบุคคลคือความยากจน ถ้าเป็นมนุษย์มีจิตใจสูงจริงมันก็ต้องช่วยตัวได้, เป็นมนุษย์ที่จิตใจต่ำ มันทันทีมันก็ช่วยตัวไม่ได้ มันก็ยากจน, มันก็ไม่เอาใจใส่ในการที่จะยกสถานะขึ้นมาจากความยากจน. คนโง่ซึ่งเกียจทำงาน หาว่า

เหนื่อย; แต่ถ้า คนฉลาดรู้จักว่าทำงานนั้นแหละดี, ยิ่งทำงานยิ่งเหนื่อยนั้นแหละดี. เพราะฉะนั้นเขาจึงทำงานได้มาก เขารักที่จะทำงาน. ฉะนั้น เขาก็จะมีสติปัญญาในการที่จะตั้งใจไว้ให้ถูกต้อง, ไม่หมายมันเครียดไปด้วยความรู้สึกที่เป็นกิเลส หรือความรู้สึกที่เป็นฝ่ายตำหนิมาจิตใจให้หวาดกลัว ให้โง่ ให้ทำอะไรไปตามอำนาจของกิเลส. นี้เรียกว่าเป็นปัญหาของคนที่ยังไม่เป็นมนุษย์; ถ้าเป็นมนุษย์ มันก็แก้ปัญหานั้นได้. หรือว่า ธรรมะนั้นแหละคือหน้าที่, หน้าที่นั้นแหละคือธรรมะ, หน้าที่คือสิ่งสูงสุด เหมือนกับพระเจ้า พระเป็นเจ้าที่ว่าช่วยสัตว์มนุษย์ นั่นคือหน้าที่. พระเจ้าสักคู่หนึ่งก็ช่วยใครไม่ได้, พระเจ้าสักคู่หนึ่งก็ช่วยคน ๆ เดียวก็ไม่ได้ ถ้าไม่ทำหน้าที่. ถ้าฉลาดแล้ว ทำหน้าที่, หน้าที่ก็กลายเป็นพระเจ้าแล้วก็ช่วยได้. นี้เรียกว่า คนที่เป็นมนุษย์ มีจิตใจสูง รู้ว่าหน้าที่คือธรรมะ, ธรรมะคือหน้าที่ หน้าที่คือพระเจ้า ธรรมะคือพระเจ้า, นี้จะช่วยให้ มันสนุกในการทำหน้าที่ ก็ไม่ยากจน. เรายังไม่เป็นอย่างนั้นกันโดยมาก เราจึงมีคณยากจนอยู่มาก; เพราะว่าไม่มีสติปัญญาสมกับคำว่ามนุษย์ คือสัตว์ที่มีจิตใจสูง.

นี่ ปัญหาส่วนบุคคล ดำรงจิตของตนไว้ไม่ถูกต้อง, มีความวิตกกังวล มีความหนักอกหนักใจจนเป็นโรครจิต จนเป็นโรคประสาท ซึ่งสถิติสากลก็บอกว่ามันเป็นกันมากขึ้นทุกที, ในโลกนี้มีโรคประสาทเพิ่มขึ้นทุกทีมันก็มีโรครจิตเพิ่มขึ้นด้วยเป็นธรรมดา นี่เรียกว่าปัญหาส่วนบุคคล.

ปัญหาสังคม ก็ว่า ถ้ามีจิตใจสูง ก็ไม่เห็นแก่ตัว, ก็รู้จักรักผู้อื่น, ก็เบียดเบียนกันไม่ได้, เกลียตชังการเบียดเบียน, มันไม่เห็นแก่ตัวจนเบียดเบียนกัน.

เหมือนอย่างปัจจุบันนี้ มีแต่การเบียดเบียน ทั่วไป ซึ่งท่านทั้งหลายก็ทราบที่อยู่แล้ว ว่าในปัจจุบันนี้มีการเบียดเบียนกันทั่วไปอย่างไรบ้าง, มีการเบียดเบียนในระดับสงคราม อย่งไรบ้าง จนการไกล่เกลี่ยนั้นไม่มีผล เพราะคนมันมีแต่ความเห็นแก่ตัว.

อย่างในองค์การสหประชาชาติ คุณจะเป็นที่ประชุมการค้าอรองโต้เถียงระหว่างคนที่ต่างฝ่ายต่างเห็นแก่ตัว, ต่างฝ่ายต่างเห็นแก่ตัว, ต่อสู้เพื่อประโยชน์ของตัว แล้วมันจะพุกกัน

รู้เรื่องได้อย่างไร ; ต่อเมื่อมัน มีธรรมชาติต่างหาก มันจึงจะ
 พุดกันรู้เรื่อง. ฉะนั้น ดุยงไม่มีหวังที่จะไกลเกลียดให้,
 เพื่อสันติภาพกับบุคคลผู้เห็นแก่ตัว, มันเท่ากับเอาผู้
 เห็นแก่ตัวมามาก ๆ ๆ แล้วมาเถียงกันว่า จะทำอะไรอย่างไร,
 ความถูกต้องอย่างไร, สันติภาพอย่างไร, มันไม่มีทาง ;
 กลัวไปว่า สักสิบองค์การสหประชาชาติก็ไม่อาจจะแก้ปัญหา
 นี้ได้ ถ้าคนเหล่านี้ยังมีแต่ความเห็นแก่ตัว, มีผู้แทนของคนเห็น
 แก่ตัว ไปต่อสู้เพื่อความเห็นแก่ตัว, มันก็ไม่มีทางที่จะได้รับ
 ประโยชน์อะไร. ดังนั้น ธรรมชาติจะต้องเข้ามาเพื่อทำลาย
 ความเห็นแก่ตัว ; อาตมาจึงให้หัวข้อที่จะบรรยายว่า
 สันติภาพของมนุษย์ มีรากฐานอยู่บนความไม่เห็น
 แก่ตัว.

ฉะนั้น ขอให้เราพุดถึงเรื่องความเห็นแก่ตัวกัน ให้
 เป็นที่ชัดแจ้ง เป็นข้อแรก เป็นเรื่องสำคัญเป็นคำสำคัญ
 คำหนึ่งเพียงคำว่า ความเห็นแก่ตัวเป็นต้นเหตุแห่ง
 วิกฤตการณ์ทั้งหลาย.

รากเหง้าของความเห็นแก่ตัว.

ที่นี้ก็จะได้ค้นถึงสิ่งที่เรียกว่าความเห็นแก่ตัว ซึ่งตรงกันข้ามจากความไม่เห็นแก่ตัว. ความเห็นแก่ตัว ความเห็นแก่ตัวนี้ มาจากอะไร มาจากอะไร. ขอให้ท่านทั้งหลายสนใจศึกษาถึงรากเหง้าของมันสักหน่อย ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจและแก้ปัญหาก็ได้.

ความเห็นแก่ตัวมัน มาจากการศึกษา แต่อันที่ออกนั้น ไม่สมบูรณ์, วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมประจำบ้านเรือนมันเปลี่ยนแปลง เด็กๆ เกิดมากก็มีแต่การส่งเสริมแวดล้อมให้เห็นแก่ตัว : หาของให้เล่น, หาของกินให้กิน ให้เอิร์ตอ่อย ให้พอใจ ให้เฟลิดเฟลิด, ความเอิร์ตอ่อย มันก็เริ่มสร้างความเห็นแก่ตัว เพราะจิตใจในความอ่อย, นี้เรียกว่า การศึกษาไม่ถูกต้อง ไม่รู้ว่าความเจริญทางวัตถุมันเพิ่มความเห็นแก่ตัว. เดียวนี้โลกทั้งโลกเพิ่มความเจริญทางวัตถุ, เพิ่มอย่างรุนแรงถึงขนาดเป็นอุตสาหกรรม, อุตสาหกรรมที่ทำเงินมากๆ ก็คือสร้างสิ่งที่ยั่ววนเฟลิดเฟลิดเอิร์ตอ่อยสนุกสนานขึ้น

มอมเมาคนในโลก. อุตสาหกรรมในโลก ก็คือเพื่อความ
เห็นแก่ตัวโดยไม่รู้สึกรู้สึ; ไม่ได้ใช้ธรรมะเข้ามาบอกให้รู้ว่า
มันเป็นการผิดเสียแล้ว.

อยากจะยกตัวอย่างหรือตั้งตัวอย่างง่าย ๆ สักตัวอย่าง
หนึ่งว่า มีพ่อแม่คนไหนบ้างที่พาลูกเด็ก ๆ เล็ก ๆ ไปที่ร้านที่
ขายของเด็กเล่น อันน้ำเล่น ประหลาดมหัศจรรย์น้ำเล่น,
แล้วก็แพงเหลือจะแพง เต็มไปทั้งร้านมีโหลพาราลานตาไปหมด ;
พ่อแม่คนไหนที่พาลูกไปที่ร้านขายของเล่นเหล่านั้น แล้วบอก
ให้ลูกรู้ว่า ทั้งหมดนี้เขามีไว้สำหรับทำให้เราโง่งนะลูกเอ๊ย แกจะ
เอาไหม ทั้งหมดนี้ทั้งร้านนี้ทุกอย่างที่น้ำเล่นนี้ เขามีไว้
สำหรับทำให้เราโง่ง ทำให้เราหลง ทำให้เราโง่งในความสนุกสนาน
เอวี่ตอร้อย. พ่อแม่คนไหนทำอย่างนี้บ้าง ? มันมีแต่พ่อแม่
ที่จะถามว่า แกจะเอาอันไหน, แกจะเอาอันไหนฉันจะ
ซื้อให้, แกจะเอาอันไหนฉันจะซื้อให้, ให้ลูกเลือกเอา
ที่ดีที่สุด แพงที่สุดอะไรอย่างนี้, เรียกว่ามันไม่ได้ตั้งจุดตั้งกัน
ชนิดที่ว่า จะมองเห็นสิ่งซึ่งมันเป็นโทษ มันเป็นภัย เป็น
อันตราย เป็นความโง่ง เป็นความหลง.

ของกินเอร็ดอร่อยก็เหมือนกัน พาไปที่ร้านอาหาร
 ร้านของกินของหวาน ร้านไอศกรีม ร้านอะไรที่จะบอกให้รู้ว่า
 ทั้งหมดคนมันมีไว้หลอกเราให้เราโง่, แล้วก็ทำอะไรกันดี.
 ถ้าจะกินกันบ้างก็ได้ไม่เป็นไร; แต่อย่าไปโง่ อย่าไปหลง
 อย่าไปติดมัน, จะกินบ้างก็ได้ไม่เป็นไร จะซื้อมากินบ้างก็ได้
 ว่ามันอร่อยอย่างไร มันแปลกอย่างไร; แต่ว่าอย่าไปโง่
 อย่าไปหลง อย่าไปติดมัน อย่างนี้จะเป็นการให้การ
 ศึกษาที่จะทำลายความยึดมั่น หลงใหลในความเอร็ดอร่อย
 สนุกสนาน ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งการเห็นแก่ตัว.

ที่นี้ การไม่ได้ใช้ธรรมะมาแก้ปัญหา ใช้แต่
 เล่ห์เหลี่ยมอุบายต่าง ๆ นานา มาแก้ปัญหาอ่อนเกินไปหมด
 มันก็แก้ไม่ได้, ไม่ได้ใช้ธรรมะมาเป็นอุบายสำหรับแก้ปัญหา.
 อย่างจะแก้ปัญหาทางอาชญากรรมทางอบายมุขนี้ ไม่ได้ใช้
 ธรรมะ, กลับไปใช้เป็นเครื่องมือหาประโยชน์ไปเสียอีก จะ
 ทหาญจากอบายมุข, มีอบายมุขให้มันมากขึ้น ในประเทศ
 หรือในโลก, อย่างนี้มันก็เพิ่มปัญหาไม่ใช่แก้ปัญหา. แต่
 เขาว่าเขาแก้ปัญหา, แก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ แต่มันเป็น
 การแก้ปัญหาอย่างโง่เขลา เอาแต่ความเห็นแก่ตัวหนักขึ้น

ไปอีกมาแก้ปัญหาค่าเห็นแก่ตัว มันก็ไม่เคยสำเร็จ
 ประโยชน์; ไม่เอาธรรมะมาแก้ปัญหามันก็มีปัญหา^๕มากขึ้น
 จนกระทั่งว่า ความนิยมในความสุขสนุกสนานเริ่ดอโรย
 ฟูมเฟือยในทางวัตถุนั้น ไปเป็นเครื่องบูชาไปเป็นที่บูชา
 ของคน ออกส่ำที่เรียนออกส่ำทำงานหาเงินมาก ๆ ก็เพื่อซื้อสิ่ง
 ฟูมเฟือย บำรุงบำเรอความสนุกสนานเริ่ดอโรยของตน
 ๕ ๕. ขอภัยที่จะพูดว่าทุกคน แทบทุกคนจะเป็นอย่างนั้น;
 อยากได้เงินเดือนแพง ๆ เพื่อจะมีความเป็นอยู่อย่างฟูมเฟือย
 อย่างสนุกสนานอย่างจะแข่งกับเทวดาอย่างนั้น, อย่างนั้นก็เรียก
 ว่ามันบูชาวัตถุนิยม. วัตถุนิยมกำลังครองโลก คือครอง
 จิตใจของมนุษย์, จิตใจของมนุษย์ก็ต่ำ ๆ ต่ำลงไปตามวัตถุ
 ที่มันกด จิตใจมันก็ไม่สูง; เมื่อจิตใจไม่สูงมันก็ไม่เป็น
 มนุษย์ มันก็เป็นได้แต่เพียงคน ดังที่กล่าวแล้ว.

ทำไมมันจึงเป็นกันอย่างนี้ อย่างน่าสมเพชกันอย่างนี้ ?
 ขอตอบว่า มัน ไม่มีความรู้ เพื่อจะควบคุมสัญชาตญาณ
 พื้นฐาน; ถ้าฟังแปลกหูไปบ้าง ก็ขอให้สนใจคึกคึก
 เพราะไม่มีความรู้ในการที่จะควบคุมสัญชาตญาณพื้นฐานของ
 คนนั่นเอง.

คำว่า สัญชาตญาณพื้นฐานก็คือความรู้สึกที่มัน
 เกิดขึ้นมาเองในสิ่งที่มีชีวิต, บรรดาสิ่งที่มีชีวิตแล้วก็จะ
 ต้องมีสัญชาตญาณ แล้วก็พื้นฐาน สำหรับเป็นที่ตั้งแห่ง
 ชีวิตที่เรียกกันว่า instinct หรืออะไรก็แล้วแต่. ขอให้ไป
 ศึกษาเรื่องนั้น ว่ามันมีสัญชาตญาณแม่บทพื้นฐานว่า
 มีตัวเรา มีตัวตน มีตัวเรา สำหรับจะยึดถือเป็นศูนย์กลางของ
 ชีวิต, แล้วก็จะได้ถนอมชีวิต, จะต้องหาอาหารให้มัน, จะต้อง
 สืบพันธุ์ไว้, จะต้องต่อสู้ป้องกัน ถู้อสู่มิได้ก็วิ่งหนี เพื่อความ
 มีตัวตน, มีตัวตนอยู่เท่านั้น.

นี่ ความรู้สึกเพียงว่ามีตัวตน มีตัวตนเท่านั้น
 เป็นสัญชาตญาณพื้นฐาน; ถ้าไม่มีชีวิตมันตาย มันตาย
 หมดแหละ มันต้องมีสัญชาตญาณพื้นฐานว่ามีตัวตน แล้วก็
 มีสัญชาตญาณลึกลงออกไป ว่ามันจะต้องหาอาหารมาให้
 ต้องกินอาหาร, ต้องสืบพันธุ์, ต้องต่อสู้, ต้องหนีภัย, ต้อง
 อะไรต่างๆ เพื่อชีวิตมันอยู่ได้. สัญชาตญาณพื้นฐาน
 มันมีแต่ความรู้สึกว่ามีตัวตน แต่ยังไม่เข้มข้นจนถึงกับ
 เห็นแก่ตน, มันมีความรู้สึกว่ามีตัวตนกลางๆ สำหรับเป็น

หน่วยศูนย์กลาง สำหรับความรู้สึกอื่น ๆ ที่จะแวดล้อมเข้ามา ให้ตัวตนรอดชีวิตอยู่ได้.

ฉะนั้น ขอให้เห็นใจว่า ชีวิตทั้งหลาย ระดับคนก็ตี ระดับสัตว์เครื่องจรรณาก็ตี ระดับต้นไม้ต้นไถ่ก็ตี มันมีความรู้สึกว่ามีตัวตนเป็นศูนย์กลาง, แล้วมันก็มี ความรู้สึกอื่น ๆ แวดล้อมเข้ามา ซึ่งเกิดได้เองเหมือนกัน, มันต้องการอาหาร ต้องการอาหาร ต้องกินอาหาร ต้องต่อสู้ ต้องหนีภัย ต้องอะไรต่างๆ มีรายละเอียดอยู่ในเรื่องราวเกี่ยวกับสัตตชาติญาณ ชาติศึกษาได้อย่างกว้างขวางออกไป. ในที่นี้ไม่ต้องการเรียน เรื่องนั้นโดยละเอียดออก เพราะว่าให้รู้แต่เพียงว่า มันมี สัตตชาติญาณพื้นฐานว่ามีตัวตน แล้วมันควบคุมไว้ไม่ได้.

สัตตชาติญาณพื้นฐานนี้มันขยายตัวออกไป จนกลายเป็นกิเลสคือความเห็นแก่ตน, สัตตชาติญาณพื้นฐาน ความรู้รอดชีวิตได้นี้ มันกลายเป็นความเห็นแก่ตน. นี้ถึงตอนที่ผิดแล้ว ตอนที่ลำบากแล้ว; ถ้าอบรมกันอย่างถูกต้อง สัตตชาติญาณพื้นฐานนี้มีตัวตนนั้น มันก็มา

ในทางเป็นโพธิ, เป็นโพธิ คือความรู้หรือสติปัญญา ไม่ใช่
 ความเห็นแก่ตน. มันมีทางแยกออกสองข้าง : ทางหนึ่ง
 ไปเป็นความเห็นแก่ตน เป็นกิเลสตัณหาสารพัด, ทางหนึ่ง
 ออกไปเป็นโพธิคือความรู้แจ้งตัวตนอย่างถูกต้องว่าเป็นอย่างไร
 แล้วก็ไม่เห็นแก่ตัวตน, เห็นแก่ธรรมชาติ ความถูกต้องเป็น
 อย่างไม่, อย่างนี้เราเรียกว่าโพธิ; ข้างนี้เป็นโพธิ, ข้างนี้
 เป็นกิเลส ทรงกันข้ามเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน.

ต้องมีธรรมะมากพอจึงจะแก้ปัญหาคือ.

ที่นี้ดูตามความเป็นจริง ว่าสัญชาตญาณนั้นมัน
 ไม่มีอะไรที่จะควบคุมมาแต่ในท้อง; เต็ก ๆ อยู่ในท้อง
 ไม่มีความรู้อะไรเลย, ผิดถูกชั่วดีอะไรไม่รู้เลย พอคลอดออก
 มาจากท้องแม่ ระบบประสาทต่างๆ ทางตา ทางหู ทางจมูก
 ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ นี้ก็เริ่มทำงาน, เริ่มทำงานมันก็
 สัมผัสสิ่งต่าง ๆ ถ้าอร่อยก็ถูกใจ, ถ้าไม่อร่อยก็โกรธเคือง;
 มันก็เกิดเป็นสองทางขึ้นมา คือทางความรักความพอใจ
 และทางความเกลียดชังความไม่พอใจ.

เมื่อมีความพอใจๆ ก็เกิดรู้สึกเป็นตัวกู ตัวกู
 ผู้พอใจ ตัวกูผู้พอใจ อยากรจะไต่ถามมากขึ้น อยากรจะสะสมไว้
 อยากรจะหาเอามาทุกอย่างโดยวิธีต่างๆ เป็นความเห็นแก่ตัว
 เป็นกิเลส. ส่วนที่จะรู้ว่า โอ มันอย่างนี้เอง มันต้องมี
 ความถูกต้อง มีความยุติธรรมเป็นโพธิ์นั้น มันไม่มีโอกาส
 มันไม่มีใครสอน; เพราะพอกลอดออกมาจากท้องแม่ มัน
 ก็มีแต่ของเล่นของกินของอรร้อยบำรุงบำเรอ. คนเลี้ยงดู
 รอบๆ ข้างก็คอยแต่จะบอกว่านี่ของลูก นี่ของแก อะไรก็
 ของแก, พ่อของแก แม่ของแก บ้านเรือนของแก อรร้อยของ
 แก ตุ๊กตาของแก อะไรๆ ก็เป็นของตนๆๆ. เด็กนั้นก็อึด
 เอาไว้ซึ่งความรู้สึกที่เห็นแก่ตนเพิ่มขึ้น—เพิ่มขึ้น, กว่าจะ
 เติบโตเป็นผู้ใหญ่รู้สึกผิดชอบชั่วดี มันก็เต็มอึดอยู่ด้วย
 ความเห็นแก่ตน มันจึงแก๊ยาก, จึงต้องมีธรรมะมากอย่าง
 เพียงพอที่เดียว ถึงจะแก้ความเห็นแก่ตนเหล่านี้ได้.

นี่ ปัญหาความยากลำบาก มันอยู่ที่ตรงนั้น ก็คือว่า
 สัญชาติญาณที่ติดมาแต่กำเนิดนั้น พอกลอดมาจากท้องแม่
 มันก็ถูกแวดล้อมไปแต่ในทางที่จะให้เห็นแก่ตน คือให้
 เกิดกิเลส เกิดเป็นกิเลสขึ้นมา; ส่วนที่จะให้เป็นโพธิ์ๆ

รู้อัจฉัย ทุกข์ อนาคต เช่นนั้นเองตามธรรมชาติ, อย่าเห็น
 แก่ตนจนทำผิดนั้นมันไม่มี, ไม่มีโอกาส; มันต้องปล่อย
 ให้คน ๆ นั้นทำผิดมาก ๆ จนมีชีวิตเดือดร้อน ๆ ๆ เป็นทุกข์
 มากเข้า ๆ เขาจึงสำนึกบาป ก็ก็จะกลับตัวเวลามันก็มากแล้ว
 มันก็ยาก. ความเห็นแก่ตัวมันหนาแน่นเสียแล้ว ก็ยาก
 ที่จะทำลาย, เราจึงต้องมีธรรมะมากที่จะมาแก้ไขความ
 เห็นแก่ตัว.

นี่คือ ปัญหาเฉพาะหน้าของเราทุกคน ที่จะต้อง
 ควบคุมแก้ไขความเห็นแก่ตัว ที่สะสมไว้มากมาย ตั้งแต่
 แรกเกิดมาจากท้องแม่จนบัดนี้และต่อไป; ส่วนที่ส่งเสริม
 ความเห็นแก่ตัวมันมาก มันจึงยาก จะต้องหาธรรมะให้
 มากพอกันจึงจะระงับความเห็นแก่ตัวนั้นได้.

นี่เราลองคิดดูว่า สิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามา ทางตา หู จมูก
 ลิ้น ใจ นี่มันมี แต่จะเข้ามาเพิ่มความเห็นแก่ตัว ให้แก่
 คนธรรมดา เขาจึงมีกิเลสมากขึ้น, มีกิเลสมากขึ้น, ไม่มา
 เป็นโพธิให้รู้ตามที่เป็นอย่างจริงว่า นี่มันสิ่งอย่างนี้ตามธรรมชาติ
 มันเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ยึดถือว่าตัวตนไม่ได้ ไม่มีใครสอน,

มันถูกลงโทษให้เกิดความทุกข์เพราะยึดมันเป็นตัวกูเป็นของกู พอเห็นแก่ตัวแล้วก็เป็นที่ทุกข์ แม้ไม่มีใครมาทำอะไรกันนอนไม่หลับ, นี่จึงนำไปสู่โรคทางจิตทางประสาท; ถ้าควบคุมไว้ไม่ได้ มันก็เบียดเบียนผู้อื่น นี่เรียกว่าปัญหาที่เลวร้ายของความเห็นแก่ตัว.

ฉะนั้นขอให้เรามีธรรมะให้มากพอ มากขึ้น ๆ ๆ เพื่อจะควบคุมความเห็นแก่ตัว อย่าให้มันมากขึ้น แต่ให้มันลดลง, แต่ให้มันลดลง เราจึงต้องมีแผนการ คือธรรมะ, เรียกว่าแผนการ ที่จะควบคุมความเห็นแก่ตัวด้วย, แล้วจะให้มันลดลง ๆ ด้วย.

ข้อนี้มันก็เป็นตามธรรมชาติ; ถ้าว่าความเห็นแก่ตัวมันเกิดขึ้น แล้วเราทำไปตามความเห็นแก่ตัว มันก็เพิ่มความเห็นแก่ตัวมากขึ้น; แต่ตรงกันข้ามถ้าความเห็นแก่ตัวมันเกิดขึ้น เราควบคุมไว้ได้ เรากำจัดเสียได้ ความเห็นแก่ตัวมันก็ลดลง ๆ, เรียกว่าในจิตใจในพื้นฐานแห่งจิตใจในสันดาน มันจะเพิ่มความเห็นแก่ตัวก็ได้มันจะลดลงก็ได้. มันมีหลักอยู่ว่า ถ้าเราควบคุมความเห็นแก่ตัวไว้ได้ที่หนึ่ง

มันก็ลดความเคยชินที่จะเห็นแก่ตัวลงไปหน่วยหนึ่ง; ถ้าเราปล่อยให้มันเป็นไปตามความเห็นแก่ตัวอีกทีหนึ่ง มันก็เพิ่มขึ้นมาอีกหน่วยหนึ่ง, มันมีแต่เพิ่ม มันไม่ค่อยจะมีลด ถ้าเราปล่อยให้ไปตามความเห็นแก่ตัว.

ต้องใช้สติสัมปชัญญะ บัญญา สมาธิให้มาก.

นี่ขอให้ท่านทั้งหลายสังเกตดูข้อนี้ไว้ว่า ปัญหายุ่งยากมันอยู่ที่ว่า ความรู้สึกทางสัญชาตญาณนั้น มันไม่เป็นกลาง เสียแล้ว, มันเปลี่ยนไปในทางที่จะเป็นกิเลส, เป็นความเห็นแก่ตัวมากขึ้น ๆ, จะกำจัดความเห็นแก่ตัวกันนี้ได้อย่างไร? ก็อย่างที่ว่า ต้องมีสติสัมปชัญญะ และปัญญาเท่านั้นจะช่วยได้. มีสติคือความระลึกได้ ตามความรู้ที่ได้เรียนมา ว่าความเห็นแก่ตัวเป็นอย่างนั้น, เป็นโทษเป็นอันตรายอย่างนั้น. รู้ว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นธรรมชาติ ไม่ควรจะไปโง่ไปหลงว่าเป็นตัวเป็นของตัวเป็นเห็นแก่ตัว, นี่เป็นปัญญา.

พอมีอะไรเกิดขึ้นในจิตใจ มีอะไรเข้ามากระทบ ทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือ

ทางใจ ก็มีสติเพียงพอ, สติเพียงพอที่จะรู้ว่า อ้าว, มันเป็นอย่างนั้นเท่านั้น หรือว่ามันจะทำให้เกิดกิเลส เกิดความรักความโกรธความเกลียดความกลัว ก็มีสติเพียงพอ, ไปชนเอาปัญญาที่ศึกษาไว้มาเผชิญหน้ากับเหตุการณ์ ที่เกิดขึ้น.

ปัญญาก็มาตั้งตัวอยู่ในลักษณะที่เรียกว่าสัมปชัญญะ, สัมปชัญญะ เผชิญหน้ากับเหตุการณ์ ที่จะมาทำให้เกิดกิเลสความเลวร้าย.

นี้ ถ้าวากำลังใจมันอ่อน, กำลังใจมันอ่อนไปก็มีสมาธิ, สมาธิมาเพิ่มกำลังให้แก่สัมปชัญญะ, สัมปชัญญะก็เข้มแข็งพอที่จะต่อสู้เหตุการณ์ คือไม่หลงไหลไม่โง่งงไปจนเกิดกิเลส, อย่างนั้นมันก็ป้องกันไม่ให้เกิดกิเลส ป้องกันไม่ให้เกิดกิเลสได้ก็รอดตัวไป.

ทำได้อย่างนี้ทุกที่ไป เมื่อมีอะไรเข้ามา ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ยอมให้ตกไปฝ่ายผิด คือฝ่ายกิเลส หรือที่เรียกว่าฝ่ายต่ำ เป็นธรรมชาติฝ่ายต่ำ ไม่ให้มันเป็นไป,

ให้มันอยู่ในความถูกต้อง คือมาในธรรมชาติฝ่ายสูง ก็มึ
จิตใจที่ฉลาดรู้ตามที่เป็นจริงมากขึ้นทุกที ๆ.

เราดำรงตนอยู่ด้วยสติสัมปชัญญะ บัญญา
สมาธิ; ถ้าสติไม่พอ ระลึกระไรได้ไม่ทันทั่วทั้ง ก็ฝึก
ให้มันมากเข้า, บัญญาถ้ามันไม่มากพอ ก็ศึกษาฝึกฝน
ให้มีมากเข้า สติเอาบุญญามาทัน เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น
เฉพาะหน้า เป็นสัมปชัญญะขึ้นมา ถ้ากำลังใจมันอ่อน จะ
ต้องเอาสมาธิมา, ถ้าสมาธิไม่พอก็ต้องฝึกสมาธิเข้า ก็
แปลว่า ฝึกสติกับสมาธิให้มากพอ เข้าไว้ให้มากขึ้น ๆ มัน
ก็จะพอใช้ในการเผชิญหน้า กับเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในชีวิต
เรา.

เมื่อมีอะไรเข้ามาเกี่ยวข้อง ทางตา ทางหู ทางจมูก
ทางลิ้น ทางกาย ทางใจแล้ว จะต้องจัดการให้ถูกต้อง อย่า
ให้เกิดความผิดพลาด เพิ่มความเห็นแก่ตัว คือธรรมชาติ
ฝ่ายต่ำ; แต่ให้อยู่ในความถูกต้อง หรือให้มันเป็นไป
ในทางธรรมชาติฝ่ายสูง ว่าควรจะทำอย่างไรให้มีความถูก
ต้อง, อย่าให้มันมีความผิดพลาด.

เข้าใจคำถูกต้องให้ตรง.

ที่นี้ก็จะอยากจะพูดถึงคำถูกต้องนี้สักหน่อย ที่ว่า ความถูกต้องนั้นคืออย่างไร. เตี้ยวนั้นมันก็มีปัญหา ใ้ไร ๆ ก็มีความถูกต้องของตัวเอง; แต่เขาหารู้ไม่ว่าความถูกต้องชนิดนั้นมัน เป็นความถูกต้องของกิเลส ของความไม่รู้. เป็นความถูกต้องของความไม่รู้. มันต้องเป็น ความถูกต้องของความรู้ จึงจะเป็นความถูกต้องที่แท้จริง. นี้ขอให้คิดดูเถอะว่า ความถูกต้อง นั้นมันก็ยังมีปัญหา เสียแล้ว; ยิ่งความถูกต้องทาง logic philosophy แล้วก็บ้าเลย มีเหตุผลอันไม่รู้จกจบจกสิ้น ว่าอย่างนี้ถูกต้อง อย่างนั้นถูกต้อง เกียกันอยู่ไม่มีที่สิ้นสุด มันก็เลยไม่มีความถูกต้องขึ้นมาได้.

ขอให้ ความถูกต้อง ง่าย ๆ ตามธรรมดา ตามธรรมชาติ ตามทางศาสนาเถิด; ถ้าจะเรียกว่า ถูกต้อง ๆ นั้นคือ ไม่เป็นอันตรายแก่ฝ่ายใด และมันมีประโยชน์แก่ทุกฝ่าย, อย่าเอาเหตุผลอย่างอื่นทาง logic ทาง philosophy อะไรมาพูดให้มันสับสนปนเปจนไม่รู้จะเอากันอย่างไร. เอาทางหลักศาสนาอย่างง่าย ๆ ว่า ถ้ามันไม่ทำอันตรายหรือเป็น

โทษแก่ฝ่ายใด, และมันเป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่ายแล้ว นั่นคือความถูกต้อง, นี่ทางธรรมทางศาสนาหรือทางจริยธรรมเขาถือกันอย่างนี้ ให้มันเกิดความถูกต้อง โดยหลักว่าไม่ทำอันตรายแก่ฝ่ายใด.

การที่จะตัดสินใจอะไรลงไป ว่าในกรณีนี้ควรทำอย่างไร มันก็มองดูที่ความถูกต้อง ว่ามันไม่เป็นอันตรายแก่ฝ่ายใด, แต่มีประโยชน์แก่ทุกฝ่าย, นั่นคือความถูกต้อง; ถ้าผิดจากนี้แล้วมันก็ไม่มีทางจะยุติ. ความถูกต้องทาง logic ทาง philosophy นี้มันไม่รู้จักจบ, มันมีเหตุผลที่จะมาแย้งกัน ได้เสมอ จนเขาล้อว่าเหมือนกับทางรถไฟ; *ทางรถไฟมีสองราง มีสองรางขนานกันไปไม่มีวันที่จะพบกัน.* นี่ทาง philosophy นี้มันไม่มีทางที่จะพบความจริง, มันจะขนานกันไปอย่างนี้เรื่อยไปไม่รู้จักจบ, เอาทางศีลธรรมทางศาสนากันดีกว่า ถ้ามันไม่ทำอันตรายแก่ฝ่ายใดเป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่าย แล้วก็ถือกันว่าเป็นความถูกต้อง.

ความเห็นแก่ตัวทำความพินาศแก่โลก.

ความเห็นแก่ตัว เกิดขึ้นแล้วก็ใคร่ครวญดูว่า มันจะมีผลอะไรเกิดขึ้นมา; เพียงแต่อยู่คนเดียวเท่านั้น ไม่

ต้องเกี่ยวข้องกับใคร ความเห็นแก่ตัวก็ทรमानใจ. ความรัก ความหวัง ความต้องการความเห็นแก่ตัว มันก็ทรमानใจ ขบกำัดจิตใจของบุคคลนั้น, อยู่คนเดียวแหละ แม้ว่ามีคนเดียว. ถ้ามันมีหลายคน มีสองฝ่ายแล้ว มันก็เอาเปรียบผู้อื่น, ทำอันตรายผู้อื่น แย่งชิงผลประโยชน์ของผู้อื่น ; ความเห็นแก่ตัวมันเลวร้ายอย่างนี้ ฉะนั้นจึงเรียกว่าไม่ถูกต้อง.

เดี๋ยวนีั การศึกษา ของโลก มันส่งเสริมความเห็นแก่ตัว เพราะมุ่งแต่จะได้ประโยชน์ที่ตนพอใจ : ระบบเศรษฐกิจในโลก ก็ตั้งรากฐานอยู่บนความเห็นแก่ตัว, มีเศรษฐกิจเพื่อจะเอาประโยชน์มาก ๆ ไปล้ก้ลวงประโยชน์ของผู้อื่น กอบโกยผลประโยชน์ของผู้อื่น, เอาเปรียบผู้อื่น, เรียกว่ามันเป็นเศรษฐกิจที่ส่งเสริมความเห็นแก่ตัว, มีรากฐานมาจากความเห็นแก่ตัว.

การเมือง ก็เหมือนกัน มัน มีรากฐานอยู่บนความเห็นแก่ตัว, ปฏิบัติการเมือง: ึวเห็นแก่ตัว เพื่อเอาประโยชน์ของผู้อื่นมาเป็นของตัวเอง; แม้จะสกปรกอย่างนี้ ก็ยังเรียกว่าการเมืองอยู่นั่นเองเพราะมันไม่มีคำอื่นเรียก ยังคงเรียกว่า

การเมืองอยู่นั่นเอง, การเมืองมันก็เป็นเรื่องของความเห็น
แก่ตัวไปเสียแล้ว.

แม้แต่ การปกครอง มันก็ค่อยๆ เป็นไปในระบบ
ของความเห็นแก่ตัว พรรคการเมืองก็เห็นแก่พรรคยิ่งกว่า
ชาติ; กล่าวพูดอย่างนี้ ใครจะคัดค้านก็คัดค้านเถอะ,
พรรคการเมืองทั้งหลายไม่ควรจะมีพรรคการเมืองเพราะเห็น
แก่พรรคของตนยิ่งกว่าเห็นแก่ชาติ; จะไม่เรียกว่าเห็นแก่ตัว
อย่างไร. รัฐบาลก็ต่อสู้เพื่อความอยู่ได้เท่านั้น ก็เป็นรัฐบาล
ที่เห็นแก่ตัว ไม่มีความถูกต้องอะไร, มันก็เลยได้ทะเลาะกัน
ไประหว่างรัฐบาลกับพรรคการเมือง. นี่ความเห็นแก่ตัวมัน
ร้ายกาจอย่างนี้.

เดี๋ยวนี้ ความเห็นแก่ตัวมันกำลังครอบคลุมทั้ง
โลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสงคราม, สงครามแล้วไม่มีอย่างอื่น
นอกจากความเห็นแก่ตัว. เดี๋ยวนี้เขาเห็นแก่ตัวกันมาก,
มากจนอยากจะครองโลกกันแล้ว, ก็คิดูบ้างเถอะ ความเห็น
แก่ตัวมันใหญ่ๆ จนถึงจะคิดครองโลกกันอยู่แล้ว. ฝ่ายซ้าย
ก็ดี ฝ่ายขวาก็ดี ฝ่ายนายทุนก็ดี ฝ่ายชนกรรมาชีพก็ดี มัน

ก็ควรจะครองโลกกันแล้วทั้งนั้นแหละ, แล้วมันจะพุกกันรู้เรื่อง หรือ; มึงก็อยากจะครองโลก, กูก็อยากจะครองโลก แล้วมันจะพุกกันรู้เรื่องที่ไหนล่ะ, ให้เจรจากันจนตายมันก็ไม่อาจจะตกลงกันได้ ถ้าไม่เลิกล้างความเห็นแก่ตัว.

ถ้าไม่เอาเรื่องของศาสนาเข้ามาทำลายความเห็นแก่ตัว แล้วโลกนี้จะต้องวินาศ, โลกนี้จะต้องวินาศ; โดยเฉพาะองค์การสหประชาชาติ ถ้าไม่เอาหลักของศาสนาที่ทำลายความเห็นแก่ตัวเข้ามาใช้แล้ว ทำงานไม่สำเร็จดอก; เพราะเป็นการประชุมผู้เห็นแก่ตัว, มาเถียงกันเพื่อรักษาประโยชน์ของตัว มันก็ทำอะไรไม่ได้, มันก็พุกกันไปพักเดียว ๆๆ เหมือนกับจับปูใส่กะตัง จับเท่าไร ๆ มันก็ไม่ได้, มันไม่สามารถจะทำได้ ถ้าไม่เอาหลักที่แท้จริงเข้ามา.

ศาสนาเท่านั้นทำลายความเห็นแก่ตัว.

ศาสนาทุกศาสนาเลย ทุกศาสนาเลย มุ่งหมายจะทำลายความเห็นแก่ตัว เหมือนกันหมดแหละ, ให้รักผู้อื่น แล้วไม่เห็นแก่ตัว นี่เป็นใจความสำคัญที่ทุกศาสนา

เหมือนกัน; แม้ว่าในแง่หนึ่งจะต่างกันบ้างก็ไม่ใช่ไร, วิธีที่จะทำลายความเห็นแก่ตัวมันจะต่างกันบ้างก็ไม่ใช่ไร แต่ที่ว่าความมุ่งหมายมันเหมือนกันหมด คือมุ่งหมายจะทำลายความเห็นแก่ตัว. ฉะนั้นเราก็ใช้วิธีใดวิธีหนึ่ง ที่เหมาะแก่เรา หรือแก่คณะของเรา ประเทศของเรา ทำลายความเห็นแก่ตัวให้ลดลงไปๆ; เมื่อทุกประเทศมันบรรเทาความเห็นแก่ตัวแล้ว มันก็จะพูดกันรู้เรื่อง.

เดี๋ยวนี้มันมีแต่จะหลอกลวงกันทั้งนั้น ที่เรียกว่าทำสัมพันธไมตรีอะไรกันบ้าง ก็เพื่อหาโอกาสหาประโยชน์ให้แก่ตัว ไม่ใช่เข้าใจจริงที่จะรักผู้อื่น, ที่เรียกว่าสัมพันธไมตรีคือหาโอกาสที่จะหลอกลวงผู้อื่น เพื่อจะได้ประโยชน์ของตัว แล้วก็ใช้ประโยชน์เพื่อความเห็นแก่ตัว ในโลกนี้จึงไม่มีสันติภาพ; เราจึงมีหัวข้อว่า สันติภาพของมนุษย์มันมีรากฐานอยู่บนความไม่เห็นแก่ตัว ซึ่งเป็นธรรมะสำคัญที่สุดเป็นหัวใจของทุกศาสนา.

แม้ว่าบางศาสนาจะถูกกล่าวหาว่าชั่วร้าย ก็ยังสอนเรื่องความรักผู้อื่น หรือความไม่เห็นแก่ตัว; มันอยู่ที่สาวก

ในศาสนานั้น ๆ ไม่ปฏิบัติตามต่างหาก มันเลยเสียชื่อ, เสียชื่อของศาสนานั้น ๆ ที่มารบกัันเองฆ่าฟันกันเอง, คนไม่เชื่อตามศาสนาของตัว ที่ล้วนแต่สอนให้ไม่เห็นแก่ตัว. ฉะนั้นเราอาศัยศาสนาเป็นหลักได้ เป็นที่พึ่งได้ เพราะว่าทุกศาสนาจะสอนความไม่เห็นแก่ตัว, ต้องการให้ทุกคนไม่เห็นแก่ตัว เพื่อควบคุมสัญชาตญาณกลางๆ ไว้ อย่าให้ไปในทางความเห็นแก่ตัว, แต่ให้ไปในฝ่ายตรงกันข้าม คือฝ่ายโพธิ์ ๆ.

ถ้าท่านรู้จักกิเลสดี แล้วก็จึงรู้เถิดว่า ที่ตรงกันข้ามกิเลสนั้นเราเรียกว่าโพธิ์; ฝ่ายนี้เป็นโพธิ์, ฝ่ายนี้เป็นกิเลส; ยังลำบากที่จะรู้จักโพธิ์ ก็ขอให้รู้จักกิเลสก่อน, ครั้นรู้จักกิเลสพอแล้ว ก็รู้ว่าตรงกันข้ามนั้นแหละคือโพธิ์. ถ้ากิเลสมันก็เห็นแก่ตัว ก็ทำไปตามความเห็นแก่ตัว, ถ้าโพธิ์มันก็เห็นแก่ธรรมะ เห็นแก่ธรรมะ ไม่เห็นแก่ตัว, เห็นแก่ธรรมะ คือความถูกต้อง, แล้วก็นำไปตามความเห็นแก่ความถูกต้อง จึงมีความถูกต้อง, ถูกต้องคือไม่เกิดโทษแก่ฝ่ายใดมีแต่ประโยชน์แก่ทุกฝ่าย ซึ่งตามคำสอนในหลักพระศาสนาก็เป็นอย่างนี้ทั้งนั้น.

ศาสนาคริสต์ียนมีสัญลักษณ์เป็นไม้กางเขน เราบอกเพื่อน ๆ ที่เป็นคริสต์ียนว่า นั่นนะคือพุทธศาสนาไว้, ไม้กางเขนคือพุทธศาสนา คือตัว I ยืนอยู่แล้วก็ตัดมันเสีย, cutting of the I คือศาสนาของคุณ นั่นคือพุทธศาสนา. เมื่อตัดตัวตนหรือความเห็นแก่ตนเสียแล้ว มันก็ไม่เห็นแก่ตัว ก็รักผู้อื่น ซึ่งพระเยซูเน้นมากที่สุด รักผู้อื่น ๆ, แล้วทางลึกซึ้งที่จะไม่เห็นแก่ตัวนั้น ก็อย่าไปหลงในความเอร็ดอร่อย, อย่าไปหลงในที่ตั้งแห่งความยึดมั่นถือมั่น. คำสอนของพระเจ้าเอง, พระเจ้าเองสอนอาถัมกับอ็อฟ, พระเจ้าสอนเอง ไม่ใช่คนอื่นสอน ว่าอย่ากินผลไม้ที่ทำให้รู้จักตัว รู้จักชั่ว แล้วจะตายนะ ถ้ากินผลไม้ที่ทำให้รู้จักตัวรู้จักชั่วแล้ว แกจะตายนะ. นี่พระเจ้าสอนเอง แล้วไม่ค่อยมีใครฟังไปฟังคำสอนของคนชั้นหลัง ๆ.

ถ้าว่าไม่รักตัวรักชั่ว ไม่ยึดติดยึดชั่ว แล้วมันก็ไม่เห็นแก่ตัว, มันเป็นกลาง มันอยู่ในความถูกต้อง, มันก็ไม่ใช่เป็นทุกซ์ทรมานมันก็คือไม่ตาย. รักดีก็เห็นแก่ตัวไปอย่างหนึ่ง, รักชั่วก็เห็นแก่ตัวไปอย่างหนึ่ง ทั้งสองฝ่ายแหละ ถ้าคุณหลงใน positive คุณก็บ้าชนิดหนึ่ง, คุณหลงใน negative

คุณกับข้าชนิกหนึ่ง. ถ้าคุณ ไม่หลงทั้งสองฝ่ายนี้ เรียกว่า
คุณ ไม่หลงในชั่วในดี แล้วก็ไม่มีทางที่จะเห็นแก่ตัว;
ถ้ามีตัวแล้วมันก็เห็นแก่ตัว บ้าคัมมันเป็นเท่าไร, ที่ว่ากันว่า
บ้าคัมมันนะ มันยิ่งกว่าบ้าธรรมดา; บ้าช้วนนั้นมันก็ไม่ไหว.
อยู่แล้ว แต่บ้าคัมมันก็ไม่ไหวเหมือนกัน; ฉะนั้น ไม่บ้า
ทั้งสองอย่างนั้นแหละคือความรอด.

นี่พระเจ้าบอกเอง บอกแท้ ๆ บอกตรง ๆ ยังไม่ค้อย
มีใครเชื่อ, ไม่ตีความกันอย่างนี้; ไปสนใจคำพูดคนชั้น
หลัง ๆ ก็ไม่แปลกไปจากนี้ แต่ก็ไม่ตรง ไม่หนักไม่จริงกว่า
ที่พระเจ้าบอกเอง, ว่าอย่า attach ที่ดีและที่ชั่ว, ไปกินผลไม้
ที่ทำให้รู้ตัวชั่ว คือโง่หลงไปยึดว่าดีว่าชั่ว, อยู่อย่างไม่ต้อง
มีศรัทธา มีแต่ความถูกต้องก็แล้วกัน ก็ไม่ต้องตาย คือ
มันไม่เห็นแก่ตัว.

คนบ้าดีก็เห็นแก่ตัวจัดไปตามคนบ้าดี, คนบ้า
ชั่วก็เห็นแก่ตัวจัดไปตามคนบ้าชั่ว. เราอย่าบ้า คืออย่า
ปล่อยให้เป็นกิเลส ที่ยึดมั่นถือมั่นหมายมั่นทางจิตใจนี้ เรียกว่า
มัน บ้า คือความยึดมั่นถือมั่นหรืออุปาทาน, ในพระพุท-

ศาสนาเรียกว่าอุปาทาน ยึดมันถือมันเอาด้วยความโง่; แต่ถ้าวรับเอามาพอดีด้วยสติปัญญา ไม่เรียกว่ายึดมันถือมัน ก็เรียกว่าสมาทาน มันก็มีประโยชน์. ฉะนั้น จะมีอะไรถือไว้เป็นหลัก ก็ถือด้วยความมีสติปัญญา เรียกว่าสมาทาน; อย่ายึดมันถือมันด้วยอุปาทาน ซึ่งเป็นความมืด.

ความเห็นแก่ตัวนั้น มันยึดมันถือมันด้วยอุปาทานเห็นแก่ตัวกู เห็นแก่ของกู ความรู้สึกที่เป็นตัวเฉยๆ สำหรับจะมีชีวิตนั้นมันผิดเสียแล้ว มันเลยออกไปเป็นความเห็นแก่ตัวกู—ของกู มันก็เป็นเหตุให้ไม่รักผู้อื่น, สามารถที่จะทำลายผู้อื่น เพื่อเอาประโยชน์ของผู้อื่นมาเป็นของตัวเอง.

ความรู้ในขั้นนี้ไม่เอามาเรียน ไม่เอามาสอนในการศึกษา สอนแต่หนังสือกับวิชาชีพ; อาตมาจึงกล่าวว่ามันเป็นการศึกษาหมาทางตัวมัน แล้วมันเป็นกันทั้งโลก, ประเทศไทยน้อยๆ นี้เป็นสุนัขตามกัน. ไปเอาการศึกษาของประเทศที่ใหญ่กว่ามาศึกษา เป็นหมาตามกัน มันก็ต้องพลอยตัดหางตามเขาไป.

เรื่องสุนัขหางด้วน เมื่อเด็กๆ เคยอ่านในนิทานอีสป :
หมาตัวหนึ่งมันติดกับทางขาด ก็เที่ยวบอกหมาตัวอื่นว่าหาง
ด้วนดี ดีกว่าหางยาว, ช่วยตัดกันเถอะ ก็มีหมาโง่ๆ ช่วยกัน
ตัดหาง. นี่ตัวเล็กๆ มันก็ต้องตามตัวใหญ่ๆ ถ้าประเทศ
ใหญ่ๆ มันมีการศึกษาหมาหางด้วน, ประเทศเล็กๆ มันก็มี
การศึกษาหมาหางด้วน. คุณอย่าพอใจกันนะ พยายามจะ
ต่อหางสุนัขบ้าง; ถ้ามาสวนโมกข์ก็มาหาวิธีต่อหางสุนัข
คือต่อหางการศึกษาที่มันด้วนอยู่ให้มันเต็ม คือรู้เรื่อง
ความไม่เห็นแก่ตัว, ไม่เห็นแก่ตัว เป็นรากฐานแห่ง
สันติภาพของมนุษย์.

จะพูดถึงอันสงส์ของความไม่เห็นแก่ตัว ประโยชน์
ของความไม่เห็นแก่ตัวมีมาก, พอเราเห็นแก่ตัวมันก็มี
ความหนัก : อะไรๆ ก็เป็นของตัว, ชีวิตก็เป็นของตัว ตัว
ก็เป็นของตัว, อะไรๆ ก็เป็นของตัว มีเงินทองข้าวของ
เกียรติยศชื่อเสียงก็เป็นของตัว มันก็เป็นของหนัก, เรียกว่า
เป็นภาระหนักของชีวิต, เป็น burden of life ^{นี้} ชนมาเลย
อะไรๆ มันอยู่บนหัวหมด. สังเกตดูให้ดี เรามีเงินนะ มีเงิน
มาก ถ้าเรายึดมันถือมันเงินมันมาอยู่บนหัวเรา; แม้ไป

ฝากไว้ที่ในธนาคาร แต่มันก็มาอยู่บนหัวเรา แล้วมันหนัก
 เท่าไร, ถ้ามีเงินหลายล้านจะหนักเท่าไร. ถ้าเราไม่ยึดมัน
 ถือมัน เงินมันอยู่ใต้ผ้าเท้าเรา, เงินทองทรัพย์สินสมบัติข้าวของ
 เกียรติยศชื่อเสียง, บุตรภรรยาสามีอะไรก็ตามใจ ถ้ายึดมัน
 ถือมันโง่แล้ว มันมาอยู่บนหัวเรา. ถ้าไม่ยึดมันถือมัน
 แล้วมันอยู่ใต้ผ้าเท้าเรา; อันไหนมันหนัก อันไหนมันเบา
 ก็ลองกคคดูเอง.

ฉะนั้น ผู้ที่เห็นแก่ตัวมันจึงนอนไม่หลับ ไม่ต้อง
 มีใครมาเกี่ยวข้อง ลำพังตัวมันเองมันก็นอนหลับยากแล้ว
 แทะละ, แล้วมันก็ได้เป็นโรคประสาทเพราะเหตุนี้. ที่นี้ถ้า
 มัน ไปเกี่ยวข้องกับคนอื่นเข้า มันก็เอาเปรียบคนอื่นทันที,
 ผู้เห็นแก่ตัวมัน เอาเปรียบคนอื่นทันที. ฉะนั้น ขอให้เรา
 เห็นโทษอันเลวร้ายของความเห็นแก่ตัว.

คำสอนที่ให้รักผู้อื่นนั้นมันถูกต้องที่สุดแล้ว, แต่
 เราจะสอนให้เลิกไปกว่านั้น เราบอกมูลเหตุของมันที่เรา
 ไม่รักผู้อื่นนั้นเพราะเราเห็นแก่ตัว, แล้วจึงมาดูความเห็น
 แก่ตัวนี้ให้เข้าใจ รู้จักว่ามันเลวร้ายที่สุด ยิ่งกว่าฆาตกร,

ยิ่งกว่าพญามารยิ่งกว่าอะไร จะต้องทำลายความเห็นแก่ตัวนั้นเสียให้ได้.

มูลเหตุแห่งความเห็นแก่ตัว.

ก็คู่ต่อไป ความเห็นแก่ตัวนั้นมันมาจากความโง่, ความโง่ที่มันค่อยสะสมขึ้นมาตั้งแต่แรกเกิดมาจากท้องแม่ ยิ่งรักดีเกลียดชั่ว, รักดีเกลียดชั่ว รักดีเกลียดชั่ว, แต่โดยมากมันก็รักดีเพื่อจะเป็นตัวของตัว; มันไม่ได้เกลียดชั่วเพื่อจะไม่ทำชั่ว แต่มันเอามาสำหรับโกรธ. ถ้าใต้อย่างใจมันก็รักไม่ได้ใต้อย่างใจมันก็โกรธ, มันก็มีแต่รักกับโกรธ รักกับโกรธ ฉะนั้น เราจึงเต็มไปด้วยอาการเหล่านี้ เป็นเครื่องวัดว่า ถูกต้องหรือยัง.

มีคำพูดไม่กี่คำ ช่วยจำไว้ด้วยว่า ความรัก อย่างหนึ่ง ความโกรธ อย่างหนึ่ง ความเกลียด อย่างหนึ่ง ความกลัว อย่างหนึ่ง ความวิตกกังวล อย่างหนึ่ง ความอาลัยอาวรณ์ อย่างหนึ่ง ความอิจฉาริษยาอย่างหนึ่ง ความหลง ความหึง เหล่านี้ เป็นเครื่องวัดที่ดี มีมากเท่าไรก็มีความเป็นมนุษย์น้อยเท่านั้น จนกระทั่งไม่เป็นมนุษย์.

ชีวิตนั้นมันถูกรบกวนด้วยความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว ความวิตกกังวล อลัชยาวรรณ อิจฉาริชยา หิงหวง นี่เป็นเครื่องวัดที่ดีที่สุด, อย่าวัดด้วยวิธี philosophy logic อะไรเลย. วัดด้วยความรู้สึกจริงๆ ในใจ ปรากฏอยู่แก่ใจอย่างนี้ มีความรักก็บ้าไปอย่างหนึ่ง ไม่จำเป็น, จะมีจะทำอะไรก็ได้ ไม่ต้องหลงรักให้มันบ้า, มีความโกรธมันก็บ้าไปอย่างหนึ่ง, ไม่ต้องโกรธ จะทำอะไรก็ทำ ทำโดยไม่ต้องโกรธ ไม่ต้องเกลียด เกลียดให้มันเหนื่อยทำไม, จะไปกลัวทำไม มันเช่นนั้นเอง จะต้องไปกลัวทำไม, จะต้องไปวิตกกังวลอลัชยาวรรณให้นอนไม่หลับทำไม, จะต้องไปอิจฉาริชยาทำไม ให้มันตึกกันพร้อมๆ ไปทั้งโลกไม่ดีกว่าหรือ พออิจฉาริชยา คนนั้นมันก็ถูกไฟเผาจิตใจ, พออิจฉาริชยาคนนั้นจะได้รับโทษมีไฟเผาจิตใจ คนที่ถูกอิจฉาริชยา还不知道เรื่องเลย ยังนอนหลับไม่รู้เลย; แต่คนที่อิจฉาริชยาเขานี้ร้อนเป็นไฟอยู่ในใจแล้ว. นั่นคือว่า ความเห็นแก่ตัวนั้นมันเผาตัวเองก่อน อย่างนี้; นี่ขอให้เรา รู้จักสิ่งเหล่านี้ เรา จะบรรเทาตกลงซึ่งความเห็นแก่ตัว โดยพิจารณาศึกษาให้

เห็นแจ่มแจ้งชัดเจนว่า ความเห็นแก่ตัว มันเลวร้ายอย่างนี้ เป็นศัตรูของมนุษย์, เป็นศัตรูของสันติภาพ.

แต่แล้วมันก็มีปัญหา, มีปัญหาที่ว่าเราอยู่ในโลกนี้ มันมีแต่สิ่งที่ยั่วยุให้เห็นแก่ตัว. ขอได้สนใจข้อนี้สักหน่อย ว่า เรากำลังอยู่ในโลกที่มีความลำบากที่สุด ที่จะทำลายความเห็นแก่ตัว; แม้ว่าศาสนาทุกศาสนาจะสอนให้ละความเห็นแก่ตัว มันก็ยากลำบากที่สุด ที่คนอยู่ในโลกสมัยนี้จะละความเห็นแก่ตัว, มันยากลำบากยิ่งกว่าคนในสมัยพระพุทธเจ้า ในสมัยพระเยซู ในสมัยพระโมฮัมหมัด หรือ สมัยโบราณนั้น. อย่างนั้นมันไม่สู้ยาก เพราะสิ่งยั่วยุให้เห็นแก่ตัวมันมีน้อย, แต่มันก็มี มันก็มีพอที่จะเห็นแก่ตัวได้เหมือนกัน. เดียวนี้อะไร ๆ มันก็ส่งเสริมกันแต่ในทางที่จะมีเงิน มีอำนาจมีวาสนา มีกำลัง มีความเฉลียวฉลาดในการที่จะกอบโกยประโยชน์ผู้อื่นเอามาเป็นของตัวเอง.

ข้อที่เราเจริญ ๆ นั้นแหละ ขอให้ระวังให้ดี ว่าความเจริญนั้นมันขึ้นอยู่กับความเห็นแก่ตัว, สร้างความเจริญ

ด้วยความเห็นแก่ตัว. โลกเจริญเพราะความเห็นแก่ตัว
 ของมนุษย์ มันอยากจะกินอร่อยยิ่งขึ้นไป, มันอยากจะแต่ง
 เนื้อแต่งตัวให้สวยยิ่งขึ้นไป, มันอยากจะมีบ้านเรือนให้วิเศษ
 ยิ่งขึ้นไป อะไรอย่างนั้นมันเป็นเหตุให้คิดความเจริญ ให้ความ
 เจริญมากขึ้น ความเจริญมากขึ้น มันเป็นความเจริญทาง
 วัตถุ. นี่มันกลับสวนทางกับความต้องการของพระเจ้า ที่
 จะอยู่อย่างสันโดษ คือพอดี ๆ ๆ. หลักศาสนาต้องการให้
 อยู่ให้พอดี ไม่มากไม่น้อย ไม่สูงไม่ต่ำ ให้พอดี แต่เดี๋ยวนี้
 เราต้องการความเอร็ดอร่อยที่มากยิ่งขึ้นไป.

สมัยนี้เรามีไฟฟ้าใช้กัน, มีไฟฟ้าใช้สะดวกสบาย;
 แต่โลกนี้ก็กลับมืด มืดยิ่งกว่าสมัยที่ไม่มีไฟฟ้าใช้. ถ้า
 ท่านทั้งหลายไม่เข้าใจ อาตมาก็จะไปคนเดียว บอกว่าสมัยที่มี
 ไฟฟ้าใช้นี้ โลกมันมืดกว่าสมัยที่ไม่มีไฟฟ้าใช้, ว่าโลกในสมัย
 ที่มีน้ำแข็งกิน; นี่มัน ร้อนกว่าโลกสมัยที่ไม่มีน้ำแข็ง
 กิน. ไปดูเขาเองในทางจิตใจ ว่าเมื่อมีไฟฟ้าใช้แล้วมัน
 หลอกให้ทำอะไร ให้เล่นอะไร ให้สนุกสนานอะไร, มันก็ยิ่ง
 มืดโง่ไปกว่าที่ไม่มีไฟฟ้าใช้.

เราไม่มีน้ำแข็งกิน, แต่เรามีความถูกต้องทางจิตใจ
 เราก็เย็นสบายกว่ายุคที่มันมีน้ำแข็งกิน.   เดี๋ยวนี้ เพียงแต่
 เรื่องไฟฟ้า กับ เรื่องน้ำแข็ง สองอย่างนี้มันก็ ทำให้หมด
 ความสงบ หมดความสงบสุข, มีวิกฤตการณ์แทน มีวิฤ
 มี่วิตโฮ มีรถยนต์มีอะไรต่างๆ หาเงินจนตายก็ไม่พอ
 แก่ความต้องการ. คนเหล่านั้นหาเงินเดือนมาก ๆ จนตาย
 มันก็ยังไม่พอจะซื้อของเต็มตามความที่มันต้องการ เพราะมัน
 ต้องการมากกว่านั้นเสมอ.

ในเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าตรัสว่า แม้ว่าภูเขาจะเป็นทอง-
 คำทั้งลูก, ภูเขาทั้งภูเขาเป็นทองคำ ภูเขาสักสองลูกเป็นทองคำ
 หมด ก็ไม่พอแก่ความต้องการของคน ๆ เดียว, แล้วคนมันก็
 ล้วนเป็นร้อย ๆ ล้านคน ให้ภูเขาเป็นทองคำสักสองลูกก็ไม่
 พอแก่ความต้องการของคนเพียงคนเดียว.   เดี๋ยวนี้ คนมัน
 ต้องการชนิดที่ไม่รู้จักจบ อย่างนี้;   แล้วความต้องการ
 อย่างไม่รู้จักจบอย่างนี้   มัน ขวนขวายคิดนึกแต่เรื่อง
 อย่างนี้ มันจึงเจริญ เจริญ ๆ มีอะไรออกมาแต่เรื่องอย่างนี้.

คือเจริญกันแต่ในเรื่องทางวัตถุ, และ ไม่เจริญในทางฝ่ายจิตใจ เพราะมันตรงกันข้าม.

ความเจริญในทางวัตถุ ต้องอาศัยกิเลสต้องอาศัยความเห็นแก่ตัว ต้องอาศัยความโง่กันที่สุดในที่สุด มาทำให้หลงให้หลง แล้วอยาก แล้วอยาก แล้วอยาก แล้วกัน แล้วกัน แล้วประคิษฐ์ แล้วประคิษฐ์ มันก็ออกมามากมาย, ล้วนแต่สร้างปัญหาทั้งนั้น. พูดย่างๆ ก็ต้องพูคว่า ยิ่งเจริญนั้นแหละยิ่งยุ่ง, ยิ่งเจริญนั้นแหละยิ่งยุ่ง, ไม่ต้องเจริญอยู่พอดีๆ นั้นแหละสงบ, ยิ่งเจริญยิ่งยุ่ง. นี่มันก็เป็นเรื่องที่น่าจะคิดแหละ; แต่เราก็ชอบความเจริญ บุษาคความเจริญ ไปศึกษาความเจริญ เอามาพัฒนาให้เป็นความเจริญ. เมื่อสำรวจดูแล้ว สิ่งที่พัฒนาขึ้นมาอันนี้เป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นเสีย ๙๐%, การพัฒนาที่พัฒนาอยู่นี้ เป็นความไม่จำเป็นเสีย ๙๐% จะจำเป็นได้ก็เพียงสัก ๑๐% แล้วโลกนี้มันจะไม่ยุ่งอย่างไร, มันยุ่งจนเป็นบ้า มันยุ่งจนเกิดปัญหาเพิ่มขึ้น.

ถ้าเราอยู่กันง่ายๆ, อยู่กันง่ายๆ อย่างสมัยโบราณนั้น ปัญหาไม่มีมากอย่างนี้, แล้ว อยู่กันอย่างเป็นกลุ่มน้อยๆ

เป็นหมู่บ้านน้อยๆ, อยู่ด้วยกันอย่างมหานคร มันก็จะมี
 ความสงบมากกว่านี้. เหมือนมหาดมคานธีเคยพูด อยู่กัน
 อย่าง village น้อยๆ นี้ อยู่ด้วยกันอย่างมหานคร มันก็จะมี
 ความยุ่งยากลำบากน้อย, มันปกครองกันง่าย มันดูแลกันทั่ว
 ถึง, แต่ที่ที่ดีที่สุด คือมันรักกันได้ มันรักกันได้ มันไม่แข่งขัน
 กันมาก จนเกลียดกันไปหมด, จนไม่มีใครรักใคร มีแต่รัก
 ทั่วๆ คนเดียวทำเดียว.

นี่ สัญชาตญาณที่เป็นตัวตนกลางๆ เพียงมี
 ชีวิตอยู่ได้ มันขยายเป็นความโง่ เป็นความเห็นแก่ตัว
 เห็นแก่ตน, มันไม่เป็นมีตัวตนเฉยๆ มันเห็นเห็นแก่ตนเห็น
 แก่ตัว, self เฉยๆ มันกลายเป็น selfish ขึ้นมา อย่างนี้
 ปัญหามันก็เกิด มันก็เห็นแก่ตัว, เห็นแก่ตัว.

จงศึกษาธรรมชาติ, ธรรมชาตินี้จะควบคุม instinct
 ตัวตนนั้นๆ ให้มันอยู่ในความถูกต้อง; ถ้าจะพัฒนา
 ขอให้พัฒนาไปในทางโพธิ, เป็นความรู้ถูกต้องยิ่งขึ้น, อย่า
 ไปทางกิเลสซึ่งเป็นความรู้ผิด มันจะเป็นเหตุให้เกิดความเจริญ
 ทางผิด.

ศึกษาความถูกต้อง อย่าหลงความเจริญ.

คำว่า เจริญ ๆ นั้น อย่าไปพิศมัยกันมากนัก ความเจริญ—วัตถุ ในภาษาบาลี มีความหมายแต่เพียงว่ามากขึ้น ๆ ไม่ได้รับผิดชอบว่าจะดีหรือชั่วผิดหรือถูก ; เพียงแต่ว่ามันมากขึ้น ๆ ก็เรียกว่าความเจริญ. ได้ยินคนเขาพูดว่า progress รากของศัพท์นี้แปลว่าบ่าก็ได้เนะ, progress ซึ่งแปลว่าความเจริญนั้นมันแปลว่าบ่าก็ได้ เพราะว่ามันมากขึ้น โดยไม่ต้องรับผิดชอบว่าผิดหรือถูก ชั่วหรือดี. ฉะนั้นเราอย่าไปหลงว่าเจริญ ๆ ๆ อย่างที่เด็ก ๆ กำลังหลงเลย ; ต้องรู้ว่าถ้ามันเป็นไปเพื่อความสงบสุขสันติภาพ แล้วก็จะเรียกว่าเจริญ ๆ ถูกต้อง. แต่มันมากขึ้นเฉย ๆ มากขึ้นเฉย ๆ จนมีปัญหาเต็มไปหมด นั้นมันคือความบ้า, ความเจริญกลายเป็นความบ้า, อย่างที่ที่สุดความเจริญก็มีใช้ความสงบ มีใช้ความสงบ.

เดี๋ยวนี้มันยากลำบากที่เราอยู่ในโลก ซึ่งมีเพื่อนร่วมโลกเป็นคนบ้ามากขึ้นทุกที; หยาบคายไหม? พูดอย่างนี้ ว่าอยู่ในโลก ร่วมโลกกับเพื่อนที่มีความเป็นบ้ามากขึ้นทุกที : บ้าสวยบ้างม บ้าสนุกสนาน เอรีดอร์อยทางการ

กินอาหาร ทาง การแต่งเนื้อแต่งตัว ทาง การมีบ้านเรือน มีรถยนต์ มีเครื่องใช้ไม้สอย, มันเป็นบ้ากันมากขึ้นทุกที, แล้วก็ชวนกันบ้าใหญ่ไปเลย, บัญหามันก็มาก ๆ ๆ จนแก้ไขไม่ไหว เห็นไหม? ไปเรียนมาสิ, ไปเรียนมาให้ปริญญายาวเป็นทาง สักกิโลเมตรหนึ่ง ก็แก้ปัญหาล่าช้าไม่ได้ เพราะว่ามันไม่ได้เรียนมาเพื่อจะลดความเห็นแก่ตัว, มันจะต้องรู้จักต้นเหตุอันแท้จริง ว่าปัญหามันมาจากความเห็นแก่ตัว.

ศึกษาธรรมะจะลดความเห็นแก่ตัว, มิใช่สิ่งอื่น.

จะนั้นเมื่อมาเรียนธรรมะกันเสียบ้าง เพื่อลดความเห็นแก่ตัวนี้ มันจะเริ่มถูกทาง. อาตมาก็เคยพอใจยินดีที่ทำงานทั้งหลายมาที่นี่เพื่อศึกษาธรรมะ, แล้วธรรมะมันก็ไม่มีอะไร มันไม่มีอะไรนอกจากความถูกต้อง. ความถูกต้องคือจะต้องลดความเห็นแก่ตัว ซึ่งมันมากเกินไปเสียแล้วให้เป็นเพียงความมีตัวที่ถูกต้อง, ความมีตัวที่ถูกต้อง อย่าถึงกับเห็นแก่ตัวเลย แล้วเราก็จะมีสันติภาพกันได้ในโลกนี้.

เดี๋ยวนี้ โลกผลิตสิ่งมอมเมา, สิ่งที่โลกผลิตขึ้นมาเพื่อยั่วจิตใจให้มอมเมา ผิดไปจากนั้นก็บ้งจ๋ายสงคราม. พุค

อย่างนี้พูดไม่กลัวใครตำว่าอุตสาหกรรมทั้งหลายในโลกนี้, มหาศาลในโลกนี้ อุตสาหกรรมพวกหนึ่ง ก็ผลิตสิ่งมัวเมา สิ่งมอมเมา มอมเมาคนให้เมาให้หลง, แล้ว อีกด้านหนึ่ง ก็ผลิตปัจจัยสงคราม เพื่อจะครองโลก, อุตสาหกรรมไม่มี อะไรมากกว่านี้ เพราะว่าอุตสาหกรรมนี้มันตั้งรากฐานอยู่บน ความเห็นแก่ตัว, อยู่บนความเห็นแก่ตัว ประเทศเล็ก ๆ ก็ตามกันประเทศใหญ่ ๆ กำลังจะผลิตสิ่งมอมเมา, กำลังจะผลิต ปัจจัยสงคราม, ไม่ได้ผลิตสิ่งที่เป็นปัจจัยแก่สันติภาพ เรื่อง ของสันติภาพนั้นมีคมหนักไปหมด, สับสนไปหมดแต่เรื่อง ที่จะเป็นไปเพื่อวิกฤตการณ์เพื่อความทุกข์นั้น กลับแจ่มแจ้ง โลงโถง, ช่วยกันค้นคว้าช่วยกันแลกเปลี่ยนความรู้เหล่านี้.

การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างชาติ ท่าน ทั้งหลายก็คงจะทราบดี, เท่าที่อาตมาคอยอ่านข่าวสังเกตสับ ฟังดู การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างชาติ คือ แลกเปลี่ยน ทำระบำบัลเลต์ที่แปลก ๆ วัฒนธรรมระหว่างชาติ, ระบำบัลเลต์ ที่แปลก ๆ จนคุณย่าคุณยายเห็นแล้วเป็นลมตายเลยนั่นนะ ที่ เหาามาแลกกัน เป็นวัฒนธรรมที่สูงสุดที่เหามาแลกกัน, เขา

ไม่ได้แลกรู้ที่จะให้เกิดสัมมาทิฐิ ความถูกต้อง ว่า จะควบคุมจิตใจอย่างไร.

บางทีเขาก็ใช้คำรวมๆ กันว่าจิตวิทยา, ถูกแล้ว แต่จิตวิทยาพวกหนึ่งมันเพื่อหลอกลวงเอาประโยชน์นะ, จิตวิทยาส่วนใหญ่ในโลกเวลานี้ ก็คือจิตวิทยาที่จะหลอกลวงเอาประโยชน์; แต่ถ้าจิตวิทยาตามแบบของศาสนานั้น มันเป็นจิตวิทยา เพื่อจะให้ประโยชน์ เพื่อจะสร้างสันติภาพ. จิตวิทยาทางศาสนาเพื่อจะสร้างสันติภาพในโลก แต่จิตวิทยาของมนุษย์สมัยนี้ เพื่อจะเอาประโยชน์ของผู้อื่นมาเป็นของตัวเอง; ฉะนั้นใช้คำๆ นี้ให้มันถูกต้อง ให้มันถูกต้อง สิ่งทั้งหลายมันสำคัญอยู่ที่จิตนั้นถูกต้องแล้ว, ถ้าควบคุมจิตได้ ก็ควบคุมโลกได้ ถ้าควบคุมจิตไม่ได้มันก็ควบคุมอะไรไม่ได้. ฉะนั้นเราเรียนรู้เรื่องจิต เพื่อจะควบคุมจิตให้ได้ ควบคุมไว้ในความถูกต้อง; เมื่อจิตถูกต้องแล้ว การกระทำทางกาย ทางวาจา ทางคำพูดอะไรต่างๆ มันก็ถูกต้องไปหมด, เราขอมีจิตที่ถูกต้อง.

สัมมาทิฐิ ช่วยแก้ปัญหาคือทุกชาติวรรณะ.

พุทธศาสนายึดหลักนี้เป็นสำคัญ ว่ามีจิตที่ถูก
ต้อง เรียกเฉพาะว่า สัมมาทิฐิ ๆ ๆ — ความเห็นที่ถูก
ต้อง; ความเห็นด้วยจิตด้วยใจที่แท้จริง ไม่ใช่เล่าเรียน
ไม่ใช่ intellect; แต่มันเป็น wisdom เป็น intuitive wisdom
ที่เห็นด้วยใจจริงที่ถูกต้อง. intellect นี้ไม่แน่ถ้าเรียนมา
ผิดมันก็ผิด มีความเห็นที่ถูกต้อง ว่าอะไรเป็นอะไร อะไร
เป็นอะไร อะไรเป็นอะไร อะไรเป็นเหตุของอะไร อะไรเป็น
เหตุของอะไร, อะไรเป็นผลของอะไร อะไรเป็นผลของอะไร,
นี่เห็นอย่างนี้อย่างถูกต้อง ก็เรียกว่ามีจิตถูกต้อง, ดำรงจิต
ไว้ถูกต้อง แล้วการกระทำก็จะถูกต้อง แล้วเราก็จะแก้
ปัญหาได้.

เราจะพูดจากันรู้เรื่อง จะพูดจากันรู้เรื่อง ว่าทุกคน
เลย ทุกคนเลยเป็นเพื่อน, ตามหลักพุทธศาสนาถือว่าเป็น
เพื่อน คือ มีเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นปัญหาอย่างเดียวกัน.
ทุกคนมีปัญหาอย่างเดียวกัน, มีความทุกข์อย่างเดียวกัน, จะ
เป็นคนไทย คนจีน คนฝรั่ง คนแขก มีกิเลสเหมือนกัน.

ขอให้ช่วยฟังดูให้ดีว่า จะเป็นไทย จีน แขนก ฝรั่งเศส ไรก็ตาม
 กิเลสนั้นเหมือนกันเลย, แล้ว ความทุกข์ก็เหมือนกันเลย;
 เช่นเดียวกับว่าเมื่อหัวเราะนี้แทบจะฟังไม่ออก ว่าเป็นไทย
 เป็นจีนเป็นแขกเป็นฝรั่งหัวเราะ เพราะเหมือนกันเลย. นี้
 ก็เช่นเดียวกัน; ถ้ามันเป็นกิเลสที่เกิดขึ้นในจิตแล้ว ไม่ว่าจะ
 เกิดที่ในจิตคนจีนคนไทยคนแขกคนฝรั่งแล้วเหมือนกันเลย,
 จะเป็นความทุกข์ ความทุกข์ทรมานใจ แล้วก็เหมือนกันเลย.

ธรรมะเป็นเรื่องของธรรมชาติ สามารถจะดับ
 ความทุกข์นั้นได้ เราควรจะเรียนรู้ไว้ เพื่อจะมาขจัดบัพเพ
 ออกไปเสีย, อย่ามีกิเลสและอย่ามีความทุกข์, เห็นว่าเรามี
 ปัญหาอย่างเดียวกัน อย่างนี้ว่า ทุกคนตกอยู่ในความทุกข์
 อย่างเดียวกันทั้งโลก เราเป็นเพื่อนกันดีกว่า ตามหลัก
 ของศาสนาต้องการให้เป็นเพื่อน, ในภาษาพุทธศาสนาเป็น
 เพื่อนการเกิด เป็นเพื่อนการแก่ เป็นเพื่อนการเจ็บ เป็น
 เพื่อนการตาย นี่เป็นเพื่อนความทุกข์ แล้วก็เพื่อนช่วยกัน
 ดับทุกข์, ทำให้ถูกต้อง ทำให้ถูกต้อง, ทำให้ถูกต้อง แล้วก็
 ดับทุกข์, เราเป็นเพื่อนกันดีกว่า.

ถ้าคิดอย่างนี้แล้วก็ไม่แยกกันดอก, ไม่แยกกัน
 เป็นนายทุนหรือเป็นชนกรรมาชีพ; เพราะนายทุนคน
 ไร่รายก็ มีกิเลส อย่างนั้น มีความทุกข์ อย่างนั้น, ชนกรรมา-
 ชีฟแสนจะยากจน ก็ มีกิเลสอย่างนั้น มีความทุกข์อย่าง
 นั้น, แล้วมัน เหมือนกัน. เราก็เห็นอกเห็นใจกัน ก็เลย
 รักใคร่กัน; นายทุนคนมั่งมีก็รักคนยากจนอย่างลูกหลาน
 ช่วยเหลือ, คนยากจนก็รักนายทุนอย่างบิดามารดาผู้จะช่วย
 มันก็รักกัน ไม่เกิดความเกลียดชังระหว่างคนมั่งมีกับคน
 ยากจน; มันก็รักกันได้เพราะว่ามันเป็นเพื่อนเกิด เพื่อน
 แก่ เพื่อนเจ็บ เพื่อนตายอย่างเดียวกันคิก มีกิเลสเผาหัวใจ
 อย่างเดียวกันแท้ ระหว่างคนมั่งมีกับคนยากจน มันก็รักกันได้.

ระบบธัมมิกสังคมนิยมจะช่วยให้เกิดสันติภาพ.

อย่างนี้เราจะเรียกชื่อระบบว่า ธัมมิกสังคมนิยม,
 นิยมสังคมนิยมที่ถูกต้อง *ธัมมิกะ* แปลว่า ถูกต้อง, *สังคมนิยม*
 คือ *นิยมสังคม* เพราะว่าเราจะต้องยอมรับสภาพสังคม.
 เราอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้ ใครคิดว่าอยู่คนเดียวในโลกได้
 คนนั้นบ้าเกินบ้า, ก็ลองคิดดูซิว่า ถ้าว่าเขาจะยกโลกทั้งหมด

ให้เราคนเดียวอยู่ อยู่คนเดียวนี้เราอยู่ได้ทีไหน; มันก็ต้องมีเพื่อน. ชีวิตมันอยู่ได้ด้วยความมีเพื่อน, สัตว์ไตรภพมันก็มีเพื่อน, ต้นไม้ต้นไม้นี้มันก็ต้องมีเพื่อน, มันอยู่คนเดียวไม่ได้ อยู่คนเดียวตัวเดียวไม่ได้. ต้องมีความถูกต้องในการที่จะอยู่ร่วมกัน เป็นธัมมิกสังคมนิยม. Dhammic socialism ระบบที่จะอยู่ร่วมกันอย่างถูกต้อง, ระบบที่จะอยู่ร่วมกันอย่างถูกต้อง เรียกว่าธัมมิกสังคมนิยม เพราะมีปัญหาอย่างเดียวกัน มีความทุกข์อย่างเดียวกัน. คนมั่งมีก็มี ความทุกข์นอนไม่หลับเหมือนกัน, คนจนก็มีความทุกข์นอนไม่หลับเหมือนกัน, มีความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว อิจฉาริษยา หึงหวงเหมือนกัน. นี้ก็จะต้องมองเห็นข้อนี้ แล้วมันก็จะรักกันได้; คนมั่งมีร่วมมือกับคนจน ทำงานได้ผลมาแบ่งปันตามสมควรที่สุด แล้วเหลือเอาไว้ช่วยสังคม.

นี่ฟังคุณให้ตีท่านทั้งหลายอาจจะไม่รู้จักคำว่าเศรษฐกิจ. คำว่า เศรษฐี ๆ ในครั้งพุทธกาล หากแปลเป็นภาษาอังกฤษไม่ได้นะ ไม่ใช่คนมีเงินแสนเงินล้านหรือไม่ใช่มีอย่างนั้น; เป็นเศรษฐกิจคือว่า ร่วมกับคนยากจนที่เป็น

บ่าวเป็นทาสเป็นไพร่ร่วมกัน, แล้วก็ทำงานผลิต แล้วได้ผลออกมา แล้วก็แจกจ่ายแบ่งปันกันอย่างพอใจที่สุด แล้วต้องมีส่วนเหลือไว้ช่วยสังคม, ช่วยสังคม ด้วยการตั้งโรงงาน; แล้วมีโรงงานนั้นแหละจึงจะเป็นเศรษฐกิจ, แล้วทรัพย์สินสมบัติที่เหลือก็เอาไปฝังไว้ พอว่าชาติแคลนจะได้เอามาใช้ เพราะมันไม่มีธนาคารที่จะฝากสมัยนั้น, ทรัพย์สินสมบัติเงินทอง ทองคำที่เหลือต้องเอาฝังกินไว้ เพื่อจะเอามาใช้ช่วยโรงงานเมื่อชาติแคลน.

เศรษฐกิจมีเงินมากมีอำนาจมาก ร่วมมือกับคนยากจนข้าทาสบริวาร ผลิตๆ แล้วก็ใช้แบ่งกันจนพอแล้วก็เหลือ, เหลือก็ช่วยสังคม ตั้งโรงงานช่วยเหลือคนที่พิการ หรือ ช่วยเหลือพระศาสนาให้ศาสนาอยู่ในโลก เพื่อช่วยโลก, นี่เขาเรียกว่าช่วยโรงงาน. เคียนั้นไม่มีเศรษฐกิจแล้วจะแปลเป็นภาษาอังกฤษคำไหนก็ไม่รู้, มันไม่ใช่ millionaire มันไม่ใช่ rich man ไม่ใช่อะไรอย่างนี้. เพราะว่าพวกมีเงินมากพวกคนมั่งมีมันไม่ทำอย่างนี้. พอมันมีเงินมากขึ้นมามันก็ใช้ลงทุนสุบเลือกคนอื่นเลย มันจะเป็นเศรษฐกิจได้ยังไง. ถ้าเป็นเศรษฐกิจ เขาก็จะต้องผลิตร่วมกับคนจน แบ่ง

กันใช้ เหลือทิ้งโรงงานช่วยโลก นี่เป็นเศรษฐกิจ. คุณลอง
หาคำแปลภาษาอังกฤษคำไหนมาใช้กับคำว่าเศรษฐกิจนี้ดูซิ ใน
ภาษาไทยก็ไม่มีตอก ต้องใช้คำว่าเศรษฐกิจไปตามเดิม.

เศรษฐกิจโดยตัวพญฺชนะตัวหนังสือ แปลว่า *ประเสริฐ*
ที่สุด, *ประเสริฐที่สุดคือคำว่าเศรษฐกิจ*. ถ้าเราหากคนอย่าง
ที่ว่าอย่างนี้ไม่ได้แล้ว ก็พูดได้ว่าเดี๋ยวนี้ในโลก ไม่มีเศรษฐกิจ
แม้แต่สักคนเดียว, จะหาเศรษฐกิจมาทำหายหอดคทาไม่ได้.
ที่เขาเรียกว่ามหาเศรษฐกิจ—มหาเศรษฐกิจนั้น เรียกกันอย่างโง่เขลา
ไม่รู้ว่าคำว่าเศรษฐกิจแปลว่าอย่างไร. มันต้องร่วมกับคน
ยากจน ผลิตออกแล้วแบ่งกันเพียงพอ แล้วเหลือไว้
สำหรับช่วยโลก ช่วยคนยากจนช่วยศาสนาช่วยอะไรนี้
จึงจะเรียกว่าเศรษฐกิจ. เราไม่มีเศรษฐกิจในโลกเวลานี้
มีแต่นายทุนสูบเลือดเสียโดยมาก, หรือมั่งมีอยู่เฉยๆ ไม่ถึง
กับว่ามีหลักการอย่างนี้ มันจึงไม่รักคนยากจน ยังพร้อมที่จะ
สูบเลือดคนยากจนเสียอีก จะเป็นเศรษฐกิจอะไรได้.

นี่คือโทษอันเลวร้ายของความเห็นแก่ตัวจนถึงที่สุด
แล้วเห็นไหม? คนมั่งมีที่สูบเลือดคนยากจน นั้นมันเป็น

ผลของความเห็นแก่ตัวที่เลวร้ายที่สุดแล้ว ที่ศาสนาทุกศาสนาเกลียดชังที่สุด จะขจัดออกไปเสียให้มันหมดไปจากโลกความเห็นแก่ตัว. นี้อาตมาจึงมาพบกับท่านทั้งหลายในวันแรกนี้โดยหัวข้อว่า สันติภาพของมนุษย์ตั้งรากฐานอยู่บนความไม่เห็นแก่ตัว.

....

....

....

ที่นี้คำสุดท้ายที่จะพูดกับท่านทั้งหลาย ก็ขอถามว่า หลักการอย่างนี้ระบบอย่างนี้มันบ้าไหม? มันเป็น ideal มากเกินไปกว่าที่จะปฏิบัติได้ไหม? หรือมันเป็น practical ที่อาจจะประยุกต์ได้จะปฏิบัติได้; ถ้าเห็นว่ามันดีเกินไปมันบ้า แล้วก็ไม่ต้องเอา ไม่ต้องรับเอาไป, แต่ถ้าเห็นว่ามันอยู่ในวิสัยที่มนุษย์จะปฏิบัติได้แล้ว ขอร้องให้ช่วยสนใจ, ช่วยทำความเข้าใจ แล้วช่วยบอกกล่าวกันให้ทุกๆ ว่า เดียวนี้โลกเรา^{นี้} อยู่ในลักษณะที่จะต้องช่วยกันกำจัดความเห็นแก่ตัวแล้ว, มุ่งหมายจะให้ทุกคนมันรักกันได้ ให้นายทุนรักชนกรรมาชีพได้. หรือจะพูดอย่างสำนวนศาสนาว่า ให้สิงโตมันเล่นหัวกับลูกแกะได้; ถ้าบ้านเราก็ต้องพูดว่า ให้แมวมันเล่นหัวกับหนูได้; มุ่งหมายไปอย่างนั้น มันจะได้

เท่าไรมันก็แล้วแต่ คือว่า จะสร้างความรักอันแท้จริง ความไม่เห็นแก่ตัวอันแท้จริงขึ้นมาๆ.

ขอให้ควบคุมสัญชาตญาณที่มีตัวตน อย่าให้
งอกไปในทางฝ่ายเห็นแก่ตัว, แต่ให้งอกไปในทางฝ่ายที่
เป็นโพธิ; รู้อย่างถูกต้องแท้จริงว่า เราต้องรักกัน เรา
ต้องเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน, เราต้องมีการ
ประพฤติกปฏิบัติต่อกัน ในลักษณะอย่างนี้, นี้เรียกว่าปัญหา
เฉพาะหน้าในโลกปัจจุบันนี้ เป็นคำสำคัญ ที่อาตมาเห็นว่า
สำคัญที่สุดกว่าสิ่งใดในเรื่องของความเลวร้าย ซาตาน พญามาร
ความเลวร้ายใดๆ มารวมอยู่ที่ความเห็นแก่ตัว selfishness
ในโลกที่หนาแน่น, ขึ้นทุกที เขาจึงทำลายพระเจ้าไม่นับถือ
พระเจ้า, ไม่นับถือความถูกต้อง ไม่เคารพนับถือความรัก
ผู้อื่น หรือความไม่เห็นแก่ตัว.

ขอร้องเพียงว่า วันนี้เราพูดกันเรื่องคำๆ เกี่ยวกับ
ความเห็นแก่ตัว คือความเลวร้ายที่สุดของคน, ไม่ใช่ของ
มนุษย์. ถ้าเป็นมนุษย์ต้องไม่เห็นแก่ตัว พอสมควร,
ถ้ายังเป็นคนๆ อยู่ก็เอาเถอะ เชิญเห็นแก่ตัวไปตามสบายใจ.

ขอพูดกันอย่างนี้ว่า เราพิจารณากันถึง ความไม่เห็นแก่ตัว
 ว่าเป็นวิถีทางเดียวเท่านั้น ที่จะช่วยให้มนุษย์รอดได้.
 ขอให้ศึกษาถึงเรื่อง ความไม่เห็นแก่ตัว ให้เป็นเรื่องสำคัญ
 ที่สุด เป็นการศึกษาที่ยังขาดอยู่, เอาเรื่องนี้มาใส่เข้าในการ
 ศึกษา การศึกษาก็จะสมบูรณ์.

เราดูวรรณกรรมผลิตภัณฑ์ของยูเนสโก *ไม่เห็นมี*
เรื่องของศาสนา เรื่องความไม่เห็นแก่ตัวเลย มีเรื่องอะไรก็
 ไม่รู้ซ้ำ ๆ กับที่มีอยู่แล้ว ล้วนแต่ส่งเสริมความเห็นแก่ตัว
 ๕๕ ๕๕ ๕๕. ความรู้เหล่านั้นส่งเสริมความเห็นแก่ตัวทั้งนั้น,
 ไม่เอาเรื่องความไม่เห็นแก่ตัว ความรักผู้อื่นมาพูดมาโฆษณา
 ให้เป็นที่รู้จักทั่วโลก, แล้วโลกนี้มันก็จะพูดกันรู้เรื่อง.
 ๕๕ ๕๕ ๕๕. เตียวหนี่พูดกันไม่รู้เรื่อง เจริญสันติภาพกันก็ครั้งก็หนี่ไม่รู้เรื่อง
 ๕๕ ๕๕ ๕๕. เพราะว่าความเห็นแก่ตัวมันอัดอยู่ในใจ มันพร้อมที่จะต่อสู้
 เพื่อเอาของผู้อื่นมาเป็นของตัว เพราะความเห็นแก่ตัว.

ขอหวังว่า ท่านทั้งหลายได้นั่งกลางดินแล้ว ได้นั่ง
 กลางดินแล้ว ที่นี้ได้นั่งกลางดินแล้ว, ดินเป็นที่ประสูติของ
 พระพุทธเจ้า เป็นที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า, เป็นที่สั่งสอน

ของพระพุทธเจ้า เป็นที่อยู่ของพระพุทธเจ้า, เป็นที่ตายของ
 พระพุทธเจ้า, ธรรมะทั้งหลายเกิดกลางดิน สอนกันกลางดิน,
 เราได้ทำดีที่สุดในส่วนนี้แล้ว. ขอให้ท่านทั้งหลายเข้าใจ
 เข้าใจความไม่เห็นแก่ตัว, กลียดชังความเห็นแก่ตัว, รัก
 ความไม่เห็นแก่ตัว แล้วดำเนินชีวิตไปในลักษณะที่ไม่เห็นแก่
 ตัว ก็จะเข้าร่องรอยของพระธรรม, มีการศึกษาสมบูรณ์
 มีการปฏิบัติสมบูรณ์ ได้รับผลของการปฏิบัติสมบูรณ์ ไม่เสีย
 ที่ที่ได้เป็นมนุษย์ที่มีจิตใจสูง, แล้วก็มีความเจริญอกงามไป
 ตามทางของมนุษย์อยู่ทุกทีพาราตริกาลเทอญ ฯ

ขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้เพียงเท่านี้ ฯ ๑

ความสุขแท้เมื่อสิ้นสุดแห่งความสุข.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาควิสาขบูชา เป็นครั้งที่ ๒ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง ปกิณณกรรม ต่อไปตามเดิม, ก็มีหัวข้อย่อยเฉพาะในวันนี้ว่า “ความสุขแท้เมื่อสิ้นสุดแห่งความสุข”. ความสุขแท้เมื่อสิ้นสุดแห่งความสุข” ขอให้สนใจฟังให้ดี เช่นเดียวกับในครั้งที่แล้วว่า หลุดพ้นเสียจากความหลุดพ้น.

บรรยายธรรมประจำวันเสาร์ ภาควิสาขบูชา ณ ลานหินโค้งสวนโมกข์

๑๐ เมษายน ๒๕๒๕

[ปรารภและบททวน.]

นี่เป็นคำพูดพิเศษ เป็นคำพูดระดับสุดท้าย ที่จะใช้พูด สำหรับเรื่องอะไรก็ตาม; ถ้าจะเรียกว่า เป็นปรมัตถ์ ก็ยิ่งกว่าปรมัตถ์ หรือที่สุกที่สุดของปรมัตถ์. อาตมามองเห็นว่า ควรจะเป็นที่เข้าใจ, ควรจะเป็นสิ่งที่เข้าใจแจ่มแจ้ง แก่ท่านทั้งหลายผู้เป็นพุทธบริษัท; ถ้ายังไม่ขึ้นมาถึงขั้นนี้ ก็เรียกว่า ยังไม่ถึงขั้นสุดท้ายของความรู้เรื่องนั้น ๆ. เามาพูดที่ละเรื่องในนามว่า *ปกิณณกรรม* คือ *กรรมปกิณณกะ* เฉพาะเรื่อง ๆ, เป็นเหมือนกับว่าสรุปยอดของเรื่องนั้น ๆ หรือว่าเป็นการทดสอบตัวเองดู.

ผู้ฟังทุกคน ควรจะทดสอบตัวเองดู ว่าเข้าใจเรื่องนั้นหรือไม่? ถ้าไม่เข้าใจ ก็เรียกว่า ยังไม่เข้าใจเรื่องนั้น ๆ ที่เอามาพูด. ถ้าว่ามันไม่เข้าใจเสียจริงๆ ก็บั่นกันไว้คนละครึ่ง: อาตมาโง่สักครึ่งหนึ่งว่าเอาเรื่องที่มีมันสูงเกินไปมาพูด แล้วเขาไม่เข้าใจ, ให้ท่านผู้ฟังโง่สักครึ่งหนึ่ง ว่าฟังมานานแล้ว มันควรจะเข้าใจ มันก็ยังไม่เข้าใจ. อย่างนี้เรียกว่า บั่นกันไว้คนละครึ่ง. ทั้งภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา ขอให้อ่านหลักไว้ในลักษณะอย่างนี้ สำหรับฟังเรื่องที่จะพูดต่อไป.

ขอทบทวนเรื่อง หลุดพ้นเสียจากความหลุดพ้น. คนมักมีความยึดมั่นถือมั่นว่า มีตัวกูสำหรับจะหลุดพ้น แล้วเขาก็ปฏิบัติเพื่อให้หลุดพ้น; พอถึงระดับหนึ่งก็ถือว่ากูหลุดพ้นแล้ว, ว่ากูหลุดพ้นแล้ว; นั่นแหละคือความไม่หลุดพ้น. ต้องหลุดพ้นจากความรู้สึก ว่ากูหลุดพ้นแล้วนั้นเสียอีกชั้นหนึ่ง, ความรู้สึกว่ากูหลุดพ้นแล้วไม่มี จึงจะเป็นการหลุดพ้นที่แท้จริง; มิฉะนั้นแล้ว มันก็มาติดอยู่ที่ความรู้สึกว่า “กูหลุดพ้นแล้ว” คือมีความรู้สึกที่ตัวกูอยู่นั่นก็คือไม่หลุดพ้น เพราะมันมีตัวกูอยู่ มันติดอยู่ในตัวกู. ถ้าหลุดพ้นจากความรู้สึกว่าตัวกู มันก็ไม่มีความรู้สึกว่าตัวกู, มันจึงไม่มีตัวกูผู้ติดหรือผู้หลุด. ถ้ายังรู้สึกว่ามีตัวกูผู้ติดก็ตาม, รู้สึกว่ามีตัวกูผู้หลุดก็ตาม คนนั้นมันก็ยังติดอยู่ในตัวกูผู้ติดหรือผู้หลุดคนเอง.

ฉะนั้นขอให้ หลุดพ้นออกมาเสียจากความหลุดพ้นอย่างมีตัวกูนั้นเสีย; มันเป็นความยึดถืออย่างไม่รู้ตัว จะเรียกว่าเป็นความโง่เขลาก็ได้ เพราะยังมีตัวกูสำหรับหลุดพ้นอยู่, ต่อเมื่อ ไม่มีความรู้สึกว่ามีตัวกู นั่นแหละ จึงจะเป็นการหลุดพ้นที่แท้จริง. ใจความสำคัญมันมีอยู่อย่างนี้.

เคี้ยวมันมีตัวเราเสียเรื่อย, ตัวเราสำหรับเกิด แก่ เจ็บ ตาย ยังมีอยู่นกระทั่งบัดนี้ แล้วก็ยังจะอ้างว่าหลุดพ้นแล้ว; มันมีตัวกูที่เตรียมไว้สำหรับจะตาย, แล้วมันจะหลุดพ้นจากตัวกูได้อย่างไร. ต่อเมื่อใด **ไม่มีความรู้สึกที่เป็นอุปาทานว่าตัวกูว่าของกู** เมื่อนั้นแหละจึงจะเรียกว่า **ไม่มีอะไรติด** เป็นการหลุดพ้นที่แท้จริง.

พูดอีกอย่างหนึ่งก็ต้องพูดว่า มันไม่มีใครติด มันไม่มีใครหลุด, ห่างจากตัวคนที่จะติดหรือจะหลุด, นั้นแหละจึงจะเป็นการหลุดพ้นที่แท้จริง เรียกว่าหลุดพ้นมาเสียจากความหลุดพ้นอีกต่อหนึ่ง. คนที่เขาคิดว่าหลุดพ้นนั้นมันไม่ใช่ความหลุดพ้น; เขาเข้าใจเอาเอง ว่าเขาเองหลงไหลเอาเอง ว่ากูหลุดพ้นแล้ว.

นี่แหละมันเป็นเรื่องทีละเยือกสักเท่าไร, เป็นเรื่องลึกซึ้ง เป็นเรื่องละเอียดของธรรมะสักกี่มากน้อย? ท่านทั้งหลายลองใคร่ครวญดู, แล้วก็เอาเรื่องของตัวเอเองนั้นแหละมาเป็นเรื่องสำหรับใคร่ครวญดู **ถ้าเรายังคิดว่า เรามีความเกิดเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเกิดไปได้** นี่มันคือติดอยู่ในความเกิด; พิจารณาว่าเรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่

ล่วงพ้นความแก่ไปได้ มันก็ติดอยู่ในความแก่ หรือว่าเรา
มีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ มันก็ติด
อยู่ในความตาย; ไม่มีความหลุดพ้น, ตัวเองก็รู้สึกว่
ไม่หลุดพ้น.

ทีนี้ ถ้าได้อาศัยพระพุทธเจ้าเป็นกัลยาณมิตร ตามที่
พระพุทธองค์ตรัสไว้, ท่านตรัสว่า อาศัยตถาคตเป็นกัลยาณ-
มิตรแล้ว จะหลุดพ้นจากความเกิด ความแก่ ความเจ็บ
ความตาย; มันหลุดพ้นได้อย่างไร? อาศัยพระองค์เป็น
กัลยาณมิตรแล้ว ก็รู้กันว่า อ้าว, ไม่มีตัวเรา ไม่มีตัวกู;
เพราะไม่มีตัวเรา ไม่มีตัวกู มันก็หลุดพ้นจากความเกิด
ความแก่ ความเจ็บ ความตาย. ถ้าเราไม่ได้อาศัยพระพุทธ-
เจ้าเป็นผู้แสดงธรรมเรื่องนี้ แล้วก็ไม่ได้หลุดพ้นจากความยึดมั่น
ถือมั่น ว่าตัวกู.

ครั้งได้ฟังคำสอนของพระพุทธเจ้า รู้ตามที่เป็น
จริงว่า โดยแท้จริงนั้นมันไม่มีตัวกู, มันก็เลยไม่มีใคร
เกิด ใครแก่ ใครเจ็บ ใครตาย. นี่แหละคือข้อที่พระองค์
ตรัสว่า อาศัยตถาคตเป็นกัลยาณมิตรแล้ว สัตว์ที่มีความเกิด
จะพ้นจากความเกิด, สัตว์ที่มีความแก่ จะพ้นจากความแก่,

สัตว์ที่มีความเจ็บ จะหลุดพ้นจากความเจ็บ, สัตว์ที่มีความตาย
เป็นธรรมดา จะหลุดพ้นจากความตาย. เป็นธรรมดา,

นี่เป็นเรื่องที่แสดงแล้วในวันก่อน ถ้าไม่เข้าใจ
ก็คิดว่าจะไม่มีหวัง ที่จะเข้าใจ. เรื่องที่จะแสดงต่อไปตาม
ลำดับ จึง ขอให้ทบทวนว่า เข้าใจเรื่องหลุดพ้นเสียจาก
ความหลุดพ้นก่อนเถิด แล้วจะได้เข้าใจเรื่องที่จะได้บรรยาย
เป็นเรื่องที่ ๒, ที่ ๓ สืบต่อไป, แล้วท่านก็จะเห็นว่า เป็น
ธรรมะเฉพาะข้อเฉพาะเรื่อง ในระดับสูงสุด.

ที่ว่า หลุดพ้น ๆ นั้น มันก็สูงสุดอยู่ที่ว่า หลุดพ้น
เสียจากความหลุดพ้น, หลุดพ้นเสียจากความรู้สึกว่าเป็น
หลุดพ้น. นี่เราได้ยินได้ฟังกันมามาก ว่าเรารู้ว่าเรา
หลุดพ้น อย่างนี้ เป็นคำถามที่กำกวม, ถ้ามีการบรรลุ
พระอรหันต์ รู้ว่าพรหมจรรย์จบ หลุดพ้นแล้ว มันเป็น
แต่เพียงจิตรู้สึกว่าเป็น จิตหลุดพ้นแล้ว ไม่มีตัวเรา ไม่มีตัวกู
ก็รู้ว่า เต็มวันจิตถึงระดับวิสังขาร ไม่มีอะไรมาปรุงแต่ง
จิต ให้เกิดความรู้สึกว่าเป็น ตัวเราหลุดพ้น, หรือตัวเราไม่
หลุดพ้น อีกต่อไป. จิตขึ้นไปถึงระดับ ที่อะไรจะมาปรุงแต่ง
ให้เกิดรู้สึกว่าเป็นตัวเราไม่ได้อีกต่อไป, เรียกว่ามันถึงจุดสุด

ของความหลุดพ้น เรียกว่าหลุดพ้นจากความรู้สึกว่ามีตัวตน สำหรับจะเป็นอย่างไร ไม่มีความคิดนี้ความรู้สึกว่า มีตัวตนสำหรับ จะแก่ จะเจ็บ จะไข้ จะตาย เป็นต้น. นี่เป็นเรื่องหลุดพ้น เสียจากความหลุดพ้น.

[เริ่มการบรรยายครั้งนี้]

ที่^๕จะมีหัวข้อว่า สุขเมื่อสิ้นสุดแห่งความเป็นสุข, สุขแท้จริงถึงที่สุด ต่อเมื่อหมดความรู้สึกว่า เรามีความสุข. ถ้ายังรู้สึกว่ายสุขหนอ สุขหนออยู่ ยังเป็นเรื่องมีตัวตน, รู้สึก ยึดถือว่าเป็นสุข; แม้จะมีเรื่องว่า พระอรหันต์รู้สึกเป็นสุข ท่านก็ไม่ได้มีความรู้สึกว่ายตัวตนเป็นสุข, รู้แต่ว่าจิตมัน หลุดพ้นแล้วจากการปรุงแต่ง จึงไม่มีวิเวกแห่งความทุกข์.

นี่^๕เป็นเรื่องที่มีความลึกเท่ากัน, มีใจความสูงสุด เท่ากัน ว่าจะ เป็น สุขแท้จริงนั้น เมื่อไม่มีความรู้สึกว่ายเรา เป็นสุข. ถ้ายังมีความรู้สึกว่ายเรามีอยู่ และเราเป็นสุข นั้นยังไม่ใช่ความสุขที่แท้จริง; เพราะมันยังยึดถือในตัวเรา เป็นของหนักอยู่, แล้วยังจะยึดถือในความหมายของความสุข นั้น เป็นของหนักอยู่; จิตชนิดนี้ยังไม่หลุดพ้น จึงว่า ความสุขแท้จริง ก็คือความสุขชนิดที่ไม่มีตัวตนผู้มีความสุข.

จิตไม่คิดว่ามีตัวเราผู้มีความสุข นี้เรียกว่าความสุขชนิดที่ไม่มี
ตัวใครเป็นผู้สุข, หรือเป็นเจ้าของความสุข.

๖๕๕ ยังยึดถือเรื่องความสุขจะไม่พบนิพพาน.

ท่านควรจับมาว่าตัวเราเอง ๕ กุศลของตัวเองนั้น ;
ยังมีตัวกูอยู่, ยังมีตัวกูปรารถนาความสุขอยู่, ๕ อุตสาห์มา
พึงเทศน์, ๕ อุตสาห์มาศึกษา ก็เพื่อว่า ตัวกูจะได้รับความสุขอยู่,
๕ ยึดถือตัวตน และยึดถือความสุข ตั้งแต่ต้นไปที่เดียว. ๕ ครั้น
๕ ไขความทุกข์ชนิดใดมา ก็ยึดถือเป็นความสุขของกู; ๕ แม้แต่
๕ ความสุขชั้นต่ำ ๆ ๕ ไขอยู่ตักกินดื่มเงินใช้ ก็ยึดถือว่าเป็นความสุข
๕ ของกูเสียแล้ว, ๕ ยังมีความสุขสูงขึ้นไป ก็ยังมีการยึดถือมากขึ้น.

ถ้ามีความสุขสูงขึ้นไป ๕ ในระดับสุขเกิดแต่สมาธิ
๕ เป็นต้น ก็ยังยึดถือมากขึ้น, ๕ หรือว่าถ้ามันเกิดว่างจากกิเลส
๕ ขึ้นมาในบางครั้งบางคราว มันก็ยังยึดถือว่าเป็นความสุข
๕ มากขึ้น มันก็ติดอยู่ที่ความสุขที่ตนยึดถือ, ๕ และความรู้สึกว่า
๕ มีตัวตนที่เป็นเจ้าของความสุข. ๕ ฉะนั้น ความสุขที่แท้จริง
๕ นั้นจะมีได้ ก็ต่อเมื่อไม่มีความรู้สึกว่า ๕ เราเป็นสุข
หรือใครเป็นสุข.

นี่เป็นความรู้หรือการศึกษาที่เป็นการเรียนรู้ لذ
 อย่างยิ่ง, ไม่มีวิธีไหนที่จะเรียนรู้ได้อย่างยิ่งเหมือนวิธีนี้แล้ว
 ก็รู้ว่า คนมีความยึดมั่นถือมั่นอยู่ในสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งความ
 ยึดมั่นถือมั่น. สรุปลงแล้วก็คือ ความสุขนั่นเอง แม้ใน
 อนาคตก็คอยจ้องจะยึดมั่น, ที่แล้วมาแต่หนหลัง ก็ล้วนแต่
 เต็มไปด้วยความยึดมั่น, เกียวนี้ก็หมายมั่นยึดมั่น และใน
 อนาคตก็จะยึดมั่นถือมั่นว่า กูจะมีความสุข หรือกูจะบรรล
 พระนิพพานแล้วก็หมายมั่นในความสุขที่เป็นพระนิพพาน.
 อย่างนี้จะไม่มีวันพบบันกับความสุขที่เป็นพระนิพพาน
 หรือความสุขที่เป็นความสุขสูงสุดแท้จริง คือว่างจาก
 ตัวตน.

ต้องไม่มีสังขารปรุงความรู้สึใจ ๆ จึงจะถูก.

เราจะพูดกัน อย่างลัดสั้น อย่างที่เรียกว่า ทางลัด
 เรียนลัด สั้นที่สุด อย่างรุนแรงอย่างนี้ จึงต้องพูดให้บัด
 ทิ้งไปเสียให้หมด สำหรับสิ่งที่จะเป็นตัวตน และสิ่งที่จะมา
 เป็นของตน, ให้ว่างจากความนึกคิดปรุงแต่งอะไร ๆ
 ขึ้นมาเป็นตัวตน หรือมาเป็นของของตน เรียกว่าไม่มี
 สังขารการปรุงแต่ง. ในจิตนั้นไม่มีสังขารการปรุงแต่ง

ให้เกิดความรู้สึกเป็นเวทนา สัตว์ญา หรืออุปาทานใดๆ; พุค
อย่างนั้นมันก็ต้องเรียกว่า พุคอีกสำนวนหนึ่ง ซึ่งเป็นการ
พูดที่ลัดสั้นอย่างยิ่ง.

คนทั่วไปฟังไม่ถูก แล้วอาจจะหาเอาว่า เป็นคำพูด
ที่บ๊อบไปเสียก็ได้. แต่ท่านควรจำไว้ ถ้ารู้สึกว่ามันเป็น
เรื่องบ๊อบ ก็บอกว่าจะ เป็นสุขต่อเมื่อสิ้นสุดแห่งความสุข
นั้นก็ หรือว่าจะ เป็นสุขก็ต่อเมื่อมีความรู้สึกที่เราเป็นสุข
นั้นก็, มัน เป็นคำพูดที่ผิดปกติดูอยู่มาก : มีความสุขต่อ
เมื่อไม่มีความสุขเลย, มีความสุขต่อเมื่อไม่รู้สึกว่า เรามีความ
สุขเลย, มันเป็นเรื่องที่คนธรรมดาฟังไม่รู้เรื่อง. ถ้าว่าไม่
ไม่รู้เรื่องก็ ขอให้สนใจสังเกตศึกษาเรื่อย ๆ ไป ก็คงจะรู้
เรื่องเข้าสักวันหนึ่ง.

อาตมาก็รู้สึกว่ายวัน ๆ อยู่เหมือนกัน ที่จะต้องเป็น
คนโง่หรือเป็นคนบ้าครั้งหนึ่ง, แล้วไว้ให้ท่านทั้งหลายโง่
หรือบ้าก็ตามครั้งหนึ่ง ถ้ามันล้วนแต่ฟังไม่ถูกกันทั้งนั้น ;
อย่างน้อยมันก็เหมือนกับว่า คนหนุ่มที่แข็งแรงจูงคนแก่ให้
วิ่ง, วิ่งไม่ทัน ก็กระซากลากถูไป, คนแก่มันก็ล้มคะมำปาก
แตกหัวแตก, ลากถูไปอย่างนั้นแหละ มันก็น่ากลัวเหมือนกัน

การที่จะพูดด้วยถ้อยคำ ในชั้นที่เป็นความจริงแท้ หรือว่าเป็นทางลัดสั้นมากเกินไป มันก็มีอาการอย่างนี้ ซึ่ง มันก็จำเป็นอยู่บ้าง; แต่ว่าไม่ได้มีเจตนาจะทำใครให้ลำบาก แล้วไม่มีความโง่เขลาจนถึงกับว่า จูงกระชากไปจนทกล้ม, แล้วก็ยังจูงกระชากลากถูต่อไป; นั้นมันคงจะบ้าเกินครึ่ง แล้วแหละ. นี่เอาแต่ว่ามันบ้าครึ่งเดียว, จูงคนที่วิ่งไม่รอด ให้วิ่ง มันจะทำอย่างไรได้ เพราะว่ามันหลายสิบปีเต็มที่แล้ว. ที่พูดกันมา ๆ นั้นมันหลายสิบปีเต็มที่แล้ว ก็จะต้องพูด รวบรวมกันบ้าง, จึงพูดในลักษณะที่ว่า เป็นจุดสุดท้ายหรือ เป็นจุดสูงสุด.

ภาวะของจิตที่ไม่รู้สึกว่าเป็นสุข.

ทีนี้ก็จะอธิบายกันบ้างตามสมควร สุขที่ไม่รู้สึกว่าเป็นสุขจะมีได้อย่างไร? ความสุขเมื่อจิตไม่รู้สึกว่าเป็นสุข นั้นจะมีได้อย่างไร? นั้นมันมีได้ เพราะว่าคำว่า สุขนั้นมัน สมมติมากเกินไป. ถ้าจิตมันไม่มีความทุกข์เลย ก็รู้ว่า ไม่มีความทุกข์เลย, มันจะไม่โง่ เอาความไม่มีความทุกข์นั้นขึ้นมา เป็นความสุขอีก; เว้นไว้เสียแต่จะพูดภาษาชาวบ้าน ชวน

เชื่อให้คนสนใจ. คนไม่สนใจ ถ้าว่าไม่พูดว่าความสุข
 จึงต้องพูดว่าความสุข, แล้วก็ความสุขอย่างยิ่งเสียด้วย เพื่อ
 ให้คนสนใจ. แต่ความสุขอย่างยิ่งนั้นมันสุขได้ ต่อเมื่อ
 ไม่มีตัวคนที่ถูกยึดถือว่าเป็นเจ้าของความสุข, หรือ
 ความสุขที่ถูกยึดถือว่าเป็นความสุขของเรา; ฉะนั้นผู้ที่
 ชอบความสุข หวังในความสุข นั้นระวังให้ที ว่านั่นแหละ
 เป็นที่ติดที่จมของท่านทั้งหลาย.

ความสุขที่ท่านหวังว่าจะได้นั้นแหละ จะเป็นที่ติด
 ที่จม; เทียบนี้ยังไม่ทันจะได้ มันก็ติดจมอยู่เหลือเกินแล้ว,
 ถ้ามันเกิดไปได้เข้าอีก มันจะติดจมไปยิ่งไปกว่านั้นอีก;
 เพราะฉะนั้นเตรียมตัว ศึกษาไว้ให้ดีๆ เรื่องความไม่มี
 ตัวเรา สำหรับที่จะไปติดจมอยู่ในอะไร.

ถ้าจิตนี้มันว่าง เรียกว่าจิตไม่ได้ยึดถืออะไร ว่า
 เป็นตัวตนหรือเป็นของตน; จิตนั้นจะรู้สึกในความว่าง :
 ว่างจากความสุข, ว่างจากความทุกข์, ว่างจากสิ่งใดๆ ทั้งหมด
 แต่แล้วมาให้ชื่อกันเองว่า ว่างนั้นเป็นความสุข เพื่อจะ
 คึงคนให้มาสนใจ. ฉะนั้นเราจึงมีภาษาพูดอีกภาษาหนึ่ง
 เรียกว่าภาษาบริสุทธิ์, ภาษาธรรมะอันบริสุทธิ์ ที่ไม่ต้องการ

จะล่อหลอกใครให้มาสนใจ ก็พูดไปตามตรง พูดไปตามจริง. เพราะมันว่างจากตัวตน, ว่างจากของตน, จิตนั้นหลุดพ้น ไม่มีความรู้สึกที่เราหลุดพ้น; จะรู้สึกว่าจะหลุดพ้นก็ได้ แต่ไม่มีความรู้สึกนั้นว่าจิตนั้นเป็นเรา มันไม่มีตัวเรา, ถ้ามีตัวเรานั้นก็คือยึดถือ.

ให้เป็น จิตล้วน ๆ เป็นธรรมชาติล้วน ๆ เช่นนั้นเองของจิต นี้เรียกว่าไม่มีความยึดถือ : เห็นจิตเป็นจิต, เห็นความหลุดพ้นเป็นความหลุดพ้น, แล้วรู้รสของความหลุดพ้น เพราะไม่ได้ยึดถือในรสของความหลุดพ้น ว่าเป็นความสุขสูงสุด. นี้ สุขชนิดนี้ไม่มีการยึดถือในสิ่งใด เรียกว่าจิตไม่ได้ไปติดอยู่ในเหยื่ออะไร เหยื่อล่ออะไร, ไม่ได้ไปติดอยู่ในความสุข ซึ่งเป็นเหยื่อล่ออะไร, จะเรียกว่า นิรามิสสุข ถึงที่สุด.

นิรามิสสุข มักจะอธิบายกันคำ ๆ ลงมาถึงสุขเกิดจากสมาธิ เกิดจากฌาน เกิดจากสมาบัติ; นั้นไม่แน่ ถ้าไปยึดถือในความสุขเกิดจากสมาธิสมาบัติเข้าอีก. อันนั้นก็ จะกลายเป็นอามิสขั้นสูงสุด; ต่อเมื่อไม่ยึดถืออะไร โดยความเป็นที่พอใจของจิต จึงจะเป็นนิรามิสสูงสุด

และแท้จริง, คือไม่มีความสุขที่เป็นเหยื่อ ล่อให้จิตยึดมั่นถือมั่น. สุขที่ไม่มีอามิสสำหรับจิตจะยึดถือ นั่นแหละ เรียกว่านิรามิสสุข.

เดี๋ยวนี้คนเราทำกันทั้งหลายเป็นต้นนี้ มีความสุขที่ยึดถือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นที่ตั้งของความสุขบ้าง เป็นตัวความสุขบ้าง : มีเงินมากก็พอใจ ก็ยึดถือเงิน เป็นที่ตั้งแห่งความสุข, ทรัพย์สินสมบัติพัสดาน เกียรติยศ ชื่อเสียง บริวาร อะไรก็ตาม ก็ยึดถือสิ่งเหล่านั้น เป็นที่ตั้งแห่งความสุข, ได้รับความสะดวกสบายจากสิ่งนั้นบ้าง ก็ยึดถือว่ามันเป็นความสุข; เรียกว่าเราอยู่กับอามิสสุขตลอดเวลา : ยินดีในความสุขที่เกิดจากเงินทอง ข้าวของทรัพย์สินสมบัติ บุตร ภรรยาสามี เกียรติยศ อำนาจ วาสนา, เหล่านี้ก็เป็นอามิสไปหมด.

นี่ธรรมดาเราทุกคนชินอยู่แต่กับสุขที่ต้องมีอามิส; พอไม่มีอามิสเหล่านั้น มันก็จะกลายเป็นนิรามิส. แต่ก็ไม่มีการหวัง เพราะว่าเขาคิดเหมือนกับยาเสพติดในสุขที่มีอามิส; ฉะนั้น การปฏิบัติก็เป็นเรื่องละเมอ พุคกันเกร่อไปหมดว่า เราต้องการพระนิพพาน. ที่จริงก็ต้องการความสุขชนิดที่มีอามิส ที่เคยชินอยู่แล้วนั่นแหละ ให้

มันยิ่งขึ้นไป ให้มันยิ่งขึ้นไป เป็นทวีคูณ ร้อยคูณ พันคูณ
 นั้น; เข้าใจว่าอย่างนั้น, เตียวหนี่เป็นอยู่อย่างนี้ เพราะ
 ฉะนั้นจึงเข้าใจคำว่าสุขชนิดที่ไม่มีอามิสไม่ได้, เข้าใจ
 สุขว่าไม่ต้องมีตัวผู้สุข ก็เข้าใจไม่ได้, พุคกันมากี่ปี ๆ มันก็
 เข้าใจไม่ได้. เตียวหนี่หรือมาพุคกันเฉพาะเรื่อง^{๕๘๕}นี้เสียสักเรื่อง
 หนึ่ง จะเรียงลำดับให้ดู :—

การปรุงเป็นเหยื่อของความสุข.

ความสุขทั้งหลายต้องเกิดมาจากความพอใจ. เรา
 จะรู้สึกเป็นสุขขึ้นมาได้, ต้องมีอะไรที่ทำให้เราพอใจ นี้
 เป็นหลักทั่วไป. ธรรมชาติคนต้องมีสิ่งที่ทำให้เกิดปีติ คือ
 พพอใจ จึงจะรู้สึกเป็นสุข; ถ้าปีตินั้นเกิดจากเงินทองข้าว
 ของ ทรัพย์สมบัติ บุตร ภรรยา สามี ความพอใจนั้นมันก็เป็น
 เป็นเหยื่อ มาจากเหยื่อ และเป็นเหยื่อ, มันก็เป็นสุขชนิด
 ที่ต่ำ ต่ำธรรมชาติ ก็มีเหยื่อ.

ที่ต่ำไปกว่านั้น ก็คือ ปีติที่เกิดจากธรรมชาติ ไม่ใช่
 ปีติในเงินทอง ข้าวของ บุตร ภรรยา สามี; แต่เกิดมา
 จากธรรมชาติ คือปฏิบัติธรรมสำเร็จ แล้วก็พอใจ. ปีติ

อย่างนี้ เรียกว่า**ธรรมบัตติ** **ประพฤติธรรมสำเร็จพอใจ** ก็
 เรียกว่า**ธรรมบัตติ**. ถ้าได้เหยื่อของกิเลสแล้วพอใจ ก็
 เรียกว่า**กิเลสบัตติ**.

ดูให้ดีๆ นะ ทุกคนนะ กำลังมีกิเลสบัตติหรือว่ามี
 ธรรมบัตติ; อยู่ในวัดในวาสนี้ อาจจะมีกิเลสบัตติโดยไม่รู้ตัว
 เต็มเบี่ยมอยู่ก็ได้ เพราะยังเห็นอวดดี ยกหูชูหางอะไรอยู่
 บ่อยๆ นี้ มันเป็นกิเลสบัตติ, แล้วก็อยากจะมีเสียด้วย คือ
 อยากจะอวดว่า เราทำอะไรเก่งกว่าใคร, เราสวดมนต์เก่งกว่า
 ใคร, เราปฏิบัติเก่งกว่าใคร, เรามีจิตใจหลุดพ้นแล้วสูงกว่า
 ใคร, น้มนั่นหลอกตัวเองทั้งนั้น แล้วมันบัตติ. นี้เรียกว่า**กิเลส
 บัตติ** : กิเลสของโลภะ กิเลสของโมหะ, บัตติของโลภะ บัตติ
 ของโมหะ. นี้**กิเลสบัตติ** มันก็มีความสุขไปตามแบบนั้น
 สำหรับคนชนิดนั้น สำหรับคนที่มีระดับจิตใจชนิดนั้น มัน
 มีบัตติชนิดนั้น มันก็มีสุขชนิดนั้น เรียกว่าหาเหยื่อให้แก่
 กิเลสสำเร็จ แล้วก็บัตติเพื่อกิเลส ก็เป็น**กิเลสบัตติ**.

เอ้า, ที่นี้อีกเรื่องหนึ่งต่างหากนะ คือ **ปฏิบัติธรรมะ
 สำเร็จ** ละความโลภไปได้สักชนิดหนึ่งก็ยังดี, ละความโกรธ
 ได้สักชนิดหนึ่งก็ยังดี, ละโมหะได้สักชนิดหนึ่งก็ยังดี, ละความ

ยกหูชูหางได้สักนึกหนึ่งก็ยั้งคิ, ที่เคยอวคก็หยุดอวคกันเสียที. นี้จะเรียกว่า ประพฤติธรรมได้สำเร็จ แล้วก็เห็นว่าตัวเอง ประพฤติธรรมะได้สำเร็จอย่างไร เท่าไร แล้วก็บิติอย่างนั้น เท่านั้น. อย่างนี้ต่างหากจึงจะเรียกว่า ธรรมะบิติ. ถ้า วันนั้นมันไม่ตึกกว่าเมื่อวาน แล้วก็มันธรรมะบิติไปไม่ได้ดอก หรือว่าต่อให้บิหนึ่ง บินั้นมันยังไม่ตึกกว่าบิกลาย มันก็ไม่มี ธรรมบิติที่แท้จริงได้.

ฉะนั้น ขอให้ ปฏิบัติธรรมะสำเร็จยิ่ง ๆ ขึ้นไป ทุก วัน ๆ ทุกเดือน ๆ ทุกปี ๆ จึงจะมีธรรมะ บิติ พอใจ พอที่ว่าจะยกมือไหว้ตัวเองได้; อย่างนี้เรียกว่าธรรมบิติ มันก็ต้องมีความสุข ชนิดที่ยึดมันถ้อมันก็ตาม. *ธมฺมบิติ สุขํ เสติ*, มีพระบาลีว่า *ธมฺมบิติ สุขํ เสติ—ผู้มีธรรมบิติ ย่อมนอนเป็นสุข*. นี้คือว่าเขาจะเป็นสุขอยู่ทุกอิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอน เป็นสุข เพราะในใจเต็มเบี่ยมอยู่ด้วยธรรมบิติ. นี้ก็ ยังเป็นความสุขที่ยังมีความยึดมันถ้อมัน, เอาบิติที่มี อารมณ์มาเป็นเครื่องยึดถือ ว่าเราทำได้สำเร็จ, เราประสบความสำเร็จ. สุขนี้ก็ยังมีตัวคนสำหรับรู้สึกและเสวยผล เรียกว่าเป็นสุขปรุ่งแต่ง, มีเหตุบังจัยปรุ่งแต่งให้เกิดบิติ

แม้ว่าจะประกอบไปด้วยกรรม ก็เรียกว่ามีปัจจัยปรุงแต่ง จึงมีความสุขชนิดที่ยังมีปัจจัยปรุงแต่ง.

หยุดปรุงแต่งได้ก็ถึงนิพพาน.

ที่นี้ถ้าว่าดับความปรุงแต่ง ชนิดนั้นเสีย, อะไรที่เป็น การปรุงแต่งให้จิตรู้สึกสุข : รู้สึกตัวก็มีความสุข ตัวก็มีปีติ ตัวก็มีความดี; ความปรุงแต่งชนิดนั้นเรียกว่าสังขาร *สังขารแปลว่าการปรุงแต่ง*, สังขารแปลว่าการปรุงแต่งหรือสิ่งปรุงแต่ง; ไม่ใช่หมายถึงร่างกาย ไม่ได้หมายถึงร่างกายล้วน ๆ แต่หมายถึงการปรุงแต่ง. ปรุงแต่งอยู่ในใจว่า กุประสพความสำเร็จ ภูเก็ต ภูเก็ตมีความสุข นี้เต็มไปด้วยการปรุงแต่ง : มีความสุขชนิดปรุงแต่ง. หยุดปรุงแต่งชนิดนั้นเสีย มันก็ไม่มี การปรุงแต่ง, มันก็มีสิ่งที่เรียกว่า หยุดการปรุงแต่งเกิดขึ้น ก็เป็นสุขแบบนิพพาน. *นิพพานแปลว่าดับ*, หยุดสังขารเสีย คือหยุดการปรุงแต่งเสีย; หยุดการปรุงแต่งเสีย นั่นแหละเรียกว่านิพพาน.

การปรุงแต่งเป็นของร้อน, การปรุงแต่งเป็นเหตุเป็นปัจจัย ให้เกิดสิ่งใหม่ ๆ; ถ้าหยุดเสียได้ก็เป็น

ความดับ หรือหยุดแห่งการปรุงแต่ง อย่างนี้ก็^๕เป็นนิพพาน, เลยมีคำว่า นิพพานํ ปรมิ สุขํ—เป็นสุขอย่างยิ่ง ยิ่งกว่า *ธมฺมปัตติ สุขิ เสติ*. ดับความคิดปรุงแต่งว่าสุขนั้นเสีย; ถ้ามันมีความคิดครุ่นอยู่ข้างในว่า เป็นสุขๆๆ นั่นคือความปรุงแต่ง ที่เป็นความร้อน, ที่เป็นของร้อน เป็นกวันลูก โพลงๆอยู่ในใจว่า สุขหนอๆ, เป็นความสุข กุมีความสุข เป็นความสุขของกู, นี่คือการปรุงแต่ง; หยุดการปรุงแต่ง ชนิดนี้เสีย เรียกว่าดับเย็นเป็นนิพพาน.

ฉะนั้น นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง . เพราะไม่มีการปรุงแต่งว่าตัวกู—ของกูผู้เสวย, หรือมีความสุขเป็นของกู. จะเคยพบความสุขอย่างนี้กันบ้างหรือยัง ก็ลองใคร่ครวญดู? ดูเหมือนว่าจะเคยพบกันแต่ความสุข ชนิดที่มีตัวกูเป็นผู้เสวยความสุข เป็นความสุขของกูทั้งนั้น.

ถ้าใครไปได้จนถึงกับว่า ไม่มีความรู้สึกเป็นตัวกู เสวยสุข หรือความสุขของกู มันกลายเป็นจิตที่เกลี้ยง, จิตที่ไม่ถูกผูกพันอยู่ด้วยความยึดมั่นถือมั่น, เป็นจิตที่หลุดพ้นจากความหลุดพ้น เหมือนที่กล่าวไว้ในข้อแรก.

จิตหลุดพ้นแล้วจากความหลุดพ้น คือไม่มีความยึด
ถือว่า ตัวกูผู้หลุดพ้น; จิตชนิดนี้เท่านั้นที่จะมีความสุข
อย่างที่ว่า คือความสุขถึงที่สุด. ต่อเมื่อคับความปรุ้งแต่งว่า
ตัวกูว่าของกูเสีย เมื่อนั้นมันจะเป็นความสุข, หรือสมมติ
เรียกว่าความสุขที่สูงที่สุด. ความสุขที่แท้จริง สุขโดยที่ไม่มี
ความยึดถือว่าเป็นสุข. พระบาลีข้ออื่น ก็มีเป็นหลักอยู่ว่า
“เตสํ วุปลโม สุขิ” — ความระงับเสียได้ซึ่งการปรุ้งแต่ง
เหล่านั้น เป็นความสุขอย่างยิ่ง, เตสํ วุปลโม สุขิ- ระงับ
เสียซึ่งการปรุ้งแต่งเหล่านั้น เป็นความสุข, ก็เป็นอันว่า
สุขชนิดนี้ไม่มีกำปรุ้งแต่งให้เกิดความคิดว่า กูมีความสุข
หรือความสุขของกู; มาถึงขั้นนี้กันหรือยัง?

ถ้ามีปิตีอย่างมีเหยื่อล่อ : ทรัพย์สมบัติ ข้าวของ
เกียรติยศชื่อเสียง บุตร ภรรยา สามี มันก็มีความสุขชนิดนั้น,
มีความสุขที่มีเหยื่อปรุ้งแต่ง หรือจะมีธรรมะเข้ามาเป็น
เครื่องพอใจ มันก็ยังสูงขึ้นมา; แต่ก็ยังมีการยึดมั่นถือมั่น
ยังเป็นสุขที่มีการปรุ้งแต่ง.

ที่นี้ถ้าว่า มองเห็นชัดในเรื่องความยึดมั่นถือมั่น
จนไม่ยึดมั่นถือมั่นว่าตัวกู ว่าของกู มันก็คนละระดับแล้ว;

นี่เรียกว่าไม่มีการปรุ้งแต่งให้เกิดความรู้สึก ว่าตัวกู—ของกู, ว่า
 ความรู้สึกเป็นสุขของกู ความสุขของกู. อะไรซึ่งเป็นการ
 ปรุ้งแต่ง ความคิดทุกชนิดเป็นการปรุ้งแต่ง ปรุ้งเป็นว่า
 ความสุข ก็เป็นความสุขปรุ้งแต่ง; ต่อเมื่อไม่มีการปรุ้งแต่ง
 ภาวะที่เป็นความสุขนั้น จึงจะเป็นความสุขที่สูงสุด.

“ความสุข” มีหลายชั้น แท้จริงมีแต่ “สิ้นทุกข์.”

ถ้าพูดจริง พูดภาษาจริง เขาไม่เรียกว่าความสุข
 ดอก; แต่จะพูดภาษาชวนเชื่อให้คนสนใจ, เพื่อให้คน
 สนใจ ก็ต้องพูดคำพูดที่ชวนความสนใจ; ฉะนั้นคำว่า
 ความสุขก็ยังต้องพูดกันต่อไป; แม้ว่าจะหมดคดีหาอุปาทาน
 เป็นความหลุดพ้น เป็นนิพพานไปแล้ว ก็ยังต้องใช้คำว่า
 ความสุขอยู่ดี. ถ้าจะพูดเป็นสาธารณะทั่วไป ในหมู่สัตว์ผู้
 ยังยึดถืออยู่ เราจึงแบ่งคำพูดได้เป็นชั้น ๆ ว่า สำหรับพูดกับ
 สัตว์ธรรมดาสามัญที่ยังยึดถืออยู่ เราก็พูดภาษาหนึ่ง, ถ้าจะ
 พูดกับคนที่สูงขึ้นไป จนถึงกับว่าไม่ยึดมั่นถือมั่น หรือกำลัง
 จะไม่ยึดมั่นถือมั่น หรือกำลังพยายามที่จะไม่ยึดมั่นถือมั่น
 เราก็พูดภาษาอีกภาษาหนึ่ง คือภาษาธรรมะ. พูดตามจริง

ตามตรงว่า มันไม่มีความสุขดอก มีแต่ความสิ้นสุดแห่งความทุกข์. เทียบความทุกข์มันว่างไป กลิ้งไปไม่มีความทุกข์เหลืออยู่ มันมีเท่านั้นแหละ เรียกว่า ที่สุดแห่งความทุกข์.

เมื่อพระพุทธเจ้าท่านตรัสกับคนที่พอจะเข้าใจได้ ท่านก็ตรัสด้วยภาษาธรรมะนี้ว่า มาประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งความทุกข์กันเถิด, มาทำที่สุดแห่งความทุกข์กันเถิด. ท่านไม่ได้ชวนว่า มาประพฤติพรหมจรรย์เพื่อหาความสุขอย่างยิ่งกันเถิด, ไม่มี ไม่เคยพบเลย. แต่ที่จะพูดเป็นหลักกว้าง ๆ ทั่วไปในโลก ในหมู่ชนผู้ยังมีความยึดมั่นถือมั่นท่านก็แยกพูดเป็นความสุขอย่างยิ่ง; เช่นว่า นิพพาน เป็นสุขอย่างยิ่ง หรือ อสุมิมานสฺส วินโย เอตํ เว ปรมํ สุขํ — นำออกเสียได้ซึ่งอัสมิมานะ นั้นเป็นความสุขอย่างยิ่ง.

การนำออกเสียได้ซึ่งอัสมิมานะ ก็คือ นำออกเสียได้ซึ่งความยึดมั่นถือมั่น ว่าตัวกู ของกู. อัสมิ แปลว่า กู เป็น กูมี, เป็นภาษาสุภาพก็ว่า เราเป็น เรามี, ภาษาทั่วไปธรรมดาง่าย ๆ ก็ว่า กูมี กูเป็น. ความสำคัญมันหมายความว่าตัวกู มีอยู่ ของกูมีอยู่ นี้เรียกว่าอัสมิมานะ; นำอัสมิมานะ

เหล่านี้^๕ ออกเสียให้หมด จนจิตเกลี้ยงเกลามาจากอัสมิมานะ
แล้วนั้น *เอตี เว ปรมิ สุขิ*—นั่นเป็นความสุขอย่างยิ่ง;
นี่^{๕๕ ๓}เป็นการชวนเชื่อ, พุทฺชชวนเชื่อให้สนใจ.

เราควรจะพูดได้เลยว่า พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้
ชวนมาหาความสุขกัน; ท่านชวนมาดับทุกข์กันเท่านั้น
แหละ. เมื่อทุกข์ดับไปหมดแล้ว ก็หมดปัญหาแหละสำหรับ
มนุษย์เรา. แต่คนในโลกเขายังยึดในความหมายของคำว่า
ความสุข, ใคร ๆ ก็ต้องการความสุข ก็เลยต้องพูดภาษาคน
พวกนั้น เหมือนกับจะขายของ; ต้องบอกว่ามันสวย มันดี
มันหอม มันอร่อย มันแล้วแต่ว่าจะเรียกความสนใจได้.

ศึกษาคำที่ใช้ในภาษาธรรม.

ที่^๕นี้มากุณที่ ถ้อยคำที่เราใช้พูดกันอยู่ อย่างน้อยก็
๓ คำ คือ คำว่า สุข คำหนึ่ง, คำว่า ทุกข์ คำหนึ่ง, คำว่า
อุเบกขา คำหนึ่ง, ๓ คำนี้ควรจะรู้จัก เข้าใจดี ๆ.

๑. สุขมีหลายชนิดหลายชั้น หลายระดับ หลาย
ชนิด เรียกว่า สุข, ความหมายของมันก็คือว่า พอจะถือ

เอาไว้ได้; เพราะว่ามันสนุกก็ แม้จะถือไว้อย่างของหนัก มันก็ยังสนุก.

๒. ถ้า ทุกข์ นั้น มันทรมาณ, ถือไว้อย่างเป็นของหนักด้วย ทรมาณด้วย กัดเอาด้วย ขบกัดเอาด้วย เผาจน เอาด้วย; อย่างนี้ถือไว้อย่างทนยาก ไม่สนุกเลย. แต่ถ้าเรียกว่าสุขนี้ ถือไว้อย่างที่ สนุกสนาน เพลิดเพลินว่าเริง, ถือไว้อย่างสนุกก็ แม้ว่าจะเป็นของหนัก

ทั้งสุขและทั้งทุกข์ ล้วนแต่เป็นของหนัก : หนักชนิดหนึ่งสนุกในการถือ หรือในการมี หรือการเกี่ยวข้อง นี้เรียกว่าสุข, อันหนึ่งถือไว้แล้วเจ็บปวด ทนทรมาณ อันนี้เรียกว่าทุกข์; แต่ก็เป็นของหนักด้วยกัน คือว่าต้องทนทั้งนั้นแหละ : ทุกข์ก็ต้องทนสุขก็ต้องทน, ทนสนุก ทนเป็นสุข ทนสนุก; เพราะมันต้องทนทำเหมือนกัน, เพราะว่ามันต้องถือ มันต้องถือเอาไว้ด้วยจิตใจ ก็เรียกว่าต้องทนเหมือนกัน.

ที่นี้สิ่งที่ ๓ เรียกว่า อุเบกขา อุเบกขา เรามักจะแปลกันว่า ไม่ทุกข์ไม่สุข; ไม่ทุกข์ไม่สุข แต่เข้าใจผิดกันได้ง่ายๆ ว่าไม่ทุกข์ไม่สุข มันมีหลายอย่างเหมือนกัน.

บางอย่างไม่ได้ทำให้เกิดความทุกข์หรือความสุข, ก็ยังไม่ได้เกิดการยึดถือขึ้นมา. แต่ถ้ามีการยึดถือขึ้นมา ทั้งที่ไม่สุขไม่ทุกข์ หรืออุเบกขานี้ มันก็ยังคงต้องเป็นความหนัก; แต่ว่ามันไม่ใช่สนุกหรือมันไม่ใช่เป็นทุกข์ ไม่ต้องดีไว้อย่างของหนัก, มันก็ ดีไว้อย่างของที่รุงรัง, ยัง รุงรังอยู่ เพราะว่ายังเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถืออยู่.

อุเบกขานี้มันมีใช้แต่ในภาษาที่ละเอียดลงไป ใช้เป็นเรื่องทางใจ. ทุกข์กายสุขกาย นั้นเรื่องทางกาย ไม่มีอุเบกขา. ที่สุขใจทุกข์ใจ นี้เรียกว่าโสมนัส และ โทมนัสนี้เป็นเรื่องทางใจ แต่มียุเบกขา คือที่ไม่พูดว่า โสมนัสหรือโทมนัส แต่ถ้ารู้สึกอุเบกขา แล้วก็ยึดถือก็ไม่พ้นที่ว่าจะเป็นของหนัก; แม้แต่หนักน้อยๆ หนักอย่างรุงรังก็ยังเรียกว่ายึดถือ หรือไม่ถูกต้อง หรือยังจะต้องเป็นทุกข์.

อุเบกขานี้ก็มาได้จากอารมณ์ต่างๆ : รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ไม่ถึงขนาดที่จะเป็นทุกข์ เป็นสุข ก็เรียกว่าอุเบกขา, ก็มีความหมายสำหรับจะยึดถือ ทั่วเหมือนกัน. มียุเบกขาอยู่หลายๆ ชนิด จนกว่าจะถึง

อุเบกขาสูงสุด คือปล่อยวางแล้ว เป็นอุเบกขา. อุเบกขาที่เป็นเวทนานี้เราก็มีกันอยู่ตามปกติ; แต่อุเบกขาที่ปล่อยวางแล้วมีแต่แก่พระอรหันต์เท่านั้น.

อุเบกขานี้แปลว่า คอยจ้องคูกอยู่, คอยจ้องคูกอยู่. คำว่าอุเบกขานี้อย่าไปเข้าใจว่า เจยไม่รู้อะไร, ไม่มีความรู้สึกอะไร, นี้ไม่ถูก. *อุเบกขา* ตามตัวหนังสือแปลว่า *จ้องคูกอยู่*; ไหน ๆ พุคแล้วก็จะพุคเสียเลย อธิบายเสียเลย เผื่อว่ายังเข้าใจผิดกันอยู่ ว่า; พรหมวิหาร ๔ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา : *เมตตารัก, กรุณา ก็ช่วย, มุทิตา ก็พลอยยินดี พออุเบกขา ก็วางเฉย, ก็เจย นี้ระวัง ให้คินะผิดได้ อุเบกขาไม่ได้เจยดอก; แต่จ้องคูกอยู่ ว่าเมื่อไรจะช่วยให้, จะช่วย คอยจ้องคูกอยู่. ระวังคูกอยู่.*

ฉะนั้น ผู้ประพฤติพรหมวิหาร ทั้ง ๔ อย่าอุเบกขาเจย นะเกี่ยวหลัก; เมตตานี้รัก : เมตตารัก—รักเพื่อนมนุษย์, กรุณา—ก็สงสาร ช่วยเลย, มุทิตาก็ยินดีด้วย; แต่ถ้าช่วยไม่ได้, ถ้ามันเป็นเรื่องที่ช่วยไม่ได้ ในกรณีที่ช่วยไม่ได้ ก็คอยจ้องคูกอยู่ว่าเมื่อไรจะช่วยให้, อย่าเฉยแล้วหลับไปเลย.

เขายกตัวอย่างกันบ่อยๆ ว่า พ่อแม่รักลูกเป็นเมตตา ช่วยลูกเป็นกรุณา มุทิตาเมื่อลูกได้ดี: ถ้ามันจะท้องเป็นไปตามกรรมก็เฉย อย่างนี้ไม่ถูกคอก, เป็นคำพูดที่ไม่ถูกนัก. อุเบกขา คือ จ้องดูอยู่ว่า เมื่อไรจะช่วยให้ ก็จะช่วยทันที.

ถึงแม้อุเบกขาในกรณีที่ว่าไม่สุขไม่ทุกข์นี้ มันก็คือคอยจ้องดูอยู่ว่า เมื่อไรมันจะเป็นสุข, อุเบกขา ไม่สุขไม่ทุกข์นั้นแหละ มัน คอยจ้องดูอยู่ว่า เมื่อไรมันจะเป็นสุข, หรือว่าเมื่อไรมันอาจจะเป็นทุกข์ขึ้นมา.

อุเบกขาตัวหนังสือไม่ได้แปลว่าเฉย มัน แปลว่าจ้องดูอยู่เฉยๆ จ้องดูอยู่เฉยๆ ไม่ทำอะไร, แต่ในใจมัน คอยจ้องดูอยู่ว่า เมื่อไรจะทำได้, เมื่อไรจะทำอะไรได้; *อุปะ* แปลว่า *เข้าไป*, *อิชะ* แปลว่า *ดู*, *อุปะอิกชะ* คือ *อุปะกชะ* แปลว่า *เข้าไปดู* *เข้าไปจ้องดู* คอยจ้องดูอยู่ว่า *มันจะเป็นอะไร, มันจะเป็นอย่างไร, เมื่อไรจะเป็นตามที่เรากำลังต้องการ* หรือเมื่อไรมันจะเป็นโอกาสที่เราจะทำได้ต่อไป เช่นว่า เมื่อไรจะช่วยให้.

อุเบกขาสัมโพชฌงค์ นั้นเฉยเมื่อธรรมะเป็น
 บัณฑิต เป็นธรรมะสโมทาน ธรรมะสมังคีดีแล้ว ไม่
 ต้องปฏิบัติอะไร เพียงแต่รอคอยเวลา ว่ามันจะดำเนิน
 ไปจนถึงที่สุด. นี้ก็ไม่ใช่เฉยจนหลับ; มันคอยดูคอย
 จ้องดูอยู่ว่า มันจะไปจนถึงที่สุดเมื่อไร, หรือว่าคอยจ้องดูอยู่ที่
 มันกำลังเป็นไปอย่างไร แม้ไม่ได้ทำอะไร มันเป็นไปเอง;
 ซึ่งท่านมักจะเปรียบเทียบให้ฟังว่า เมื่อคนขับรถม้า เขา
 เตรียมม้าดีแล้ว ถนนก็ดีแล้ว อะไรทุกอย่างมันก็พร้อมแล้ว
 ปล่อยให้เฉยๆ ม้าก็วิ่งไปตามถนนถึงปลายทางได้. นี้เปรียบ
 เหมือนกับอุเบกขา; เมื่อทุกอย่างมันได้ที่พร้อมแล้ว
 เราก็ดูอยู่เฉยๆ; ไม่ใช่ไม่ดู, ไม่ใช่ไม่คอยระวัง, มัน
 คอยดูให้มันเป็นไปตามที่มันควรจะเป็น เรียกว่าดูอยู่เฉยๆ
 ก็อุเบกขาเหมือนกัน ปัญหามันยังไม่จบ.

แต่ถ้าสิ้นกิเลสแล้ว สิ้นอาสวะแล้ว เป็นพระ-
 อรหันต์แล้ว นี้ก็เป็นอุเบกขาธรรมชาติ อุเบกขาอัตโน-
 มติ ก็มันวางเฉยได้เอง จะเรียกว่าดูอยู่ที่ความหลุดพ้น
 แล้วก็เห็นเหมือนกัน; เพราะว่าญาณสุดท้ายนั้นมันดูอยู่ที่

ความหลุดพ้นแล้ว หรือความสลัดकिनหมดแล้ว, อะไรเกิดขึ้นก็ยังมีรู้สึกอยู่ในใจได้ โดยที่ไม่ต้องยึดถือใดๆ.

ฉะนั้นทุกคนควรจะเข้าใจคำ ๓ คำนี้ให้ดีๆ สุขทุกข์ อุเบกขา : สุขนั้นคือไว้อย่างสนุกสนาน, ทุกข์นั้นคือไว้อย่างทนทรมาน, อุเบกขานั้นคือไว้อย่างระมัดระวัง เรียกว่ามันไม่ได้ว่าง ยังไม่ว่าง ยังไม่หลุดพ้น. ต่อเมื่อพ้นไปเสียจากสิ่งเหล่านี้ จึงจะเรียกว่าหลุดพ้น; แต่อย่าลืมว่าคำว่า อุเบกขาทั้งหลายความหมายหลายชั้น พุทฺธิเดี่ยวไม่หมด : อุเบกขาของชาวบ้าน อุเบกขาของพวกเจ้าฉาน อุเบกขาของวิปัสสนาในชั้นโพชฌงค์, อุเบกขาของพระอรหันต์ผู้หลุดพ้นแล้ว, มันล้วนแต่เรียกว่า อุเบกขาทั้งนั้น; แต่ความหมายมันตรงกันหมดคือ ดูอยู่ ยังดูอยู่ ยังรู้สึกอยู่.

นี่เรา รู้จักความทุกข์ให้ถูกต้อง, รู้จักความสุขให้ถูกต้อง, รู้จักอุเบกขาให้ถูกต้อง, มันเป็นความยึดถือ. อันหนึ่งมันก็สนุกดี, อันหนึ่งมันก็ทรมานหน่อย, อันหนึ่งมันก็รุ่งรังไม่อิสระ ยังไม่อิสระเพราะยังต้องคอยดูอยู่. อยู่ที่บ้านที่เรือน ก็มีลักษณะอุเบกขาอย่างบ้านเรือน, อยู่อย่าง

ผู้ไม่มีบ้านเรือน ก็มีอุเบกขาอย่างผู้ไม่มีบ้านเรือน, แล้วมันไม่เหมือนกันเลย. แต่มันจะเหมือนกันอยู่อย่างหนึ่ง ก็คือว่าจิตมันยังยึดถืออยู่นั้นแหละ มันยังคงดูอยู่นั้นแหละ ยังไม่ใช่ความสุข เว้นแต่อุเบกขาของพระอรหันต์ที่หมดกิเลสแล้ว.

เมื่อพูดถึงคำว่าอุเบกขา อุเบกขา แล้วอย่าทะเลาะกัน เพราะมันหลายความหมาย หลายชั้นตอน : คนหนึ่งมันถือเอาความหมายชั้นตอนหนึ่ง, คนหนึ่งถืออีกชั้นตอนหนึ่ง มันก็ได้ทะเลาะกัน, แล้วมันก็ได้ชกกันเพราะอุเบกขาที่ยึดถือต่างกัน. นี่เป็นเรื่องของคำที่ใช้พูดกันอยู่.

สุขแท้จริงต้องเป็นนิรามิสสุข.

ทีนี้ก็มาถึงใจความสำคัญของเรื่องที่กำลังพูด สุขสูงสุด, สุขแท้จริง ที่ควรเรียกว่าสุขนั้น เป็นนิรามิสสุข ปรากฏแก่จิตที่ไม่มีคามยึดถือว่าตัวกู. จิตที่ปราศจากคามยึดถือว่าตัวกูแล้วนั้นแหละ จึงจะพบกับความสุขชนิดนี้ ; แต่จิตนั้นก็ไม่มียึดถือเอาความสุขชนิดนี้ว่าเป็นความสุข ในความหมายที่เคยยึดถือมาแต่กาลก่อน, ไม่มียึดถือว่าคุณสุข

ของกู, ไม่ยึดถือว่ามีตัวกู สำหรับเสวยความสุขอันนี้. แม้ว่า
มีคำพูดอยู่ทั่วไปว่า เสวยรส เสวยความสุข เกิดจากสมบัติ
บ้าง เกิดจากวิมุตติบ้าง วิมุตติสุขบ้าง นั่นก็เป็นความสุข
ที่ไม่มีตัวกู, ไม่มีความยึดถือว่ามีตัวกู, พระอรหันต์ไม่มีตัวกู;
แม้จะเสวยความสุขอย่างไรก็ไม่เกิดความรู้สึกว่า กูผู้เสวยสุข
หรือความสุขของกู. แต่คำพูดมันต้องพูดว่า ท่านเสวย
วิมุตติสุข สุขเกิดจากวิมุตติ; เพราะภาษาพูดของคนมันมี
เท่านั้น มันไม่มีภาษาที่จะพูดให้ตรงกันข้ามจากนั้นได้.

เราจะต้องเข้าใจความหมายเอาเอง จนมองเห็นชัด
ว่า ถ้าเป็นสุขที่แท้จริง ต้องไม่มีจิตใจเผลอว่า ตัวกูผู้
เสวยสุข จึงพูดว่า *เมื่อดับเสียซึ่งความรู้สึกว่ากูเป็นสุข
เมื่อนั้นแหละสุขที่แท้จริง.* ถ้ายังมีความรู้สึกที่กูเป็นสุข
อยู่แล้ว ไม่มีทาง, ไม่มีทางที่จะเป็นความสุขสูงสุดที่แท้
จริง. พูดอีกทีหนึ่งก็พูดได้ว่า สุขเมื่อสิ้นสุดแห่งความสุข
สิ้นหัวแล้ว, คงจะสิ้นหัวแล้ว ว่าสุขแท้จริงมีเมื่อสิ้นสุดแห่ง
ความสุข, หลังจากสิ้นสุดแห่งความสุข จึงเป็นความสุขที่แท้
จริง, นี้คงจะสิ้นหัวแล้ว ไม่มีใครเอา. สุขเมื่อสิ้นสุดแห่ง

ความสุข, ความสุขดับ, ความรู้สึกมีความสุข, ความรู้สึกว่า
กูเจ้าของความสุขก็ดับ, นี้เรียกว่า สุขเมื่อสิ้นสุดแห่งความสุข.

ฟังดูให้ดีๆ, ถ้าฟังดูให้ดีๆ จะเข้าใจ ว่าความสุข
สูงสุดนั้น มันสุขก่อนเมื่อไม่เกิดความรู้สึกว่า ตัวกูผู้มีสุข, ไม่
มีตัวกูผู้มีสุข นั้นแหละ จึงจะมีสิ่งที่เรียกว่า ความสุขสูง
สุด; ถ้ายังมีตัวกูผู้เสวยสุขอยู่ ไม่ใช่ เป็นความสุข. เต็กๆ
อยู่ที่นี้ ไม่มีความสุขที่ถูกต้องคือไว้ ว่าความสุขของเรา, ไม่มี
ความรู้สึกว่า ตัวกูผู้มีสุข, ไม่มีความรู้สึกว่าสุข แล้วยึด
ถือไว้ ว่าความสุขของกู.

ฉะนั้น ความสุขที่แท้จริง มันว่างจากความ
หมายแห่งตัวกู ว่างจากความหมายแห่งของกู, ไม่มีตัวกู
เสวยสุข ไม่มีความสุขของกู. นี้เรียกว่าว่างจากตัวกู ว่างจาก
ของกู; จิตชนิดนั้นจึงจะรู้สึกต่อความสุขที่สูงสุด ไม่มี
อุปาทานว่าอย่างไรเลย, เป็นจิตที่ไม่มีอุปาทานใดๆเลย.

อุปาทานมีมากหลายอย่างหลายชนิด ไม่มีอุปาทาน
ชนิดใดเลย มีอยู่ในจิตของบุคคลผู้ถึงความสุขสูงสุด
ชนิดนี้; อย่างที่ *พระพุทธเจ้าตรัสว่า อสฺมิมานสฺส วินโย*
เอตํ เว ปรมํ สุขํ - ไม่มีอุปาทานว่า อัสมิ คือเรามี เรา

เห็น, ไม่มีอุปาทานว่ามี ว่าเป็น นั่นเป็นความสุขสูงสุด ซึ่งเรียกว่า นิพพานสุข. สุขที่ดับเสียได้ ซึ่งการปรุ้งแต่งโดยประการทั้งปวง มันอยู่ที่การดับเสียได้ ซึ่งการปรุ้งแต่งของกิเลส ตัณหา อุปาทาน ในจิตนั้น; เพราะว่าจิตนั้นได้ถูกอบรมมากแล้ว ถึงที่สุดแล้ว, เป็นจิตอยู่ในสภาพที่ไม่มีอะไรมาปรุ้งแต่งได้, จิตนั้นเป็นจิตล้วน ๆ ไม่มีอะไรมาปรุ้งแต่งให้คิดนึก เป็นบุญเป็นบาป เป็นอุเบกขา อัมพยากฤต อะไรได้, จิตนั้นถูกปรุ้งแต่งไม่ได้อีกต่อไป; ภาวะนั้นเราสมมติเรียกกันว่า ความสุขสูงสุดของจิตนั้น. พอมีความรู้สึกอย่างนั้น มันก็ย้อนกลับมายึดถืออีกแหละ, พอไปพูดว่า เป็นสุขหรืออะไรขึ้นมา มันก็ย้อนกลับมาหาความยึดถืออีก; ฉะนั้นไม่พูดถึงความสุข; พูดถึงว่ามันจบ มันสิ้น มันหยุดเรื่องราวต่างๆ ตีกว่า, ไม่มีกิเลส ตัณหา อุปาทาน, ไม่มีการปรุ้งแต่ง พูดอย่างนั้นตีกว่า, มันไม่ชวนให้กลับไม่ชวนให้ตั้งกลับเอาลงมายึดถือไว้อีก.

นี่คือความยากลำบากของการที่จะหลุดพ้น เพราะที่เราคอยแต่จะยึดถือ ๆ ยึดถือ ๆ จนกระทั่งยึดถือในความหลุดพ้น ยึดถือในความพ้นแล้วมันหลุดพ้นไม่ได้. เรายึดถืออยู่

จนชินเป็นนิสัย, นั่นนี่ ๆ ยึดถือเรื่อยมา. แล้วพร้อมที่จะยึดถือในความหลุดพ้นเป็นครั้งสุดท้าย มัน ก็เลยไม่หลุดพ้น; นี่มันไม่หลุดไปเสียจากความหลุดพ้น ด้วยความยึดถือ, เทียบกันเหมือนกัน มัน สุขต่อเมื่อสิ้นสุดแห่งความสุขที่เป็นความยึดถือในตัวคนผู้จะมีความสุขหรือในความสุขที่จะยึดถือไว้เป็นของตน.

พึงระวังความยึดถือในความสุข, จะไม่หลุดพ้น.

ถ้าว่าเรื่องที่พูดมานี้ มันยึดยาวนาน ก็สนใจแต่ใจความว่า เรามันกำลังยึดถือในความสุขหรือไม่? เรากำลังจะยึดถือในความสุขหรือไม่? ถ้าเราคอยจะยึดถือในความสุข แล้วมันก็ไม่มีความสุข แล้วมันก็ไม่มีความที่จะหลุดพ้นได้, เพราะมันเตรียมติด เตรียมยึดเตรียมติด. อะไรที่ขึ้นมาติดหนึ่งก็ยึดถือ, อะไรจะตีแปลกออกไปติดหนึ่งก็ยึดถือ, ก็คอยจะยึดถือ, แล้วก็ยึดถือจริงๆ ด้วย แล้วมันก็ติดอยู่ที่นั่น; ฉะนั้นจึงไม่หลุดพ้น จึงไม่ถึงความสุขอันสูงสุดและแท้จริง, เลยไม่ได้ความสุขที่แท้จริง, ไม่ได้พระนิพพาน ซึ่งเป็นของให้เปล่าไม่คิดสตางค์.

พระนิพพานเป็นของมีอยู่ตามธรรมชาติ เมื่อปฏิบัติทางจิตใจให้ถูกต้อง ให้เป็นจิตใจที่ถูกต้อง หายโง่ หายหลงที่จะยึดถือ ไม่อยากจะยึดถืออีกต่อไป นั่นแหละจะได้นิพพานขึ้นมาเปล่า ๆ โดยไม่ต้องเสียสตางค์, โดยไม่ต้องลงทุนแบบชนิดที่ว่าต้องเสียสตางค์ซื้อหามา. นี่ก็เป็นอันพูดได้อีกทีหนึ่งเป็นครั้งสุดท้ายว่า สุขสูงสุดแท้จริงนั้นไม่ต้องเสียสตางค์, ไม่ต้องลงทุนซื้อหาด้วยสตางค์ ด้วยทรัพย์.

พูดไว้หลาย ๆ แห่งหลาย ๆ มุม เพื่อจะช่วยให้เกิดความสังเกตได้โดยง่าย ว่า สุขแท้จริงสูงสุดนั้น มันจะมีต่อเมื่อเราดับความยึดถือว่าตัวกูผู้มีความสุขเสียได้. ถ้ายังรู้สึกตัวกูมีความสุข มันก็ยังไม่ใช่ความสุขสูงสุด; จิตเกลี้ยงจิตล้วน ๆ จิตเท่านั้น จิตบริสุทธิ์เท่านั้น มันรู้สึกสิ่งเหล่านั้น แล้วมันก็ไม่เกิดความรู้สึกว่า กูได้บรรลุมหาความสุขถึงที่สุด. นี่คือ จิตที่หลุดพ้นแล้วจากความหลุดพ้น, จิตถึงแล้วซึ่งความสุขเมื่อสิ้นสุดแห่งความสุข, เป็นสุขเมื่อดับเสียซึ่งความรู้สึกว่ากูเป็นสุข.

วันหนึ่งพูดหัวข้อนั้น สันนิษฐานเห็นว่า สุขเมื่อดับเสีย ซึ่งความรู้สึกว่าเราเป็นสุข; แม้ว่าจะเป็นสุขสูงสุด ที่คนผู้ยึดถือจะมีได้ ผู้ที่ทับกิเลสสันหาสวะนั้นจะไม่เกิดความยึดถือว่าเป็นสุขเอง มันไม่เกิดเอง ไม่เกิดตามธรรมชาติเอง เพราะว่าจิตนั้นมันหลุดพ้นจริงๆ. แต่คนที่ยังไม่หลุดพ้นนั้นว่าเอาเอง มันคอยจะหลุดพ้น คอยจ้องจะหลุดพ้น นั่นก็คือยึดถือในความหลุดพ้น ยึดถือความสุขที่จะเกิดจากความหลุดพ้น. คนทำผิดอยู่ในตัวตลอดเวลา เลยไม่ต้องพบกับความสุข ที่จะเกิดจากความไม่ยึดถือ. เขาคอยจ้องความสุขสำหรับจะยึดถือไว้เรื่อยไป ไม่เคยตัดสินใจลงไปว่า เราไม่ต้องการอะไร เราไม่ต้องการแม้แต่ความสุขที่สูงที่สุด. นี้คือยังไม่ตรัสรู้ ยังไม่รู้อย่างแจ่มแจ้ง ว่าโดยแท้จริงแล้ว, ไม่มีอะไรที่ควรยึดมั่นถือมั่น ว่าเป็นตัวเราหรือเป็นของเรา.

หลายปีมาแล้ว เคยบอกให้ห้องพุทธภาสิต สัพพะพหุมา นาลิ อภินิเวสยา ก็ห้องกันไต้มากคราวนั้น. สัพพะพหุมา นาลิ อภินิเวสยา - ธรรมทั้งหลายทั้งปวง ไม่ควรยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นเราเป็นของเรา. เกี่ยวกับซักจะลืมๆ ไปเสียแล้ว เลยเอามาพูดอีก ว่าอย่าลืมหลักธรรมะสูงสุด

เหล่านี้เลย; ไม่มีอะไรที่ควรจะยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวตน
 เป็นของตน, แม้แต่พระนิพพาน ก็จะไม่ยึดถืออย่างนั้นไม่ได้.
 ถ้าไปยึดถืออย่างนั้นเสียแล้ว ก็ไม่เป็นนิพพาน; แม้แต่
 ความสุขนี้ ถ้าไปยึดถือเข้าแล้วมันจะไม่เป็นความสุข มัน
 จะกัดเราสมน้ำหน้า. ความสุขที่ทะเยอทะยานจะได้กันนัก
 นั้นแหละไปยึดถือเข้าเถอะ มันจะกัดเอา; ฉะนั้นเมื่อ
 ไม่ยึดถือโดยประการทั้งปวง มันก็เป็นสุขโดยอัตโนมัติ อยู่
 ตามธรรมชาติ, ไม่ต้องไปยึดถือให้มันกัดเอา. คนที่หลุด
 พันจริงๆ เขาไม่ยึดถือกันดอก ไม่ต้องพูด. เกี่ยวกับพูด
 สำหรับคนที่ยังไม่หลุดพ้น แล้วมันต้องการหมายมั่นยึดถือ
 ในความหลุดพ้นหรือความสุข.

เอาละ, เป็นหัวข้อที่สองแล้วนะช่วยจำไว้ด้วย.
 หัวข้อที่หนึ่งว่า จงหลุดพ้นเสียจากความหลุดพ้น อย่าไปติด
 อยู่ในความหลุดพ้น. หัวข้อที่สอง สุขเมื่อมันสิ้นสุดแห่ง
 ความสุข; มันจะสุขจริงก็เมื่อสิ้นสุดความสุข ไม่มี ความ
 สุขอะไรเหลือมันแหละ มันจึงจะเป็นความสุขที่แท้จริง.

การบรรยายนี้ก็สมควรแก่เวลา เต็มตามเวลาที่
 กำหนดไว้ ก็ต้องยุติการบรรยาย. ขอให้ท่านทั้งหลายจำคำ

สั้น ๆ นี้ไว้ได้ก็. อาทมายืนยันว่ามีประโยชน์มาก ไม่ต้อง
 พูทให้มันมากเรื่อง, พูทไว้เป็นหัวข้อสั้น ๆ แต่มันค่อนข้างจะ
 ลึกซึ้งว่า หลุดพ้นเสียจากความหลุดพ้น, เป็นสุขเมื่อสิ้นสุด
 แห่งความสุข. เอาละ, คงจะมีประโยชน์บ้าง ไม่เหน้อยเปล่า.

ขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้ เป็นโอกาสให้พระคุณ-
 เจ้าทั้งหลาย สวดบทพระธรรมคณสาธยายส่งเสริมกำลังใจ
 ในการที่จะปฏิบัติธรรมอันลึกซึ้ง ประณีตละเอียดสุขุมนี้
 สืบต่อไป.

การงานคือการปฏิบัติธรรม

อันการงาน	คือคุณค่า	ของมนุษย์
ของมีเกียรติ	สูงสุด	อย่าสงสัย
ถ้าสนุก	ด้วยการงาน	เบิกบานใจ
ไม่เท่าไร	ได้รู้ธรรม	น่าซึ่งจริง
เพราะการงาน	เป็นตัวการ	ประพาศิธรรม
กุศลกรรม	กล้ำปนมา	มีค่ายิ่ง
ถ้าจะเปรียบ	ก็เปรียบคน	ฉลาดยิ่ง
นัดเดียววิ่ง	เก็บนก	หลายพกมา
คือการงาน	นั้นต้องทำ	ด้วยสติ
มีสมาธิ	ขันติ	มีอุตสาห์
มีสัจจะ	มีทมะ	มีปัญญา
มีศรัทธา	และกล้าหาญ	รักงานจริง ๔

พุทธทาส อินทปัญโญ

ติดตำรา จะติดตั้ง

จงรักษา	ดวงใจ	ให้ผ่องแผ้ว
อย่าทิ้งแนว	การถือ	คือเหตุผล
อย่าถือแต่	ตามตำรา	จะพาดน
ให้เวียนวน	ติดตั้ง	นั่งเปิดดู

อย่าถือแต่	ครูเก่า	เฝ้าสองบาตร
ต้องฉลาด	ความหมาย	สมัยสุ
อย่ามัวแต่	อ้างย้า	ว่าคำครู
แต่ไม่รู้	ความจริง	นั่นสิ่งใด

อย่ามัวแต่	ถือตาม	ความนึกเดา
ที่เคยเขลา	เก่าแก่	แต่ไหนๆ
ต้องฉลาด	ซูดเกลา	บัดเป้าไป
ให้ดวงใจ	แจ่มตรู	เห็นลู่ทาง.

พุทธทาส อินทปัญโญ

มีธรรมเป็นอารมณ์

คนไร้ธรรม	พินเพื่อน	เหมือนเปลือยกาย
มันน่าอาย	อวดได้	ไม่คลีนเหียน
คนมีธรรม	รู้อาย	ไม่ว่ายเวียน
จูงดูให้	แนบเนียน	มีอารมณ์

อาจสุขเย็น	เห็นประจักษ์ณ์	เพราะรักตัว
ไม่เมาเมา	รักกิเลส	เป็นเหตุถอน
ตนออกจาก	ความจริง	สิ่งถาวร
จนเห็นกง	จักร ร้อน	เป็นดอกบัว

ความเห่อเหิม	เพิ่มตณหา	ให้กล้าจัด
เหมือนหลงสร้าง	สมบัติ	ไว้ทุนหัว
ยังมีมาก	หนักมาก	ยิ่งยากตัว
ทั้งยังกลัว	ความวิบัติ	ขึ้นบัดดล.

พุทธทาส อินทปัญโญ

ยิ่งตรงยิ่งคดลึก

ยิ่งจะให้	ตรงมาก	ยิ่งคดลึก
เป็นข้าศึก	เร้นลับ	กลับร้ายใหญ่
อยากจะตรง	เพราะอยากดี	อยากมีชัย
มันตรงอยู่	เมื่อไร?	ใคร่คิดดู
อวดว่าตรง	ตามเขาว่า	น่าสรรเสริญ
ยังตรงเกิน	ต้องนอนจม	พยศอยู่
ที่อยากตรง	เพื่อให้ใคร	เขาอึ้งขู
ไว้ให้หนู	เด็กๆเขา	เราโตครั้น
จิตที่แจ่ม	จนปล่อย	เสียได้หมด
ทั้งตรง คด	ไม่เห็น	เป็นแพกผัน
พันคด ตรง	จนไม่หลง	ในเรามัน
จะสุกัธสันต์	พันโลก	หมดโยกเอเยฯ

พุทธทาส อินทปัญโญ

บันทึกการจัดพิมพ์

หนังสือชุดลอยปทุมนี้ ได้รวบรวมธรรมบรรยายชุดลอยปทุมของท่านเจ้าคุณหลวงพ่อกุฑกฐาสภิกขุ ที่ได้บรรยายไว้ในกาลสมัยที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ อันเป็นธรรมบรรยายที่มีคุณค่าอย่างยิ่งสำหรับพุทธศาสนิกชน และเพื่อเป็นการสืบทอดพระธรรมคำสอนให้ถูกต้อง สมบูรณ์บริบูรณ์

หนังสือ ชุด “ลอยปทุม” มีจำนวน ๓๐ เล่ม พิมพ์ครบบริบูรณ์ ปีพุทธศักราช ๒๕๕๘

๑. เรื่อง ชีวิตเยือกเย็น	๒. เรื่อง เห็นธรรมชาติ
๓. เรื่อง พระธรรมคตติ	๔. เรื่อง พบชีวิตจริง
๕. เรื่อง ธรรมโอสถ	๖. เรื่อง ธรรมะคู่ชีวิต
๗. เรื่อง เช่นนั้นเอง	๘. เรื่อง ความหลุดพ้น
๙. เรื่อง พรพระธรรม	๑๐. เรื่อง ศิลปแห่งชีวิต
๑๑. เรื่อง พระพุทธศาสนา	๑๒. เรื่อง บำเพ็ญบารมี
๑๓. เรื่อง ธรรมมานุภาพ	๑๔. เรื่อง ฟ้าสายทางธรรม
๑๕. เรื่อง หัวใจของธรรมะ	๑๖. เรื่อง ธรรมสังขะ
๑๗. เรื่อง ธรรมะ ๒๔ เหลี่ยม	๑๘. เรื่อง ปณิธาน ๓ ประการ
๑๙. เรื่อง วิปัสสนาลัดสั้น	๒๐. เรื่อง ปฏิบัติจนสุบปาท

ฯลฯ

ธรรมสภาได้รวบรวมหนังสือและสื่อธรรมะ ให้บริการท่านสาธุชน
จากสำนักพิมพ์และสำนักปฏิบัติธรรมทั่วประเทศ ท่านที่สนใจเลือกชมได้ที่
ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา

- เลขที่ ๒-๖ ถนนบรมราชชนนี เขตทวีวัฒนา กทม. ๑๐๑๗๐ โทร. ๘๘๘๗๙๔๐
ริมถนนบรมราชชนนี กิโลเมตรที่ ๑๖ ก่อนถึงพุทธมณฑลสถาน เพียง ๒ กิโลเมตร
- **สถาบันบันลือธรรม** กราบเรียนเชิญท่านสาธุชนร่วมฟังพระธรรมเทศนา จากพระ
สุปฏิปันโน ในโครงการ **พบพระ พบธรรม** ทุกวันอาทิตย์ เวลา ๐๙.๐๐-๑๐.๓๐ นาฬิกา
ณ ห้องประชุมสถาบันบันลือธรรม บริเวณชั้น ๒ อาคารศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา

ใบระดังเบรณนพท่ใช้สิริพันธ์ระ ๑๑๑ ๒๒๒
ศรณนพุโธมณนพ่งุภท่ท่งี่นระณนพพ่งุภท่งี่นระนพสิริพันธ์นพ่งุภท่งี่